

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 47

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

8-9 лютого
2023 р.

Тернопіль, Україна – Переворськ, Польща 2023

Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 47): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 8-9 лютого 2023 р.) / [редкол. : О. Яремко та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. – Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. – 122 с. – ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 47) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 8-9 лютого 2023 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku (Польща).

Матеріали конференції також оприлюднено на сайті конференції:
www.lex-line.com.ua

Оргкомітет:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Яценко Василь Миколайович, кандидат педагогічних наук;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов’язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО “Наукова спільнота” 2023

© Автори статей 2023

ГЕНЕЗИС ПРАВ ДИТИНИ У ФІЛОСОФІЇ ТА ПРАВІ

Адамовський Володимир Іванович
кандидат історичних наук, доцент, доцент
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
ORCID: 0000-0002-9186-6234

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3508

Вивчення історії розвитку філософії та права щодо статусу особи та як окремої категорії дітей полягає в головному – в існуванні людства. Генезис прав дитини у філософії та праві окремих суспільств можна розглядати використовуючи формаційний або цивілізаційний підхід. Так, формаційний підхід досліджує стан і розвиток суспільства, закономірності його змін з точки зору якісних змін в економічному базисі суспільства, його виробничих відносинах і класовій структурі. Іншими словами, будь-яке суспільство знаходиться в рамках певної соціально-економічної формації, яка складається з економічного базису і надбудови у вигляді суспільної свідомості, моралі, права, держави, релігії і науки. За К. Марксом, основою формації є виробничі відносини і відносини власності, в той час як політичні, правові, моральні та інші відносини є надбудовою, тобто другорядними, такими, що походять від виробничих [51, С. 7-10].

Для цивілізаційного підходу до історичного процесу більш суттєве значення має розуміння цивілізації як цілісної суспільної системи, яка включає різні елементи (релігію, культуру, економічну, політичну і соціальну організацію і т.д.), які узгоджені і тісно пов'язані між собою. Один з теоретиків теорії цивілізацій вважає, що „людська історія – це історія цивілізацій. Неможливо уявити собі розвиток людства у відриві від цивілізацій. Історія охоплює цілі покоління цивілізацій – від стародавніх (шумерська і єгипетська, класична і мезоамериканська) до християнської та ісламської цивілізацій, а також проявів сінської та індуїстської цивілізацій” [50, С. 46].

Отже, кожна з теорій включає фактори (економічні, політичні, культурні, релігійні, моральні, інтелектуальні, виробничі та інші), які впливають на розвиток прав дітей майнових тобто, як на рівні соціально-економічних, так і не майнових на рівні використання нематеріальних

благ, що дають розвиток особистості, розвиток її духовності, тобто в єдиному соціальному організмі, який містить в собі всі суспільні явища.

Але в цьому разі виникає питання, яку ж точку зору вибрати для розв'язання поставленої проблеми. Звичайно, обидва підходи мають свої слабкі і сильні сторони. Наприклад, формаційний підхід дозволяє відрізнити один період історії від іншого, розкрити загальні, спільні і особливі риси різних країн, які знаходяться на одній сходинці розвитку виробництва, використовуючи загальнонаукові критерії. Але з іншого боку, ця теорія пояснює розвиток людства односторонньо, тому що основному суб'єкту історії – людині – відводиться другорядна роль, применшується роль духовних факторів розвитку, на відміну від цивілізаційної теорії. І хоча цивілізаційний підхід – багатоваріантний і багатолінійний, але досить важко визначити рушійні сили розвитку суспільства як сукупності цивілізацій, так як вони розпливчасті і аморфні.

На відміну від формації, яка заснована на певному типі виробництва, цивілізація визначається як загальними об'єктивними елементами, такими як мова, історія, релігія, звичаї, соціальні інститути, так і суб'єктивною самоідентифікацією людей [Там само. С. 51]. Але при цьому не слід ігнорувати соціально-економічні, виробничі фактори, щоб не порушити принцип об'єктивності наукового дослідження. Адже, як правило, наявність різних форм власності, а отже, і рівень економічної незалежності особи визначає міру її свободи в суспільстві, обсяг її прав та обов'язків, а також ступінь відповідальності. Тому ми схилиємося до думки, що необхідно використовувати обидва підходи, адже лише з однієї точки зору не можливо пояснити всю багатоманітність існуючих суспільних явищ і категорій.

Буде необ'єктивним розглядати проблеми правового прав дитини без розгляду питання стосовно ролі міжнародної спільноти.

Так, європейська філософія щодо дітей бере свої витoki в античній культурі. Античне розуміння свободи було таким, що виключало значну кількість населення, передусім рабів. Воно не враховувало також і жінок, які хоч і не належали до класу рабів, але „не знали” свободи – цієї найвищої для античного громадянина цінності. Все суспільство поділялося на вільних громадян – політиків, філософів, митців, воїнів – та всіх інших категорій негромадян, позбавлених як власне політичних свобод, так і будь-яких можливостей реалізувати себе в публічній сфері [102]. „Три речі можна вважати щастям, – підтверджував старогрецький філософ Сократ, – те, що ти людина, а не дика тварина, що ти грек, а не варвар, що ти чоловік, а не жінка”. Таким чином, Гомер, Сократ в своїх працях дають аргументацію тому, що чоловік править жінками і дітьми, діти, жінки і власність повинні бути загальними [104]. Арістотель розвиває і доповнює їх погляди своїм баченням держави і

правління. Він визначає уявлення відносно правила, що чоловік – головна постать в сім'ї, державі, суспільстві в цілому, будується ієрархія стосунків, як то: господар і раб, батько й діти, пояснюючи це тим, що діти є такою категорією, що ще не визнані в суспільстві, вони не мають права. Порівнюючи панування над рабом, жінкою, дітьми з пануванням душі над тілом, розумом над тією частиною душі, яка є неконтрольованою. Його ствердження знайшло висновок, що таке панування корисне для суспільства. Таким чином, в суспільстві був укорінений погляд відносно правового статусу дітей, і навпаки встановлювався посилений авторитет чоловіка [105].

В Стародавньому Римі згідно з духовним порядком, діти також не прирівнювалися до тих категорій з якими бажано рахуватися. З дитячих років всі знаходилися під владою батька, вождя або жреця свого роду. А лише згодом дорослості, становлення віку за яким можливо було одружуватися тоді вже йшла мова про повноцінність такої категорії членів суспільства.

Досить довго світ залишався абсолютним прихильником традиційного способу виховання, традиційної культури, в тому числі Європа і Північна Америка. Цьому сприяли релігійні догмати, культурні стереотипи, моральні норми, які формувалися всю історію людства.

Зауважимо, що філософські погляди на "універсальну природу" людини завжди були суперечливими по відношенню до такої конкретної індивідуальності, як діти. Це проявлялося різною мірою: від прямих тверджень про неповноцінність їх розумових здібностей, про обмежений характер розуміння речей, які оточують людину і знаходяться в навколишньому світі (Аристотель, Руссо, середньовічні мислителі) до пасивного відбиття підпорядкованого становища дитини в суспільстві (Декарт, Кант). В перші роки християнства більшість видатних єпископів і теологів перебували під сильним впливом неоплатонізму і проповідували філософію, яка була раніше. Зокрема, відтворюючи античний погляд на дітей, Разом з тим, в цей час формуються основи нової догматики, відмінні від античних поглядів (Ап. Павел, Амвросій, Ієронім, Августин, Хома Аквінський). Розглядаючи питання, пов'язані зі статусом дитини, головну увагу християнські мислителі зосереджували на її створенні та призначенні. Зокрема, важливим було питання: чи може дитина отримати благодать, чи не є вона гріховною за своєю суттю?

Таким чином, Ап. Павел, Аврелій Августин, Тома Аквінський – всі визнавали певну нерівність дітей та дорослих у тих питаннях духу, які вони вважали безгріховними.

Від попередніх мислителів, які наголошували на неповноцінності прав дитини, її повну природню підпорядкованість дорослим, досить принципово відрізняється філософська думка Нового часу та

Просвітництва. Треба зазначити, що цей час характеризується переосмисленням природи, статусу дитини як учасника життя, як носія цінностей, в якій знаходяться самотні риси, які вже самі по собі мають цінність. Західні дослідники зазначають, що подібні ідеї „укорінюються в модерністській традиції в смислі притаманної їй універсально визначеної мети боротися за визволення дітей, яке базується на істинах розуму і переконання, що не може дитина бути вихованою в невихованому суспільстві.

У новому тисячолітті одним з важливих напрямів забезпечення сталого розвитку і чинником об'єднання зусиль світової спільноти є захист прав дітей.

Позитивною ж рисою розвитку прав дитини для України, як і для більшості держав світу, є те, що Україна намагається підтримувати стандарти, визначені міжнародними нормами, сприяє діяльності міжнародних контрольних механізмів на власній території.

Література:

1. Шестаков Л. Н. Протокол № 9 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. *Вестник Московского университета*. 1992. № 6. С. 46-50.
2. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948-1991 (ST/LEG/SER.F/1). URL: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/930/88/pdf/N9293088.pdf> (дата звернення: 26.01.2023).
3. Nation Advisory Committees on human rights: Report or the Secretary General / UN Economic and Social Council. Commission on human rights, eighties session (E/CN.4/828 Add. 2, 18 April 1962) URL: <http://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N62/087/91/pdf/N6208791.pdf> (дата звернення: 26.01.2023).
4. National advisory committees on Human Rights / Draft resolution v of the Commission on Human Rights (9 (XVIII) (E/3616/Rev.1 E/CN.4/832/Rev/1) // *UN Commission on Human Rights. Report of the Eighteenth session* (19 March – 14 April 1962). Economic and Social Council. Official Records: thirty-fourth session. New York : United Nations, 1962. Supplement No. 8. 46 p.
5. Национальные консультативные комитеты по правам человека / Резолюция Экономического и социального Совета ООН (888 F (XXXIV), 24 July 1962) URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0373/07/IMG/NR037307.pdf> (дата звернення: 26.01.2023).

ПЕРЕЛІК ПРАВ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ПОРУШЕНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Іванюк Руслан Васильович

*адвокат, Адвокатське об'єднання «Бобровніков,
Іванюк та партнери», аспірант кафедри теорії права
та прав людини, Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

*Науковий керівник: Карвацька Світлана Богданівна
доктор юридичних наук, професор, Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3521

Доволі часто існуючі в кожній конкретній країні обмеження прав людини під час війни є нормою. В умовах дії воєнного стану в Україні можуть обмежуватися конституційні права та свободи громадян. Але які саме права у нас можуть “забрати”, а які є невідчужуваними у будь-якому разі?

Права людини, що не можуть бути порушені чи обмежені під час війни. Найбільш цінне право – право людини на життя, яке закріплене в законодавстві України та міжнародному праві. Ніхто, за жодних обставин не може бути позбавлений права на життя.

Крім того, в умовах ведення воєнних дій важливо поважати та не порушувати невід’ємні природні права людини, такі як повага до гідності особи, рівність перед законом та судом, право на житло, право на укладення шлюбу, право на особисту недоторканість, право на вільний розвиток своєї особистості, право на свободу світогляду і віросповідання, свобода думки і слова, право на медичну допомогу, право на освіту, право на доступ до правосуддя та ін.

Водночас, в силу специфіки режиму воєнного стану, з метою захисту інтересів держави і суспільства існує певна категорія прав, які можуть бути обмежені під час війни.

Зокрема, це право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, оскільки вводиться комендантська година, для певних категорій населення вводяться обмеження щодо вибору як місця проживання так і обмеження свободи пересування (лікарі, працівники правоохоронних органів, депутати, працівники державних органів). На певних територіях запроваджується особливий спеціальний режим в’їзду та виїзду з них і т. ін.

Крім того право власності також може бути обмежене з боку держави, а саме право або володіння або користування та розпорядження своєю власністю, або в сукупності право власності в цілому.

Зокрема, запроваджується обмеження на функціонування державних реєстрів, укладання договорів відчуження майна, особа може бути позбавлена права на майно, за умови його оцінки та подальшої справедливої компенсації.

Воєнний стан передбачає втручання у приватне життя людини, контроль електронних систем комунікацій, засобів зв'язку, перевірка речей, документів, житла тощо.

Також воєнний стан може обмежувати права людей на вільний вибір праці, громадяни під час війни можуть залучатися до суспільно-корисних робіт. Впровадження трудової повинності також регламентується законом.

Під час війни обмежуються і політичні права громадян, заборонено проводити вибори та референдуми, під заборорою і масові збори, мітинги та акції.

Проте найчастіше порушується під час війни право людини на життя. Вбивства й тілесні ушкодження, викрадення людей на захоплених територіях і примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, згвалтування та інші форми насильства – є прямим порушенням як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність. Порушуються і права людини на охорону здоров'я – це як неможливість доступу до медицини, так і завдання шкоди здоров'ю внаслідок травмувань тощо.

Пошкодження або руйнування майна, а також те, що людина внаслідок війни була позбавлена власної домівки чи не могла виїхати із окупованих територій – це проблема великої кількості громадян та внутрішньо переміщених осіб.

Особливо гостро порушення своїх прав відчують діти, які внаслідок розлучення з батьками, психологічних та фізичних травмувань позбавлені нормального життя, доступу до медицини, освіти, повноцінного розвитку і харчування.

АКСІОЛОГІЯ ПРАВА У СУСПІЛЬСТВІ

Певко Станіслав Геннадійович

доктор філософії за спеціальністю: 081-Право,

Харківський національний університет внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-1488-9715

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3500

У сучасному світі право є інструментом вирішення багатьох суспільних питань, як з точки зору суспільних так із точки зору державних. Однак питання цінності права іноді викривляється та нівелюється через повсякденні суспільні процеси та різнобічну державну політику. Право використовується, іноді як інструмент вирішення особистих питань та інтересів. Тому постає необхідність нагадати про його цінність у суспільстві.

Право є унікальним і багатовимірним, складним і багатогранним, суспільно необхідним і багатозначним феноменом, в якому тісно переплітаються духовні, культурні й етичні засади, внутрішньодержавні та міжнародні, цивілізаційні й загальнолюдські аспекти, наукова істина та цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеали, інституційно-нормативні утворення і правові відносини (Козюбра, 2015).

Право – це загальнообов’язковий, свідомо-вольовий, формально визначений, нормативний регулятор суспільних відносин, що відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи та рівності, встановлений чи санкціонований державою або іншим уповноваженим суб’єктом правотворчості та забезпечується ними, включаючи можливість застосування державного примусу (Гусарев, Тихомиров, 2017).

Тобто, право є засобом регулювання суспільних відносин, що гарантується можливістю застосування державного примусу. У нормах втілюються ті правила поведінки, які повинні бути чи не бути і суспільстві, що формується під різними видами впливу на них. Як то культурні традиції чи загальнолюдські аспекти тощо або у загалі, впливають на правила поведінки, що є у суспільстві. За для визначення цінності права у суспільстві, необхідно встановити сутність суспільства.

Суспільство є сума всіх різноманітних – простих і складних групувань, межі яких не покриваються між собою, не покриваються часто і з державними межами (Шаповал, 1923).

Слушно сказав вчений, що суспільство це сукупність людей, які можуть об'єднуватись у групи, інтереси яких можуть не збігатися як між собою, так і з державою. Тому за для вирішення суспільних суперечок та встановлення єдиних правил існування у державі, існує право.

Отже, можна зробити резолюцію, що аксіологія права у суспільстві полягає у здатності, за допомогою права, врегулювати протиріччя, що можуть виникнути, як у суспільстві так у державі. Що у свою чергу надає змогу розвиватися та існувати членам суспільства у державі. Натомість з поміж інших засобів нормативного регулювання суспільних відносин, дія права гарантується можливістю застосування заходів примусу у разі недотримання чи порушення правових норм.

Література:

1. Козюбра М. І. Загальна теорія права : підруч. К. : Ваіте, 2015, 392 с.
2. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Теорія держави та права : навч. посіб. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
3. Шаповал М. Військо і революція (Соціологічний нарис). Прага-Львів: Видавництво "Вільна спілка", 1923, 24 с.

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ АКСІОСФЕРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ КАДЕНЦІЇ В. ЮЩЕНКО

Яковлев Игорь Васильевич

кандидат історичних наук, м. Одеса, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3497

Вплив на аксіосферу українського суспільства під час президенства Віктора Андрійовича Ющенко знайшло своє відображення в трьох основних напрямках. Перше – визнання голоду 1932-1933 рр. в Україні геноцидом українського народу; друге – реабілітація вояків УПА та зрівняння їх в правах з ветеранами Великої Вітчизняної Війни; третє – створення інституту національної пам'яті за допомогою якого вдалось реалізувати до кінця перші два пункти. Крім цього В. Ющенко виступив організатором та ініціатором ряду патріотичних заходів, головна ціль яких полягала в пробудженні національної свідомості серед Українців.

Український інститут національної пам'яті створений 31 травня 2006 року як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовувалася і координувалася Кабінетом Міністрів України,

спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу [1] Положення про УІНП було затверджене постановою уряду від 5 липня 2006 року № 927 [2].

З приходом до влади В. Януковича в грудні місяці 2010 р. Український інститут національної пам'яті ліквідовано [3]. Проте ліквідація була не повна, і дану організацію перевали з площини органів виконавчої влади в площину науково дослідницьку і впродовж наступних чотирьох років Інститут національної пам'яті працював як науково-дослідна бюджетна установа при Кабінеті Міністрів України.

І лише після революційних перетворень на території нашої країни. Та приходом до влади Петра Олексійовича Порошенко, були внесені зміни в діяльність даної установи, а саме 2 серпня 2014 року Український інститут національної пам'яті як науково-дослідну установу ліквідовано та утворено Український інститут національної пам'яті як центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури.

Відповідно до Положення, Інститут національної пам'яті організовує виконання актів законодавства з питань, що належать до його компетенції, здійснює контроль за їх реалізацією, узагальнює практику застосування законодавства, розробляє пропозиції, щодо його вдосконалення і в установленому порядку виносить їх на розгляд Президента України та Кабінету Міністрів. Крім того, Інститут видає накази, організовує та контролює їх виконання, а також, у разі потреби, разом із іншими органами виконавчої влади розробляє і видає спільні нормативно-правові акти. Насамперед, діяльність Інституту спрямована на популяризацію в Україні та світі об'єктивної та справедливої історії.

Впродовж своєї діяльності інститут національної пам'яті розгорнув ряд проектів присвячених висвітленню історичних подій через призму патріотизму. Перший з них Українська Друга світова 1939-1945 рр. де головний месидж криється в цитаті: «Війна прийшла на територію України у перший свій день – 1 вересня 1939 року» сам проект визвав чи малий суспільний резонанс так як за класичною радянською історичною школою слід вважати що друга світова увійшла в життя українців лише з нападом нацистської Німеччини на Радянський Союз а отже з початком Великої Вітчизняної Війни. Така позиція є неприпустимою в незалежній Україні тим більше, що вона не відповідає всім встановленим історичним фактам.

Другий проект який впроваджував інститут національної пам'яті при президенстві В. А. Ющенко мав назву «Українська революція 1917-1921» [4] і головна його задача полягала в популяризації серед населення історії 1917-1921 років з патріотичним тлумаченням тодішніх перетворень, дослідженні життєдіяльності видатних українських постатей тієї доби. Особливу увагу було привернуто таким постатям як С. Петлюра, В. Вінченко, Н. Махно, П. Скоропадський. Інститут національної пам'яті всіма можливими методами висвітлював пам'ять громадсько-політичних діячів тієї доби виправдовуючи їхні злочини та злодіяння їхніх послідовників виражених в пограбуваннях, зґвалтуваннях, вбивствах, масових чистках за національними, релігійними чи соціальними ознаками, як незначний проступок порівняно з великими ідеалами незалежної України.

Зараз інститут національної пам'яті займає важливе місце в державотворчому процесі нашої країни, так як він формує вектор політичної направленості, впливає на прийняття рішень де постають ідеологічні питання. На пряму сприяє формуванню ціннісних орієнтирів в українському суспільстві. після революційних подій 2014 року в даного органу відбулось друге народження, можливості збільшились в рази, як і фінансування, як і раніше головні пріоритети діяльності інституту знаходять своє відображення в піднятті теми голоду в Україні під час перебуванні її в складі Радянського Союзу, українська друга світова 1939-1945, злочинів проти свободи слова в радянському союзі, висвітленні політичних репресій в радянському союз, чорнобильська катастрофа як злочин радянської влади.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 № 764 «Про утворення Українського інституту національної пам'яті»
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2006 № 927 «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті»
3. Указ Президента України від 9 грудня 2010 року року № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»
4. Українська революція 1917-1921 <https://old.uinp.gov.ua/page/ukrainska-revolutsiya-1917-21>

ПРАВО НА ЗАЙНЯТІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

*Андрущенко Юлія Петрівна
магістрант, Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда Юзькова*

*Науковий керівник: Хмелевська Наталія Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент, Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда Юзькова*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3513

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» від 05 липня 2012 року зайнятість визначається як не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [1].

В науковій літературі поняття «зайнятість» розглядають в різних аспектах, а саме в економічному, правовому, статистичному, політичному та моральному. Варто звернути увагу на твердження Закерничного П. І., який розглядав зайнятість одночасно в економічному та правовому аспектах. Щодо першого аспекту, то досліджуване поняття розумілося з двох точок зору, по-перше, як єдність різних співвідношень щодо забезпечення населення працездатного віку робочими місцями та його участю в роботі та, по-друге, зв'язок між кількістю працездатного та працюючого населення, що дає нам уявлення про те наскільки використовуються трудові ресурси та яка ситуація на ринку із робочою силою [2, с. 100]. Дане розуміння зайнятості є досить влучним, однак, в ньому не зазначається така ознака зайнятості як її динамічний характер, який змінюється разом із рухом економіки.

З різних сторін зайнятість розглядає Грінченко О. Ю. З економічної точки зору він бачить в ній діяльність саме працездатного населення щодо створення для людей певного продукту або доходу. Разом з тим, він визначає її як статистичну категорію, котра залежить від економічного фактора, тобто активності людей та рівня життя населення. В результаті

такого дослідження, на його думку, можна визначити фактори, які впливають на життєвий рівень населення та динаміку відтворення робочої сили. Розглядаючи поняття «зайнятість» із соціальної точки зору, Грінченко О. Ю. зазначає, що вона включає в себе такі види корисної діяльності, як навчання в школах та закладах вищої освіти, службу в армії, зайнятість в домашньому господарстві, виховання дітей, догляд за хворими членами сім'ї, людьми похилого віку, а також участь в громадських організаціях [3]. Дане розуміння зайнятості є суперечливим, оскільки опускається така ознака як діяльність працездатного населення та робота в органах державної влади та місцевого самоврядування, участь в роботі політичних партій, різних молодіжних організацій.

Зайнятість як соціальну категорію розглядав у своїх працях Рофе А. І., який вважав, що вона є, насамперед, діяльністю громадян, яка має на меті задоволення особистих потреб та потреб кожного члена суспільства, при цьому така діяльність не повинна суперечити чинному законодавству і, як правило, бути основним джерелом доходу [4, с. 25]. Таке розуміння є доволі влучним, оскільки тут взято до уваги також правовий аспект.

В науковій літературі поняття «зайнятість» пропонується розглядати у кількох аспектах:

- економічний – зайнятість розуміється як рух відповідної робочої сили та діяльність працездатного населення щодо власного доходу;
- соціальний – звертається увага не лише на попит робочої сили, а й такі фактори як задоволеність населення робочим місцем, оплатою праці. Сама зайнятість виступає фактором, який покликаний забезпечити достойне існування особи, здобути певний професійний розвиток, отримати належні соціальні гарантії;
- психологічний – звертається увага на низці психологічних факторів, через які особа здатна самореалізуватися в певній сфері через здобуті нею вміння, знання, професійні навички, відчутти себе потрібною в певній сфері;
- політичний – основна увага зосереджена на ролі держави щодо працевлаштування особи: створення робочих місць, перекваліфікація, надання в разі непрацездатності допомоги ;
- статистичний – відображає у числових показниках явище зайнятості: кількість зайнятих, кількість безробітних, число робочих місць, коливання певних показників зайнятості та безробіття;
- правовий – являє собою синтез всіх аспектів зайнятості, формує єдине визначення поняття зайнятості, створення правових умов для реалізації права на зайнятість, працевлаштування безробітних, перекваліфікації, забезпечення належних умов реалізації права на

зайнятість, встановлення рівня соціальних гарантій для безробітних осіб [5, с. 91].

Додатково хотілося звернути увагу на моральний аспект зайнятості, який полягає у можливості добровільно, без жодного стороннього примусу заробляти собі на життя працюю, на яку особа дає свою згоду, захист у судовому порядку її порушеного права на зайнятість та компенсація шкоди, в тому числі моральної в разі порушення.

Отже, до основних ознак зайнятості можна віднести:

- зайнятість – система відносин, які виникають між роботодавцем та найманим працівником;
- зайнятість є поняттям, яке повинно вивчатися через комплекс економічних, соціальних, моральних, політичних, ідеологічних, статистичних, психологічних чинників;
- кожен із видів зайнятості повинен бути дозволений чинним законодавством, мати належну правову регламентацію;
- рівень зайнятості населення кожної держави відображає рівень розвитку її економіки;
- добровільний характер – примушування до будь-якого виду діяльності караються чинним законодавством;
- кожен вид зайнятості покликаний задовольняти особисті та суспільні потреби і отримувати за це дохід;
- зайнятість пов'язана не лише із задоволенням особистих потреб та отриманням матеріальної вигоди, а й виробництвом певних благ, що забезпечують життя суспільства;
- зайнятість завжди є можливістю самореалізації особи у певній сфері виробництва;
- зайнятість є системою двосторонніх відносин, що регулюються трудовим договором (контрактом).

Серед міжнародних законодавчих актів, які врегульовують питання зайнятості, слід згадати Загальну декларацію прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Європейську соціальну хартію (переглянуту 1996 р.), Конвенцію про безробіття № 2 1919 р., ратифіковану постановою Верховної Ради України від 04.02.94; Конвенцію про дискримінацію в галузі праці й зайнятості 1958 р.; Конвенцію про політику в галузі зайнятості № 122 від 1964 р.; Конвенцію про статистику праці 1985 р.; Конвенцію про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками № 156 від 1981 р.; Конвенцію про сприяння зайнятості й захист від безробіття № 168 від 1988 р.; Конвенцію про приватні агентства зайнятості № 181 від 1997 р.; Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 від 1999 р.

На **національному** рівні питання зайнятості регулюється Конституцією України, Законами України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р., «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р., Кодексом законів про працю, Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р., Господарським та Цивільним кодексами України. Питання зайнятості іноземців в Україні регулює Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження форм заяв для отримання роботодавцем дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, продовження строку дії дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, внесення змін до дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства» від 15 листопада 2017 р. № 858. Порядок реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу визначається постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 792 «Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу». Зокрема, у період війни було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану» від 19 березня 2022 року № 334.

На сьогоднішній час в ринкових умовах, надважливе значення посідають проблеми зайнятості людини. Актуальність цього питання посилюється значними міграційними процесами в сучасному світі, а саме переміщенням молодого працездатного населення з однієї держави в іншу. Часто увагу привертають питання офіційного працевлаштування, заборгованості із заробітної плати, примусової праці, дискримінації за різними ознаками щодо працевлаштування, захисту порушених прав щодо зайнятості населення тощо.

Варто звернути увагу на справу «Олександр Волков проти України» 2013 р., відповідно по змісту якої до Європейського Суду з прав людини звернувся колишній суддя Верховного Суду України Олександр Волков, який з 1983 року займав посаду судді місцевого суду. Чинне на той час законодавство не визначало обов'язковим складання присяги судді, 2007 його було обрано Головою Військової палати ВСУ, 2010 р. його було звільнено з посади за порушення присяги судді. Заявника було звільнено без його присутності на засіданні Верховної ради України, після чого рішення було оскаржено до Вищого адміністративного суду України, але суд дане рішення не скасував через відсутність даних йому повноважень.

В результаті розгляду справи Європейським судом, було визначено порушення ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод, які полягали в порушенні принципів незалежності суду, звільнення заявника на пленарному засіданні ВРУ, юридичної визначеності. Крім того, заявника було поновлено на посаді судді ВСУ з оплатою моральної шкоди [6].

Основною ключовою проблемою в даному випадку стала відсутність відповідних норм в чинному національному законодавстві, які б врегулювали дане питання, а саме брак повноважень у Вищого адміністративного суду України, який не міг відновити порушене право заявника шляхом винесення постанови про його поновлення на посаді. Тому це питання на національному рівні було розглянуто досить однобічно, а заявник втратив надане належне йому конституційне право на зайнятість відповідно до отриманої кваліфікації.

Одним з проблемних аспектів є питання доступу до зайнятості. Як приклад можна навести рішення у справі Меєрс проти кредитного офіцера (Meyers v. Adjudication Officer), справа № C-116/94 [7]. В рішенні Суду було дано широке тлумачення поняття «доступу до зайнятості», відповідно під яким повинні розумітися та враховуватися не лише ті правовідносини та умови, що мають місце до укладення трудового договору, а й слід зважати також на інші обставини, що існують до прийняття рішення чи пропозиції від роботодавця. У вище зазначеній справі такою обставиною слугувало отримання соціальної допомоги, розмір якої залежав від наявності та розміру доходу заявника, що вплинуло на рішення суду при визначенні та тлумаченні поняття «доступу до зайнятості». Дане рішення прийняте цілком справедливо, оскільки поняття «доступу до зайнятості» отримало цілком обґрунтоване розширене пояснення, що не обмежується лише обставинами, які існують до укладення трудового договору, а й під час тривалості самих трудових правовідносин та після їх припинення, оскільки всі соціальні допомоги, пільги та надбавки залежать від обраного особою виду та форми зайнятості.

Одним з важливих проблемних аспектів, які зустрічалися у сфері зайнятості, було питання гендерної рівності. З приводу цього можна вказати на рішення ЄСПЛ справі Eckhard Kalanke v Freie Hansestadt Bremen, Case C-450/93 у якому пан Бремен скаржився на те, що він не отримав посади менеджера відділу Департаменту парків, маючи високу кваліфікацію. Скаржник вказував, що положення Бременського закону про рівне ставлення до чоловіків і жінок на публічній службі, не відповідає чинній Конституції, оскільки відповідно до нього, перевага надається жінкам у сферах, яких вони менше представлені. В заперечення скаржнику національним судом доводилися аргументи щодо малого

співвідношення жінок та чоловіків у певній сфері зайнятості й малого їх представництва [8, с. 56-57]. В даному випадку ЄСПЛ дійшов висновку, що такі правила виходять за межі національного законодавства та мають дискримінаційний характер, що є цілком справедливо оскільки встановлені вимоги керівництва Департаменту парків не мали жодного належного правового обґрунтування.

Процедура виконання рішень ЄСПЛ детально описана у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», проте, у порівнянні з процедурою виконання рішень національних судів має суттєві відмінності, які полягають у відсутності видачі виконавчих листів [9]. Такий порядок позбавляє особу права самостійно пред'являти вимогу до виконання рішення, покладаючи його на державу.

Однією з причин невиконання рішень ЄСПЛ називають її формалізованість, а самі причини поділяють на економічні, організаційні та політичні. До організаційних відносяться надто складний механізм виконання рішень та довгу тривалість самого виконання на національному рівні. В самому процесі виконання задіяно три своєрідних органи – Уповноважений у справах Євро-пейського суду з прав людини, державна виконавча служба та держказначейство, взаємодія між якими є досить затягнутою, оскільки починається тільки через місяць через набрання законної сили рішенням суду. Під економічними слід розуміти брак коштів у державному бюджеті, що необхідні на відшкодування шкоди, зазначеної в рішенні ЄСПЛ. Щодо політичних, то під ними слід розуміти відсутність єдиної спільної позиції у правлячої верхівки щодо розробки єдиного механізму виконання рішень ЄСПЛ [10, с. 310].

Щоб уникнути зазначених вище причин невиконання рішень ЄСПЛ, необхідно, насамперед, передбачити в Державному бюджеті видатки на виконання рішень ЄСПЛ, а також на рівні законів та підзаконних нормативно-правових актів прописати детально процедуру виплати компенсацій та встановити відповідальність за її недотримання. Низький рівень виконання рішень ЄСПЛ суттєво гальмує процес входження України до ЄС та знижує темпи співпраці з іншими державами. Крім того, було б досить доцільно ввести кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність за навмисне або невчасне виконання рішень ЄСПЛ щодо органів державної влади.

Список літератури:

1. Закон «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#n579>
2. Закерничний П. І. Поняття та форми зайнятості / П. І. Закерничний // Науковий вісн. Ужгород. нац. ун-ту. – 2014. – С. 100-103.

3. Грінченко О. Ю. Зайнятість населення як об'єкт статистичного вивчення [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/3615/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%AE.%20%D0%97%D0%90%D0%99%D0%9D%D0%AF%D0%A2%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%9D%D0%90%D0%A1%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%9E%D0%91%27%D0%84%D0%9A%D0%A2%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%92%D0%98%D0%92%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf>
4. Рофе А. И., Збышко Б. Г., Ишин В. В. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов труда: Учеб. пособие // Под ред. проф. А. И. Рофе. – М.: „МИК”, 1997. – 160 с.
5. Джура Х. Ю. Поняття й особливості зайнятості населення. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 2. Ч. 4. – 2016. С. 87-92.
6. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text
7. Посібник з європейського антидискримінаційного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/2_viddilu/vvr/08_posibnik_z_ievropeyskogo_antidiskriminaciynogo_prava.pdf
8. ФУЛЕЙ Т. Позитивні дії як тимчасові спеціальні заходи досягнення гендерної рівності у сфері зайнятості: практика Європейського суду справедливості. Права людини. – № 3 (12). – 2015. – С. 52-60
9. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року N 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
10. Асірян С. Р., Милоненко Ю. В., Приліпко В. В., Проблеми виконання рішень ЄСПЛ в Україні та шляхи їх подолання на прикладі Федеративної республіки Німеччина. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету – 2021. Серія ПРАВО – Випуск 63 – С. 307-311.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДСТВА

Жукорська Ярина Михайлівна
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права та
міграційної політики Західноукраїнського
національного університету
ORCID: 0000-0002-7797-5207

Мельничук Анастасія Сергіївна
студентка групи МП-21 Західноукраїнського
національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3496

Історія виникнення та розвитку людства є водночас надзвичайно складним та цікавим процесом, який в свою чергу завжди супроводжується збройними конфліктами. Можна підрахувати, що за період 300 тис. років лише 270 тис. з них були мирні. Скоріше за все, війни і були поштовхом до розвитку міжнародних відносин.

Під час війни найбільше страждає мирне населення. Тому, принципово необхідно усвідомлювати факт важливості забезпечення прав людини під час збройних конфліктів. Сьогодні міжнародне право забороняє війну та, звичайно, засуджує будь-яке насилля. Але для багатьох країн – це все рівно «засіб ведення» власної зовнішньої політики.

Зрозуміло, що незалежно від того чи конфлікт міждержавного, чи недержавного характеру він ставить під загрозу реалізацію всіх прав та свобод людини, в тому числі найважливішого права – права на життя (ст. 2 ЄКПЛ.) [4].

У 1949 р. було прийнято окрему Конвенцію про захист цивільного населення під час війни (Женевську IV). Захист цивільних осіб та цивільного населення відображають загальні приписи звичаєвого міжнародного гуманітарного права: «Напади не повинні спрямовуватися проти цивільних осіб; з цивільними особами слід поводитися гуманно» [3].

Та, на жаль, норми МГП не забезпечують захист прав та свобод людини у повній мірі.

Статут ООН 1945 р. заборонив війну, як засіб вирішення спорів, але з того часу збройних конфліктів стало навіть більше, та вони забирають значну кількість життів. Це видно на прикладі двох конфліктів. Війна у В'єтнамі за офіційними підрахунками забрала 3 млн. цивільного населення у порівнянні зі 150 тис. військових. З початку російсько-

української війни за даними ООН станом на 15 серпня 2022 року було зафіксовано 7 тис. поранених та 6 тис. померлих [1].

Але основною відмінністю даних двох конфліктів є те, що війна в Україні досі триває. РФ продовжує чинити міжнародні злочини та забирає життя мирного населення, серед яких значна кількість дітей (270) [2].

Збройний конфлікт здебільшого супроводжується низкою міжнародних злочинів. Кримінальна відповідальність на підставі міжнародного права наразі існує щодо: *воєнних злочинів, злочинів проти людяності, злочини агресії та геноцид* [5].

Наразі, РФ може інкримінувати злочини *проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії*.

Зараз існує розвинута система міжнародних органів кримінального правосуддя. Це суди та трибунали, які здійснюють переслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочин. Варто зазначити, що відповідно до міжнародного права, для розгляду воєнних злочинів, злочинів проти людства строку давності немає.

Російська Федерація за свою історію вчинила багато військових інтервенцій, системних та свідомих воєнних злочинів. Факти знищення свободи слова, окупація, анексія та масові вбивства мали місце у Чечні, Грузії, Сирії та зараз відбуваються в Україні. РФ свідомо ігнорує МПП. Вона порушує правила ведення збройного конфлікту та нападає на мирне населення.

Сьогодні основним для міжнародного права органом міжнародного кримінального правосуддя є Міжнародний кримінальний суд (МКС). Він може здійснювати юрисдикцію щодо чотирьох вищезазначених категорій злочинів у міжнародному праві незалежно від громадянства та місця вчинення злочину. МКС діє за принципом комплементарності: не замінює юрисдикцію національних судів щодо злочинів проти міжнародного права, а доповнює її [5, с. 300].

До системи органів міжнародного кримінального правосуддя також відносять міжнародні кримінальні трибунали *ad hoc*. Вони створені міжнародним співтовариством для вирішення конкретних ситуацій та реакції на конкретні збройні конфлікти. *Нюрнберзький трибунал* став першим трибуналом над воєнними злочинцями. На ньому були розглянуті злочинні діяння керівництва Третього Рейху, а також окремих злочинних організацій (СС, СД, Гестапо) та засуджено 19 військових злочинців; *Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МКТЮ)*; *Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди (МКТР)* були створені у 1993 та 1994 рр. відповідно до резолюцій Ради Безпеки ООН і отримали статус допоміжних органів РБ ООН [5, с. 300]. МКТЮ мав юрисдикцію щодо злочину розгляду геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних після 1 січня 1991 р. на території колишньої

Югославії [7]. МКТР щодо розгляду справ злочину геноциду, злочинів проти людяності та порушень ст. 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткового протоколу II 1977 р., скоєних на території Руанди і сусідніх держав протягом 1994 р [6].

Також у системі міжнародного правосуддя діють «гібридні» суди. Зазвичай, вони утворюються на основі угод між ООН та державою. *Спеціальний суд щодо Сьєрра-Леоне* створений з метою переслідування та засудження осіб, які порушили норми МГП та національного законодавства Сьєрра-Леоне під час громадянської війни. *Спеціальний трибунал щодо Лівану* створений за домовленістю ООН та Лівану для засудження осіб, що вчинили вбивство колишнього прем'єр-міністра.

Стає зрозуміло, що притягнути воєнних злочинців до кримінальної відповідальності реально. Але яка це має бути процедура, щодо Президента РФ та її вищого політичного керівництва, причетного до збройної агресії проти України?

По-перше, відповідальність може наставати за українським законодавством. Це можливо через відповідність останнього Римському статуту та чинному міжнародному праву. Україна може діяти за принципом комплементарності та притягнути до відповідальності воєнних злочинців.

По-друге, Україна може звернутися до МКС, хоча вона не ратифікувала Статут МКС, але визнала його юрисдикцію.

По-третє, можна створити міжнародний кримінальний трибунал. До сьогодні існувало два способи утворення міжнародних кримінальних трибуналів – згода держав (Нюрнберзький і Токійський трибунали) та рішення РБ ООН згідно Глави VII Статуту ООН (Югославія та Руанда).

Щодо другого варіанту, необхідно пам'ятати, що Росія користується правом вето в РБ ООН. На даний час не існує реального механізму позбавлення РФ права вето.

Тому, на даний час, реальним покаранням для злочинців РФ може стати модель саме Нюрнберзького трибуналу. Також таку модель підтримує віце-президент ПАРЄ - Олександр Мережко.

Серед проблемних питань щодо створення трибуналу залишаються питання імунітету підсудних осіб та можливість здійснення правосуддя щодо них заочно. Слід зазначити, що суб'єктами агресії є Президент РФ, її вище політичне та військове керівництво держави, які в свою чергу наділені імунітетом, доки обіймають посаду. Однак, практика свідчить, імунітет глав держав та вищих посадових осіб не означає безкарності, коли йдеться про міжнародні злочини [8].

Отже, захист прав та свобод людини - головна місія кожної держави. Це стосується як життя людей у мирний час, так і під час війни. Зараз коли Росія переходить межі, тобто порушує «священні» принципи

міжнародного права, це мотивує міжнародну спільноту до конкретних дій. Остання чітко розуміє, що знаходиться на межі провалля й повинна заповнити прогалини в міжнародному праві та забезпечити вищу ефективність його норм. Основним та заключним кроком має бути належне покарання РФ за усі вчинені нею воєнні злочини, злочини проти людства не лише на території України.

Література:

1. Втрати у російсько-українській війні. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Втрати_у_російсько-українській_війні_\(з_2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Втрати_у_російсько-українській_війні_(з_2014)) (дата звернення 28.11.2022).
2. До 749 зросла офіційна кількість поранених внаслідок війни дітей – ОГПУ. URL: <https://suspilne.media/281125-do-749-zroslo-oficijna-kilkist-poranenih-vnaslidok-vijni-ditej-ogpu/> (дата звернення 28.11.2022).
3. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf (дата звернення 28.11.2022).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 28.11.2022).
5. Мицик В. В. Міжнародне публічне право. Харків : Право, 2019. 617 с.
6. Міжнародний трибунал щодо Руанди. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_трибунал_щодо_Руанди (дата звернення 28.11.2022).
7. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_трибунал_щодо_колишньої_Югославії (дата звернення 28.11.2022).
8. Нюрнберг для путіна, або як гарантувати відповідальність за воєнні злочини в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3572718-nurnberg-dla-putina-abo-ak-garantuvati-vidpovidalnist-za-voenni-zlocini-v-ukraini.html> (дата звернення 28.11.2022).
9. Трибунал щодо воєнних злочинів Путіна та його оточення буде створено до кінця року, – віце-президент ПАРЕ Мережко. URL: <https://espresso.tv/tribunal-shchodo-voennikh-zlochiv-putina-ta-yogo-otochennya-bude-stvoreno-do-kintsya-roku-vitse-prezident-pare-merezhko> (дата звернення 28.11.2022).
10. Статут ООН 1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 28.11.2022).

ПОВНОВАЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ: ДОСВІД КРАЇН ЄС

Коломієць Діана Сергіївна

аспірантка кафедри конституційного права

та прав людини Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Сьох Катерина Ярославівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

конституційного права та прав людини

Національної академії внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3507

Україна почала розбудову повноцінної антикорупційної інфраструктури та створення нових спеціалізованих антикорупційних органів у 2014-му році. Це була логічна складова руху до ЄС та НАТО, як і вдосконалення низки нормативно-правових актів [1].

Антикорупційні органи України в сукупності складаються в антикорупційну систему, яка об'єднує в собі різнорівневі інституції задля боротьби з корупцією в різних її проявах, які реалізують її відповідно до власних функцій та повноважень, разом утворюючи масштабний антикорупційний механізм. З метою ефективного та повноцінного функціонування антикорупційних органів в Україні, залучено також і державні органи, це Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, Міністерство юстиції України, Національна поліція України, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України, місцеві та апеляційні суди а також Верховний Суд України. Ці державні органи в межах своїх повноважень можуть здійснювати певні антикорупційні заходи, підсилюючи антикорупційну систему, що робить її більш потужною та охоплює більші масштаби для протидії корупції.

«Після Революції гідності, спровокованої переважно ендемічною (системною) корупцією, Україна прийняла комплексний антикорупційний пакет законів та створила нові спеціалізовані установи: НАБУ, САП, НАЗК та АРМА. Україна також досягла безпрецедентного рівня прозорості, зокрема завдяки впровадженню електронного розкриття інформації про активи, електронних закупівель, відкриттю державних реєстрів та інших даних», – зазначили в одному зі звітів експерти Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD).

Так, антикорупційні органи безпосередньо займаються формуванням і моніторингом антикорупційної політики, розслідуванням та розглядом корупційних справ, які стосуються високопосадовців та великих сум коштів, що потребує профільної експертизи та ресурсів [1]. Якщо

розглядати антикорупційні органи з точки зору їх завдань та функцій, то на першому етапі завжди стоїть превентивна діяльність, яка і формує політику запобігання корупції. Таким органом в Україні виступає Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке є ключовим спеціалізованим антикорупційним органом, створення якого передбачено Законом України «Про запобігання корупції» та який є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [3]. НАЗК виконує превентивну функцію та формує політику із запобігання корупційним злочинам.

Наступним етапом є оперативна діяльність, яка спрямована на протидію, а також розслідування корупційних правопорушень та злочинів. Цю функцію в Україні покладено на Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), яке є державним правоохоронним органом, створення якого відбулося після ухвалення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Залежно від суб'єкта злочину, характеру корупційного злочину та розміру завданої шкоди визначається підслідність НАБУ, яке розслідує саме корупційні злочини, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими функціями держави або які стосуються великих сум державних коштів [4]. Також оперативна функція покладена на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП), яка є самостійним підрозділом Офісу Генерального прокурора, здійснює процесуальне керівництво та підтримує державне обвинувачення у Вищому антикорупційному суді у провадженнях, які належать до підслідності НАБУ. Крім того, до органів, на яких покладена оперативна функція у боротьбі з корупційними злочинами, є Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), яке також є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, але яке не проводить досудових розслідувань корупційних злочинів, однак його діяльність є важливою для ефективного розслідування таких кримінальних проваджень, оскільки до його завдань входить виявлення та розшук активів, одержаних від корупційних злочинів та управляє такими активами, допоки вони перебувають під арештом [1].

І останнім етапом виступає судова функція, завданням якої є притягнення винних до відповідальності за вчинення ними корупційних злочинів. Розглядає провадження про корупційні злочини, які розслідувало НАБУ, та ухвалює рішення як суд першої та апеляційної інстанції Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Він є вищим спеціалізованим судом в системі судоустрою України, який розпочав свою роботу через рік після прийняття Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [5].

Важливим є те, що правовою основою діяльності антикорупційних органів в Україні, окрім Конституції України, є міжнародні договори, що враховує стандарти моделі антикорупційної політики ЄС у побудові й впровадженні антикорупційної політики в державі, яка прагне до вступу до ЄС.

Країни ЄС дуже відрізняються одна від одної як за станом корупції, так і за методами боротьби з нею. Після розпаду радянської моделі антикорупційної політики у країн ЄС з'явилася можливість побудови своєї моделі антикорупційної політики. Деякі країни досить стрімко поборолі корупцію та підняли рівень економіки. Яскравим прикладом є Естонія, яка не створювала нових антикорупційних органів, а обмежилася програмою, яка включала декілька міністерств та завдяки політичній волі політиків зуміла викоринити хабарництво, що напряду вплинуло на швидкий ріст економіки, а відтак – достойної оплати праці держслужбовцям.

В Болгарії такої політичної волі не було. Антикорупційна реформа стала можливою завдяки тиску ЄС. Так, місцевий антикорупційний орган отримав повноваження проводити розслідування, лише коли ЄС відмовився надавати фінансування. Створення антикорупційних органів не забезпечує гарантованого викоринення корупції. Навіть більше – успішна боротьба можлива й без таких органів [2].

Задля викоринення корупції в країні іноді можна обмежитися наявними антикорупційними органами. Та якщо в країні корупція є поширеним явищем, то створення окремих автономних органів може бути необхідним. Для ефективності таких автономних органів повинні бути певні передумови, а саме:

- новостворені органи повинні мати автономність. Це не означає, що вони можуть бути повністю незалежними та непідконтрольними, але вони повинні мати змогу функціонувати без зовнішнього впливу та знизити можливість політичного тиску;

- коло повноважень для ефективної роботи: захист інформаторів, які повідомляють органам про факти вчинення корупційного злочину; моніторинг декларацій про активи та борги високопосадовців; функція обвинувачення в суді, якщо немає довіри до органів прокуратури; здійснення моніторингу діяльності органів державної влади [2].

Загалом можна виділити ряд країн, які досягли успіху в боротьбі з корупційними злочинами, а також і ті, у яких корупція є поширеним явищем. Згідно соціологічних опитувань Eurobarometer 68% європейців вважають, що в їх країні корупція – поширене явище, та лише 2% опитаних піддавалися корупції і 3% були свідками корупційних дій.

Досвід країн ЄС показує, що достатнє фінансування є передумовою успішної роботи антикорупційних органів. Крім того, вони мають бути

спроможні виконувати покладені на них зобов'язання. Тому, наприклад, у антикорупційному органі Румунії працюють не лише розслідувачі та прокурори, але й економічні та фінансові експерти, програмісти тощо [2].

Існує програма технічної допомоги ЄС Україні в її боротьбі з корупцією – це антикорупційна ініціатива EUACI, яка пропонує зміцнення функціонального та нормотворчого потенціалу державних органів у сфері запобігання і боротьби з корупцією, посилити парламентський нагляд за процесом реформування і зміцнення спроможності з ретельного аналізу та вдосконалення стратегічної нормативно-правової бази, а також посилення спроможності органів місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства та медіа у залученні до процесу боротьби з корупцією [2].

Міжнародний досвід уже не раз доводив, що створення нових антикорупційних органів є ефективнішим і швидшим, ніж реформування наявних. Саме такий шлях обрала Україна й не лишилася поза увагою міжнародної експертної спільноти [1].

Україна, яка зараз продовжує впроваджувати власну антикорупційну реформу, може взяти для себе корисні уроки як із досвіду некорумпованих країн ЄС, так і зрозумівши, чому деякі члени ЄС є менш успішними у цій сфері. В будь-якій державі антикорупційна політика повинна починатися змалечку, зі шкільної програми, щоб, коли дитина підросте до самостійного віку, вона мала розуміння поняття антикорупційна політика, корупційний злочин та усвідомлювала відповідальність за вчинення корупційних злочинів. Це найбільш ефективний спосіб превентивної антикорупційної політики в країні, покоління якої виросте усвідомленим та із закладеними змалечку правильними цінностями.

Література:

1. Офіційна сторінка Національного агентства з питань запобігання корупції URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antykoriupcijsina-systema-v-ukrayini>
2. Боротьба з корупцією: чого вчить досвід. ЄС. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/3/7083870/>
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закону України 14.10.2014 № 1698-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>
5. Про Вищий антикорупційний суд: Закону України 07.06.2018 № 2447-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>

ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Макушев Петро Васильович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри теорії та історії держави і права,

Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

ORCID: 0000-0001-8693-1428

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3509

Електронне урядування в Україні вже стало невід'ємною частиною політико-конституційного дискурсу. Як корпоративна система національного, регіонального або відомчого масштабу електронне урядування має кілька аспектів, що відображають його теоретико-методологічні, організаційні, інституційні, нормативно-правові, технологічні та інші основи. Комплексне вивчення цих аспектів є обов'язковою передумовою отримання цілісного системного уявлення про це та оволодіння відповідними знаннями і навичками фахівця організаційних систем електронного урядування будь-якого рівня. Упровадження е-урядування є складним процесом, що потребує значних матеріальних, інтелектуальних і фінансових ресурсів та вирішення комплексу правових, організаційних і технологічних проблем.

Головними факторами, що перешкоджають запровадженню та розвитку технологій електронного урядування в системі публічного управління або їх ефективному використанню, є наступні: недостатність або відсутність державного системного контролю в цій сфері [1, с. 14-15]; фактична відсутність централізованої структури публічного управління процесами інформатизації державних органів; відсутність взаємодії у функціонуванні інформаційно-комунікаційних систем публічних органів, відомча відокремленість; неефективна державна політика щодо стандартизації, особливо в галузі відкритих стандартів для їх застосування в галузі публічних послуг, кредитно-фінансовій сфері, економіці, електронній комерції, освіті тощо; невідповідність законодавства в сфері інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційної безпеки системі законодавства Європейського Союзу.

Отже, електронне урядування – це система взаємодії публічних інституцій з окремим громадянином та суспільством в цілому через інформаційно-комунікаційні технології, що забезпечує оперативне, відкрите та неупереджене вирішення будь-яких соціально-побутових проблем [2, с. 22]. Крім того, електронне урядування мінімізує контакт

громадян із чиновниками, тим самим зменшуючи корупційну складову, в публічному управлінні на національному та регіональному рівнях.

Таким чином, під час впровадження електронного урядування як на загальнодержавному так і на місцевому рівні, слід враховувати проблеми, які є актуальними, а саме: все ще актуальною залишається проблема сумісності – всі різноманітні технології електронного урядування, що впроваджуються як в органах державної влади, так і в органах місцевого самоврядування, обов'язково мають бути сумісними одна з одною. Без вирішення даної проблеми не можлива ефективна взаємодія як між місцевими, так і державними органами влади, між органами влади і органами місцевого самоврядування.

Література:

1. Антонова Л. В., Мохова Ю. Л. Удосконалення механізмів електронного урядування в Україні в умовах цифрових перетворень. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 15. С. 10-29.
2. Зима О. Т., Зав'ялов Є. В., Романова А. Є. Електронне урядування в Україні: специфіка розвитку в умовах кризи. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2022. № 4. С. 18-26.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ У ПРАКТИЦІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ УКРАЇНИ

Соломаха Артем Григорович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
адміністративного права та процесу, Навчально-наукового
інституту права Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-8411-793X

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3501

Останнім часом адміністративне право зазнає системної політичної трансформації, яка визначається концепцією адміністративної реформи в Україні, внаслідок якої має сформуватися нова ідеологія відносин держави та громадянського суспільства. У даному контексті окремої уваги заслуговує питання адміністративного судочинства. Зокрема, використання сучасних видів засобів комунікації у практиці адміністративних судів.

Як відомо, Рада суддів України на своєму засіданні 5 серпня рекомендувала [0] судам закупити телефонні номери, аби надсилати учасникам процесу судові повістки та судові рішення через Viber та інші месенджери. Утім, наразі ситуація із надсиленням повідомлень та копій судових рішень через месенджер Viber не врегульована процесуальним законодавством України. Така ситуація призвела до певних проблем у сфері здійснення адміністративного судочинства.

Яскравим прикладом цього є справа №560/5541/20 [0]. Так, зокрема, 17 листопада 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду передав справу № 560/5541/20 на розгляд Великої Палати Верховного Суду для вирішення проблеми належного способу вручення судового рішення шляхом розширеного тлумачення статті 251 КАС України [0] з урахуванням реальної ситуації, в якій опинилися суди через неналежне фінансування.

Аналіз матеріалів цієї справи дає змогу відзначити наступне. Ухвалою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 20.05.2021 апеляційну скаргу залишено без руху з підстав несплати судового збору та надано строк для усунення недоліків протягом 10 днів з дня отримання копії зазначеної ухвали. Копію вказаної ухвали направлено позивачу через застосунок «Viber», що підтверджується довідкою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 20.05.2021. Телефонограмою від 25.06.2021 позивача повторно повідомлено про наявність ухвали від 20.05.2021. Надалі ухвалою від 15.07.2021 Сьомий апеляційний адміністративний суд повернув позивачеві його апеляційну скаргу зважаючи на те, що у встановлений строк особа, яка подала апеляційну скаргу, не усунула недоліки апеляційної скарги, а саме: не надіслала до апеляційного суду оригіналу документа про сплату судового збору. Повертаючи апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції зазначив, що у зв'язку із відсутністю фінансування для направлення судової кореспонденції засобами поштового зв'язку, здійснив усе можливе для належного повідомлення апелянта щодо стану його скарги, проте станом на 25.07.2021 вимоги ухвали Сьомого апеляційного адміністративного суду про залишення апеляційної скарги без руху апелянтом не виконані, заяв (клопотань) на виконання ухвали про залишення апеляційної скарги без руху апелянтом не надано, ні через канцелярію суду, ні поштовим зв'язком. Позивач, не погоджуючись із таким судовим рішенням, звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою на ухвалу Сьомого апеляційного адміністративного суду від 15.07.2021, в якій просить оскаржуване судове рішення скасувати та направити справу для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду дійшов у своєму рішенні висновку, що через неналежне фінансування судової влади (за що відповідає виконавча влада) та збереження чинної норми права про надсилання судових рішень рекомендованою поштовою кореспонденцією (стаття 251 КАС України) (за що відповідає законодавча влада), яку суди де-факто не можуть виконати, суди опиняються у «безпорадному стані». Адже встановлення та зміна правових норм, формування бюджету судової влади – це повноваження законодавчої влади. Фінансове забезпечення їх виконання – повноваження виконавчої влади. Судова влада не може вирішити проблему належного виконання норм процесуального права, що потребують матеріального забезпечення, без інших гілок влади. Між тим, належне фінансування судів – це не лише гарантія незалежності, але й засіб забезпечення можливості їх роботи.

Окреслена ситуація видається нам неприйнятною з погляду здійснення правосуддя у сучасній правовій державі, а отже підриває конституційне положення про те, що Україна є правовою державою (ст. 1 Конституції України [0]). Запобігти у подальшому виникненню подібних ситуацій, на наш погляд, зможе зареєстрований парламентаріями законопроект № 8358 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» [0]. Адже, серед іншого, вказаним законопроектом [0] пропонується встановити, що суд викликає або повідомляє учасників судового процесу про дату, час і місце судового засідання у справі будь-якими можливими засобами, на всі відомі засоби комунікації (телефонограма, СМС повідомлення, електронна пошта, повідомлення у месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України. При цьому, виклик або повідомлення вважається врученням учаснику судового процесу лише у випадку надходження до суду підтвердження про отримання чи ознайомлення із викликом або повідомленням. Отже, прийняття відповідного законопроекту забезпечить легалізацію питання використання найбільш поширених нині засобів комунікації у практиці адміністративних судів України, що врахує виклики сьогодення та значно сприятиме здійсненню правосуддя у порядку адміністративного судочинства в умовах воєнного стану та спричиненої війною фінансової кризи у державі.

Насамкінець, зауважимо, що питання використання засобів комунікації у практиці адміністративних судів України потребує подальших наукових досліджень. Зокрема, у напрямку виявлення інших недоліків правового регламентування та розробки шляхів удосконалення законодавства у цій сфері.

Література:

1. Суд у смартфоні 2.0: Позивачі муситимуть дублювати подані через Електронний суд документи обсягом більше 30 сторінок у паперовій формі, а суди – куплять номери, аби скидати рішення сторонам по Viber. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/246189-sud-vsmartfone20isttsydolzhnyudublirovat-v-bumazhnoy-forme-podannye-cherez-elektronnyy-sud-dokument-y-obemom-bolee-30-stranits-a-sudy-kupyat-nomera-chtoby-sbrasyvat-resheniya-storonam-po-viber-6a1b86>
2. Ухвала Касаційного адміністративного суду Верховного Суду по справі №560/5541/20 від 17 листопада 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107370414>
3. Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
4. Конституція України : закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Законопроект № 8358 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41130>

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

W SPRAWIE UCHODźCÓW Z UKRAINY W CZASIE ROSYJSKIEJ AGRESJI W 2022 ROKU

Oleksandra Valentynivna Gayevaya
doctor nauk prawnych, Profesor nadzwyczajny
Katedry Prawa Narodowego Uniwersytetu Technicznogo
„Charkowski Instytut Politechniczny”
ORCID: 0000-0002-6710-9014

Link do publikacji na stronie:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3506

W związku z agresją Rosji na Ukrainę na szczeblu Unii Europejskiej 4 marca 2022 r. Rada UE podjęła decyzję o udzieleniu migrantom z Ukrainy tymczasowej ochrony zbiorowej na podstawie decyzji Rady Unii Europejskiej na podstawie art. Dyrektywa Rady 2001/55/WE z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie norm minimalnych, zapewnienia tymczasowej ochrony w przypadku masowego napływu uciekinierów oraz środki promujące równowagę wysiłków między państwami członkowskimi w zakresie przyjmowania takich osób i ich konsekwencji.

W tym zakresie obywatele Ukrainy uważani są za obywateli państw trzecich objętych Rozporządzeniem (WE) nr 1231/2010 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie rozszerzenia rozporządzenia (WE) nr 883/2004 i rozporządzenia (KE) nr 1 z 2009 r. dla obywateli państw trzecich, którzy nie podlegają jeszcze tym przepisom wyłącznie na podstawie swojego obywatelstwa [1].

W dyrektywie 2001/55/WE czas trwania ochrony czasowej powinien początkowo wynosić jeden rok. Jeżeli ochrona nie zostanie zniesiona, zgodnie z art. 6 sek. 11. b niniejszej dyrektywy okres ten jest automatycznie przedłużany o kolejne okresy sześciomiesięczne na okres nieprzekraczający jednego roku. Komisja będzie stale monitorować i analizować sytuację. Komisja może w dowolnym momencie wystąpić do Rady z wnioskiem o zakończenie ochrony tymczasowej, jeżeli sytuacja na Ukrainie pozwala na bezpieczny i stabilny powrót osób, którym udzielono ochrony tymczasowej, lub o przedłużenie ochrony tymczasowej do maksymalnie jednego roku .

Teraz wielu Ukraińców mieszka w różnych krajach Unii Europejskiej. Duzo Europejczyków już identyfikują Ukraińców jako swoich, jako część swojej przestrzeni. Wszystko zależy od kraju i konkretnych okoliczności. Czym Ukraińcy zaskakują Europejczyków? Absolutnie wszystkim. Dyrektorzy szkół, profesorowie wyższych uczelni, ministrowie edukacji podkreślają niezwykle wysoki poziom przygotowania naszej młodzieży. Wszyscy tak mówią. Wszyscy są zaskoczeni poziomem wykształcenia naszych kobiet. Europejczycy to doceniają. Trzeba zwrócić uwagę na to, że Europejczycy wspierają Ukraińców inaczej niż Syryjczyków i Afgańczyków.

Wprowadzenie tymczasowej ochrony jest również korzystne dla państw członkowskich, ponieważ prawa towarzyszące tymczasowej ochronie ograniczają konieczność natychmiastowego ubiegania się przez wysiedleńców o ochronę międzynarodową, a tym samym zmniejszają ryzyko przeciążenia ich systemów azylowych, ponieważ ograniczają one formalności do minimum ze względu na pilne sytuacje. Ponadto obywatele Ukrainy, jako osoby zwolnione z obowiązku wizowego, mają prawo do swobodnego przemieszczania się po terytorium Unii w ciągu 90 dni od wjazdu na terytorium Unii.

Daje im to możliwość wyboru państwa członkowskiego, w którym chcą skorzystać z prawa do tymczasowej ochrony i dołączenia do rodziny i przyjaciół w dużej sieci diaspory istniejącej obecnie w całej Unii. W praktyce przyczynia się to do równego podziału wysiłków między państwa członkowskie, a tym samym zmniejsza presję na krajowe systemy przyjąć. Po wydaniu przez państwo członkowskie dokumentu pobytowego zgodnie z dyrektywą 2001/55/WE osoba korzystająca z ochrony czasowej ma prawo podróżować po terytorium Unii przez 90 dni w okresie 180 dni. Państwo członkowskie może w dowolnym momencie udzielić zezwolenia na pobyt osobom korzystającym z tymczasowej ochrony na mocy niniejszej decyzji [2].

Są też mile zaskoczeni faktem, że o ile uchodźcy z krajów afroazjatyckich głównie starają się o status uchodźcy i pomoc społeczną, o tyle Ukraińcy w większości nie przyjmują statusu uchodźcy. Cieszą się statusem ochrony czasowej, co daje im możliwość pracy, przemieszczania się z miejsca na miejsce, czyli większej swobody. Ale nie «siedzą na karku» w sferze społecznej państwa, do którego przybyli. Unia Europejska nie identyfikuje Ukraińców jako stuprocentowych Europejczyków, ale odróżnia ich od większości uchodźców, którzy do nich trafiają.

Podsumowując, chciałbym zwrócić uwagę na roztropność prawodawstwa unijnego i polskiego w zakresie dalekowzrocznego podejmowania decyzji. Wiele lat wcześniej udało im się uchwalić takie prawa, które poprawione w marcu tego roku sprawiły, że wszyscy uciekający przed wojną odczuli prawdziwe „ciepłe ramie” i realne wsparcie ze strony zaprzyjaźnionych krajów

we wszystkich kwestiach społecznych i humanitarnych. Niestety wojna nadal trwa. I aż do końca...

Opierając się na wspomnianych ustawach i dyrektywach, obywatele Ukrainy, którzy znaleźli się w tak trudnej sytuacji, czują się pełnoprawnymi członkami społeczności tych krajów, które udzieliły im pomocy... A „pieczęć” uczestników z krajów trzecich praktycznie nie jest w ich przypadku odczuwalna, ponieważ Ukraińcy w większości zachowują się zupełnie inaczej niż ludzie z tych krajów trzecich, którym zależy tylko na korzyściach. Sugeruje to, że Ukraińcy to pracowity, wysoko rozwinięty naród, który w pewnych sprawach i dziedzinach życia może wręcz nadawać ton i być wzorem do naśladowania. A jeśli wcześniej, przyjeżdżając do Polski, podziwiano jedność Polaków, teraz możemy z dumą powiedzieć, że wojna na Ukrainie zjednoczyła naród ukraiński, niezależnie od tego, w jakiej części planety żyją Ukraińcy, bez względu na to, jaka „krew” jest zmieszana w człowieku.

Literatura:

1. Regulation (EU) No 1231/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 extending Regulation (EC) No 883/2004 and Regulation (EC) No 987/2009 to third-country nationals who are not yet covered by these by virtue of nationality only / OJ L 344, 29.12.2010, p. 1-3 (BG, ES, CS, DA, DE, ET, EL, EN, FR, GA, IT, LV, LT, HU, MT, NL, PL, PT, RO, SK, SL, FI, SV) / Special edition in Croatian: Chapter 05 Volume 002 P. 261 – 263 / Document 32010R1231;
2. Directive 2001/55/EC on rules for granting temporary protection in the event of a massinflux of displaced persons and measures to promote a balance of efforts between EU Member States / Author: Publications Office of the European Union Responsible entity(ies): Directorate-General for Migration and Home Affairs / <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/LSU/?uri=celex:32001L0055#PP1Contents>.

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ОЦІНОЧНЕ ПОНЯТТЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Віцінгловська Іванна Петрівна
аспірантка кафедри теорії права та прав людини
юридичного факультету Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Никифорак Володимир Михайлович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
приватного права, Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3515

Постановка проблеми. Одним із правових засобів яким оперує цивільне право є оціночне поняття. Оціночні поняття у системі цивільного права виступають «елементом зв'язку» цивільно-правової норми та конкретної правозастосовної ситуації, адже дозволяють суду розширити сферу дії правової норми, а також забезпечують протидію прогалинам права.

Оціночне поняття «добросовісність» має доволі суперечливе тлумачення у цивільно-правовій науці, що ускладнює його застосування органами судочинства при здійсненні правосуддя. Вагоме значення має розуміння правового категорії «добросовісності» при аналізі поведінки учасників цивільного-правових відносин, зокрема відносин щодо компенсації моральної чи майнової шкоди в цивільному праві.

Аналіз останніх досліджень. Оціночні поняття як правова категорія є предметом дослідження багатьох вчених-правників. Активно їх вивченням займались: С. Вільнянський, Т. Музика, В. Чернега, О. Семчик, О. Бакалінська, О. Погребняк, О. Яворська, В. Косович, М. Лук'яненко (предметом дослідження якої є оціночні поняття в цивільному праві), В. Кройтор і Ю. Матат (досліджують проблеми прогалин та їх усунення в законодавстві). Зацікавленість оціночними поняттями можна обґрунтувати їх специфічною правовою природою, яка впливає на здійснення правового та суспільного призначення того чи іншого оціночного поняття.

Виклад основного матеріалу. Поняття «добросовісності» має багатовікову історію та відіграє досить важливе значення для цивільного права України. Водночас на законодавчому рівні зміст цього поняття є нерозкритим, а норми міжнародного права не містять положень, які б описували особливості використання добросовісності при врегулюванні відносин.

Становлення добросовісності як правової категорії пов'язано з римським правом, яке має багатовікову історію та стало своєрідним «фундаментом» для багатьох правових систем, у тому числі й романо-германської. Те, що сучасне цивільне законодавство безумовно ґрунтується на римському праві простежується як у загальних положеннях, так і в принципах права. Зокрема, Цивільний кодекс України «закріплює і розвиває необхідні гарантії і основні принципи приватного права. Це принципи рівності громадян перед законом (*aequitas*), справедливості (*iustitia*), добросовісності (*bona fidei*), свободи волі учасників цивільних відносин (*libertas voluntatis hominis*)» [1, с. 13].

Про всезагальне визнання добросовісності як основоположної засади права можна говорити, виходячи з того, що вимога добросовісності отримала відображення у Принципах УНІДРУА. Так, пунктом 1.7 Принципів міжнародних комерційних договорів передбачено, що сторони зобов'язані діяти відповідно до прийнятих у практиці міжнародної торгівлі добросовісності і чесності ділової практики [2].

Великий тлумачний словник визначає добросовісність як «нематеріальну та абстрактну властивість, яка не має формально-юридичного значення чи законодавчого визначення та охоплює, серед іншого, чесне переконання, відсутність злого умислу та наміру ошукати чи здобути безпідставні переваги» [3, с. 693].

Бакалінська О. зазначає, що добросовісність має подвійний характер. В об'єктивному сенсі добросовісність являє собою визначені нормами права, звичаями ділового оборота вимоги до поведінки невизначеного кола учасників цивільних правовідносин. У суб'єктивному розумінні добросовісність це оцінка поведінки суб'єкта цивільних правовідносин на відповідність сформованим у суспільстві нормам моралі, поваги до прав інших учасників правовідносин [4, с. 201].

Що ж стосується нормативного закріплення категорії добросовісності як оціночного поняття, то яскравим прикладом цього виступають положення статей 330 і 390 Цивільного кодексу України [5]. Проаналізувавши та дослідивши зазначені норми, можна зазначити, що особу вважають добросовісним набувачем тоді, коли вона приймає рішення без мети заподіяння шкоди іншій людині. В такому аспекті особа в жодному разі не повинна діяти легковажно та самовпевнено стосовно можливості заподіяння шкоди іншим учасникам цивільно-правових відносин. Натомість положення ст. 344 Цивільного кодексу України, які визначають зміст набувальної давності, встановлюють, що довготривале невикористання майна його власником та незацікавленість попереднього власника у необхідності вважати майно

своїм, можна розцінювати як відмову власника від такого майна, що означає добросовісне набуття на нього права іншою особою. Як зазначає О. С. Яворська, добросовісне заволодіння чужим майном має тлумачитися так, що фактичний володілець сприймає майно як чуже, не своє, оскільки власник майна не може бути установлений, невідомий, помер тощо [6, с. 30].

Категорія добросовісності відіграє значну роль й при визначенні законності та добросовісності набуття права власності. Ця роль зводиться до того, що добросовісним набувачем буде вважатися лише та особа, яка не знала і не могла знати, що набуває майно в особи, яка не володіла правом його відчужувати і не являлась істинним власником.

Варто звернути увагу й на те, що дослідження доктринального та нормативного розуміння поняття добросовісності досить часто зводяться до використання у нормативно-правових актах країн світу синонімів, близьких за змістом до добросовісності.

Зокрема, схожі за змістом норми до відомої в Україні категорії добросовісності існують в цивільних нормативно-правових актах інших країн. Наприклад, у Німецькому цивільному уложенні (нім. *Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB) вживається комбінація слів «*Treu und Glauben*», де «*Treu*» – вірність, надійність, лояльність, а «*Glauben*» – віра, довіра, впевненість. Згадана вище комбінація слів «*Treu und Glauben*» вживається у Німецькому цивільному уложенні 9 разів. У § 157 зазначено, що контракти слід тлумачити відповідно до вимог добросовісності з огляду на звичайну практику. У § 242 зазначено, що боржник зобов'язаний здійснити виконання зобов'язання відповідно до вимог добросовісності з урахуванням звичаїв. Є також норми про ненастання успіху. У § 815 зазначено, що ненастання успіху зазначено, що претензії щодо повернення через ненастання очікуваного результату послуги виключаються, якщо досягнення успіху було неможливим із самого початку, і постачальник послуг знав про це, або якщо постачальник послуг запобіг успіху всупереч добросовісності.

У праві Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії існує доктрина, яка носить латинську назву «*uberrimae fide*» – найвища довіра, або ж її англійський варіант «*utmost good faith*» – максимальна сумлінність.

Автор дисертації Діна Есмаїл М Абузаїд «Реформа доктрини максимальної сумлінності: порівняльне дослідження між Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії та Саудівською Аравією» наголошує, що доктрина максимальної сумлінності означає, що страхувальник зобов'язаний повідомити страховику всі відомі йому

обставини, що можуть впливати на ризик; він повинен повідомити про них навіть у тому випадку, коли страховик про це безпосередньо не питає. Ні страхувальник, ні страховик не мають права приховувати один від одного ту чи іншу інформацію, що стосується об'єкта страхування [7]. На практиці суть доктрини максимальної добросовісності полягає в зобов'язанні повідомити страхувальника про всі властивості, зокрема дефекти майна, про стан здоров'я чи інші особливості об'єкта страхування. В залежності від того чи будуть відомості правдивими чи ні, залежить рішення страховика про прийняття на себе ризику за договором страхування.

Вагомий вклад у розвиток доктрини добросовісності було зроблено Лордом Менсфілдом у справі «Картер проти Бема» 1766 року [8, с. 56]. Лорд Менсфілд у цьому рішенні наголошує, що доктрина добросовісності забороняє будь-якій стороні, приховуючи те, що вона особисто знає, щоб втягнути іншого в угоду через його незнання цього факту і його віру в протилежне. Варто наголосити, Лорд Менсфілд прямо визнав, що страховик зобов'язаний своєму страхувальнику розкрити суттєві факти. Що ще більш важливо на практиці, закон, який регулює зобов'язання страхувальника та його наслідки, не міг би стати прикриттям чи виправданням для шахрайства чи навіть для недбалості. Страховик не може очікувати, що він буде повністю пасивним одержувачем всієї інформації, необхідної для оцінки ризику, який він бере на себе. Очікується, що він дізнається або ознайомиться з певними типами інформації, які не є специфічними для страхувальника, під час звичайної належної діяльності.

Досліджуючи судову практику України, можна зазначити, що категорія «добросовісності» є досить проблемним моментом при правозастосовній діяльності в питаннях добросовісного володіння. У судових рішеннях, як правило суд посиляється на недоведеність добросовісності володіння майном, а тому відмовляє у задоволенні позовних вимог.

Апеляційний суд Чернівецької області у рішення по справі № 718/568/16 від 22.09.2016 року зазначив: у розумінні ст.344 ЦК володілець має бути визнаний таким, що добросовісно заволодів майном, якщо не буде доведено, що він, набуваючи майно у володіння, знав або повинен був знати про незаконність такого набуття. Саме така правова позиція повинна бути визначальною при вирішенні питання про визнання права власності [9].

У рішенні Апеляційного суду Київської області по справі №376/1178/17 від 26.09.2017 року зазначена наступна правова позиція:

особу, яка заволоділа майном, слід вважати добросовісною, якщо на момент заволодіння майном вона мала всі підстави вважати, що законний власник у майна відсутній, або якщо власник у майна є, то він втратив інтерес до цього майна. Добросовісність володільця такого майна у даному випадку обумовлена відсутністю власника взагалі, або будь-яких претензій з боку поперед нього його володільця [10].

У тексті судових рішень поряд із оціночним поняттям «добросовісності» використовується поняття «недобросовісність». Логічно припустити, що за змістовим наповнення ці терміни є протилежними за значенням, проте оскільки «добросовісність» викликає протиріччя серед цивілістів, то і «недобросовісність» у цивільному праві теж не є однозначною.

Яскравим прикладом використання оціночного поняття «недобросовісності» при врегулюванні цивільних відносин є правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду від 24 липня 2019 року у справі № 405/1820/17.

У постанові зазначено, що «дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто, відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення», тобто ми бачимо конкретне та важливе саме для цієї справи роз'яснення розуміння добросовісності як оціночного поняття. Також у постанові зауважено, що «Боржник (дарувальник), який відчужує майно на підставі безвідплатного договору на користь своєї матері після пред'явлення до нього позову банку про стягнення заборгованості, діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки уклав договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом» [11]. Таким чином, недобросовісність може полягати у вчиненні дій, які хоч і відповідають діючим цивільно-правовим нормам, але впливають на права інших осіб, які можуть виникнути пізніше.

Висновки. З огляду на викладене, можемо зробити висновки про те, що категорія «добросовісності» має важливе значення у правовому регулюванні, оскільки виступає загальнолюдською цінністю, без якої неможливе функціонування суспільства; принципом права, який гарантує реалізацію прав і дотримання обов'язків не лише відповідно до «букви» права, але й відповідно до «духу»; принципом тлумачення; одна із

основних вимог до правозастосування; на ній ґрунтується найважливіші правові основи.

Добросовісність як оціночна категорія відіграє досить важливе значення в цивільному праві. Як один із елементів правового регулювання цивільно-правових відносин забезпечує їх належне функціонування та збалансовує потреби учасників цивільного обігу, сприяє подоланню прогалин правового регулювання. Її розуміння уточнюється судом у кожному конкретному випадку, якщо говорити про добросовісність набуття права власності. Проте для визнання особи добросовісною потрібно встановити законність заволодіння майном.

Література:

1. Валігура К. Принцип добросовісності як категорія цивільного права. Підприємництво, господарство і право. 2020. №4. С.11-16.
2. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА від 01.01.1994 р. Міжнародний інститут уніфікації приватного права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920#Text.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Перун, 2002. 1440 с.
4. Бакалінська О. О. Категорія «добросовісність» у цивільному праві України. Часопис Київського університету права. № 4. 2011. С. 201.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Яворська О. С. Набуття права власності за давністю володіння. Адвокат. 2013. № 5 (152). С. 29–33.
7. Dina Esmaeil M Abuzaid. Reform of the doctrine of utmost good faith: a comparative study between the UK and Saudi Arabia: thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Law. June 2018. Stirling United Kingdom. 254 p.
8. Charles Mitchell and Paul Mitchell. Landmark Cases in the Law of Contract. Published in North America (US and Canada) by Hart Publishing c/o International Specialized Book Services. 2008. 365 p.
9. Рішення Апеляційного суду Чернівецької області : від 22.09.2016 року по справі № 718/568/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61493568>.
10. Рішення апеляційного суду Київської області : від 26.09.2017 року по справі № 376/1178/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69115714>.
11. Постанові Верховного Суду від 24 липня 2019 року по справі № 405/1820/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83387308>.

ПРОБЛЕМА МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

*Гірна Наталія Мирославівна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства,
Львівський національний медичний
університет ім. Д. Галицького
ORCID: 0000-0002-5293-2964*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3498

Європейське законодавство дає чітке визначення поняття мобінгу, вказує на його відмінність від булінгу, виділяє його різні види і прояви. Отже, мобінг (цькування) – це діяння керівника або окремих працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження гідності та честі працівника, його професійної (ділової) репутації у формі психологічного та / або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно нього напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує особу недооцінювати власну професійну придатність. Він може мати різну форму: ізоляція в колективі, безпідставні публічні підвищення голосу з метою необґрунтованого звинувачення, донесення неправдивої інформації вищому керівництву, плітки, приховування позитивної інформації про особу, применшення її професійних здобутків. Окремою формою мобінгу є знецінення. Це свідоме і систематичне діяння, що проявляється в ігноруванні досягнень працівника, замовчуванні перед колективом здобутих ним фахових переваг, відзнак, грамот тощо. Як правило, знецінення нерозривно пов'язане зі свідомо несправедливим, без вагомих на це причин, вивищенням та вихвалянням іншого працівника – фаворита, рідше – кількох осіб. Ініціатор мобінгу – агресор – також вдається до особистих обрах, неприхованого хамства у випадках, коли інші не можуть почути цього. Часто цькування відбувається в соціальних мережах, у приватних повідомленнях тощо. Мобінг може мати прояви дискримінації за статевою ознакою, коли привабливі фізичні риси жінки подають як визначальні в її професійних здобутках. Варто відзначити, що є випадки коли з ініціативи чи за прямою вказівкою кривдника до цькувань вдаються інші працівники, очевидно отримуючи за це певні дивіденди. Тобто, довкола жертви формується своєрідна група осіб, які систематично займаються мобінгом на роботі. Мусимо констатувати, що психологічне цькування агресор часом поєднує з погрозами, які мають характер фізичної розправи. Можна навести приклад безлічі реплік, закидів, погроз, спрямованих на жертву цькувань. Причинами психологічного насилля можуть бути

кар'єрне просування, заздрість, страхи та бажання помститися. Тобто, найчастіше це особистісні форми мобінгу, коли через власну неприязнь керівник створює такі умови, щоб людина звільнилася. В атмосфері постійного цькування людина виснажується психологічно та фізично – мобінг може викликати не лише депресію, але й призводить до погіршення фізичного стану жертви, зокрема, може зумовити серцевий напад.

Очевидно, що проблема мобінгу має знайти правове вирішення в Україні, так само, як в решті європейських країн. Але необхідно звернути увагу і на психологічні та психічні причини здійснення цькування на роботі. Статистика говорить, що більшість фактів принижень на робочому місці відбуваються в закладах освіти, науково-дослідних установах тощо, тобто, в середовищі освічених людей. Як так може бути? Висновок приходить одразу: в агресора є серйозні проблеми психологічного і психічного характеру – він страждає від самотності, недовірливості, здатний до раптових депресій чи ейфорії, панічних атак, він незадоволений своїм зовнішнім виглядом тощо. Фактично агресор має цілий букет комплексів і ретранслює своє невдоволення собою на жертву. Важливо зауважити, що до мобінгу частіше вдаються керівники середнього чи старшого віку, можливо тому, що їхнє становлення відбувалося в тоталітарну добу, а тоталітаризм і є цькуванням, приниженням людської честі та гідності. Тоталітарна доба взагалі вибудувала цілу вертикаль різного роду цькувань на усіх рівнях професійного та соціального життя.

Отже, проблема мобінгу в трудовому колективі потребує комплексного вирішення й адекватного покарання для агресора. Українське законодавство нині перебуває на стадії ухвалення рішень щодо запобігання мобінгу та покарання за нього. Відкритим залишається питання проходження психіатричної експертизи перед призначенням на керівні посади. Певні кроки в цьому напрямку зроблені давно. Конституція України визначає честь і гідність людини як головну цінність. У 2019 році до Верховної Ради було подано законопроект, який передбачає відповідальність за психологічне цькування на роботі, вже ухвалені окремі законодавчі акти для протидії булінгу тощо. На початку листопада 2021 року до Верховної Ради поданий проект закону № 5748 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці», у якому заборонено мобінг, а також детально прописано його ознаки, а саме: повторюваність діяння, наявність сторін – кривдник, потерпілий, спостерігачі (за наявності), дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких, зокрема, є заподіяння моральної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та / або спричинення

соціальної ізоляції потерпілого, примушування до зміни місця роботи; економічний тиск – нерівна оплата за працю рівної цінності, безпідставне позбавлення частини виплат тощо; психологічний тиск – створення ворожої, образливої атмосфери, погрози, висміювання, наклепи, нерівномірний розподіл навантаження і задач між працівниками, нерівність можливостей для кар'єрного росту тощо. Мобінг може проявлятися, зокрема, у приниженні гідності працівника, використанні зневажливих зауважень та епітетів, словесній чи невербальній поведінці загрозливого, залякуючого або принизливого характеру та застосування інших формально нейтральних процедур для виведення працівника з психологічної рівноваги. Закон передбачає покарання у вигляді відшкодування нанесеної моральної та / або фізичної шкоди, дисциплінарні стягнення та розірвання трудових відносин із кривдником. 11 грудня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» – Закон № 2759. Відповідно до внесених змін, статтею 2 Кодексу Законів про працю України (КЗпП) передбачено, що працівник має право не лише на здорові і безпечні умови праці, а й на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників. Своїм рішенням парламент установив, що систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації є порушенням українського законодавства. Психологічний тиск, ворожа та образлива атмосфера щодо людини неприпустима в цивілізованому суспільстві нашої країни. Таким чином, Україна доєдналася до більшості країн світу, де на законодавчому рівні регулюється протидія такому явищу як мобінг. Внесені також зміни до Цивільного Кодексу України, які установлюють штрафи або громадські роботи за вчинення мобінгу. Реалізація положень Закону України забезпечить можливість захисту учасників трудових відносин від різних форм мобінгу та сприятиме підвищенню продуктивності праці.

Література:

1. Зімовін О. Психотерор на робочому місці : як не допустити мобінгу // Бюлетень Управління персоналу Головного територіального управління юстиції міста Києва. – К. 2019. – С. 11-16.
2. Конвенція МОП № 190 «Про викорінення насильства та домагань у світі праці».
3. Проект закону України № 5748 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці» від 12.07.2021.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ОСОБИ, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

*Катерезюк Діана Сергіївна
студентка магістратури,
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Полішко Наталія Леонідівна
доктор філософії, доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін, Національної академії внутрішніх справ*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3522

Позбавлення батьківських прав – це санкція у сімейному праві, яка застосовується до батьків у разі невиконання ними своїх обов'язків щодо дітей, застосовується в тих випадках, коли здоров'я, фізичний, психічний, духовний і моральний розвиток дитини піддається небезпеці.

Женевська Декларація прав дитини містить п'ять основних програмних пунктів: дитині повинні надаватися всі засоби, потрібні для її нормального матеріального та духовного розвитку; голодна дитина повинна бути нагодована; хвора дитина повинна отримати допомогу; сироті чи безпритульній дитині повинен бути наданий притулок і забезпечений догляд; дитина перша повинна отримувати допомогу під час лиха; дитина повинна мати дитинство і захист від усіх форм експлуатації; дитину слід виховувати з усвідомленням того, що її кращі риси мають бути спрямовані на благо ближнім.

Основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини, (була, ратифікована Україною ще 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року) – є Конвенція ООН «Про права дитини».

Якщо розглянути внутрішнє законодавство, що регулює позбавлення, батьківських прав, то це – Цивільний процесуальний кодекс України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства».

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування вирішується лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема, ставлення батьків до дітей. Законодавством чітко встановлений порядок позбавлення батьківських прав, – в Україні такий процес відбувається тільки в судовому порядку.

Позбавлення батьківських прав особи, що знаходиться на тимчасово окупованій території, відбувається у такому ж порядку, як і всіх інших.

Особливості такої справи пов'язані з тим, до якого суду необхідно звертатися для розгляду справи. Адже, за загальним правилом, позов про позбавлення батьківських прав подається до суду за зареєстрованим місцем проживання відповідача.

На окупованій території українські суди не працюють. Але для кожного населеного пункту, який залишився на цій території, визначений відповідний суд на підконтрольній території, до якого можна звернутися з позовом.

Незначна складність розгляду таких справ пов'язана із викликами відповідача у судове засідання. Для цього суд просто розміщує відповідне оголошення на своєму сайті. У такому випадку не має значення чи прибув відповідач у судове засідання, воно може відбутися і без нього. Якщо позивач також не може особисто бути присутнім у судовому засіданні, бо проживає в іншому місті, то можливо провести розгляд справи у режимі відеоконференції.

Відповідно до звернення до суду необхідно підготувати докази: зокрема довідка про заборгованість по аліментах, характеристику з навчального закладу, висновки органів опіки та піклування, медичні картки тощо.

Рішення суду про позбавлення батьківських прав після набрання ним законної сили суд надсилає органу ДРАЦС за місцем реєстрації народження дитини.

Разом з тим, Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 15 квітня 2022 р. № 447 «Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини» вніс зміни до п. 79-2 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини.

Відтепер, відповідно до п. 79-2 під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану статус дитини, позбавленої батьківського піклування надається, зокрема, дітям, батьки яких не виконують своїх обов'язків з виховання та утримання дитини з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на території, де ведуться або велися активні бойові дії, чи на окупованій території, що підтверджується актом, складеним службою у справах дітей за формою згідно з додатком.

Після припинення або скасування надзвичайного або воєнного стану статус дитини повинен бути підтвердженим чи спростованим на підставі документів, передбачених законодавством.

Крім того, у постанові КЦС ВС від 26 квітня 2022 року у справі № 520/8264/19 про позбавлення батьківських прав зроблено висновок, що поведінка особи, яка свідомо змінює країну проживання, не бере участі у вихованні дитини, свідчить про її ухилення від виконання батьківських обов'язків у розумінні ст. 164 СК України, і може бути підставою для позбавлення батьківських прав.

Тлумачення п. 2 ч.1 ст. 164 Сімейного Кодексу свідчить, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Розширене тлумачення цього поняття надав Верховний Суд України: ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема:

- не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання;
- не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення;
- не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей;
- не сприяють засвоєнню нею загальновизнаних норм моралі;
- не виявляють інтересу до її внутрішнього світу;
- не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені чинники, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками. Тобто, якщо батько не міг би певний час виконувати свої обов'язки з об'єктивних причин, наприклад, через створення перешкод матір'ю дитини, тяжку хворобу, це не було б підставою для позбавлення батьківських прав.

У цій справі суди з дотриманням вимог статей 263-265, 382 ЦПК України дійшли обґрунтованого висновку про те, що батько не виконував повноцінно свої батьківські обов'язки, а періодичне спілкування за допомогою засобів зв'язку також не є таким виконанням обов'язків, а отже особа, яка свідомо змінює країну проживання, не приймає участі у вихованні дітей, несе відповідні ризики порушення нормальних життєвих зв'язків та передбачених законом наслідків невиконання батьківських обов'язків, що в даному випадку і відбулось – малолітні діти фактично залишились без батьківського піклування.

Отже, відповідно до закону підставою для позбавлення батьківських прав є ухилення батька від виховання дитини.

При задоволенні позову щодо позбавлення батьківських прав суд одночасно приймає рішення про стягнення аліментів на дитину. У разі якщо мати, батько або інші законні представники дитини відмовляються отримувати аліменти від особи, позбавленої батьківських прав, суд приймає рішення про перерахування аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України та зобов'язує матір, батька або інших законних представників дитини відкрити зазначений особистий рахунок у місячний строк з дня набрання законної сили рішенням суду.

Література:

1. Сімейний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова КМ України від 10 вересня 2022 р. № 1013. [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2022-%D0%BF#Text>
4. Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини. Постанова КМ України від 15 квітня 2022 р. № 447. [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2022-%D0%BF#Text>
5. Постанова КЦС ВС від 26 квітня 2022 року у справі № 520/8264/19 про позбавлення батьківських прав. [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104178273&red=1000030511d37ad5de31e69a1021595b936d0e&d=5>

ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

*Чаус Юлія Владиславівна
студентка 3 курсу 1 групи факультету юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

*Науковий керівник: Спасибо-Фатєєва Інна Валентинівна
доктор юридичних наук, професор кафедри
цивільного права №1 Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3514

Питання захисту культурної спадщини завжди стояло дуже гостро. Проте із початком повномасштабної війни в Україні воно набуло особливого значення, адже перед суспільством постало два ключових питання: 1) як зберегти об'єкти культурної спадщини, які ми маємо; 2) як відновити ті об'єкти, які були пошкоджені внаслідок бойових дій. І саме відповідь на друге питання може бути надано юридичною спільнотою, адже саме вона має можливість забезпечити створення інструменту залучення ресурсів для відновлення пошкоджених чи зруйнованих об'єктів культурної спадщини.

Зараз в Україні існує державно-правовий механізм відновлення культурних пам'яток. Проте в умовах післявоєнної відбудови він не буде ефективним, адже стан економіки не дозволить залучати значні ресурси в цю сферу. Ясно, що у першу чергу буде проходити робота над відновленням житлового фонду, промисловості тощо. Відповідно, державно-правовий механізм відновлення пам'яток не спрацює, оскільки чекати на ресурсне забезпечення цього процесу прийдеться не один рік. Існує потреба у введенні принципово інших правових підходів до розв'язання цієї проблеми. Таким підходом може стати створення національного трасту відновлення культурної спадщини, який би забезпечив належний догляд, використання та охорону цих об'єктів.

По-перше, національному трасту державою можуть бути передані у довірчу власність об'єкти культурної спадщини, а держава як установник управління зберігатиме повний контроль над цими об'єктами. Одночасно із цим, національний траст як довірчий власник набуватиме широких повноважень: відповідно до положень ЦК України. Управитель, якщо це визначено договором про управління майном, є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно

до закону та договору управління майном. Договір про управління майном не тягне за собою переходу права власності до управителя на майно, передане в управління [1].

В одній зі своїх правових позицій Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.12.2018 р. зауважив, що «право довірчої власності залежить від волі іншої особи – законодавця, вираженої за змістом відповідного закону, або установника управління, встановленої в договорі управління майном, укладеного з управителем, правомочності якого щодо переданого йому в управління майна власника обмежуються умовами договору управління майном (частина 5 статті 1033, частина 1 статті 1037 ЦК України) та не можуть перевищувати обсяг прав та обов'язків установника управління щодо володіння, користування та розпорядження належним йому на праві власності майном» [2].

Втім не виключаються випадки, коли з метою збільшення подальшої вартості в процесі реконструкції зазначених об'єктів може змінитися вигляд пам'ятки, що призведе до втрати справжнього вигляду об'єкту і навіть певної втрати його цінності. Враховуючи підвищений ризик незаконного використання об'єктів культурної спадщини, необхідна чітка та прозора система підзвітності та підконтрольності управителя. Із метою запобігання самовільному втручанню (наприклад, капітальної реконструкції) або відчуженню пам'яток, має передбачатися існування спеціального контрольно-наглядового органу – **наглядової ради** або **експертної комісії**, яка здійснює контроль за діями управителя.

Наша правова система дозволяє використати довірчу власність для передання об'єктів культурної спадщини в довірчу власність, коли установником управління буде держава, яка в особі свого уповноваженого органу передасть майно в довірчу власність і управління недержавній спеціалізованій організації, а вигодоодержувачем можна навіть позначити Український народ як суб'єкт права (статті 2, 318 ЦК України). Адже культурна спадщина є саме надбанням Українського народу, задля якого держава і має забезпечити утримання цих об'єктів у належному стані.

Література:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 13.12.2019 року у справі № 916/15/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86742529>

СУДОВІ ВИТРАТИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Ясинок Микола Михайлович

доктор юридичних наук, професор, академік,

завідувач кафедри правосуддя та філософії,

Сумський національний аграрний

університет, м. Суми, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3499

Інститут судових витрат є одним із найдавніших фінансово-правових інститутів, який хоча на перший погляд і має опосередковане відношення до цивільного судочинства, але насправді він відіграє ключову роль як при відкритті провадження у справі, так і в частині доказування, так і представлення інтересів сторін в правосудді.

Не дивлячись на його тисячолітню історію суспільство так і не знайшло того розумного балансу, який з одного боку задовольняв би інтереси держави, а з іншого був би прийнятним для суспільства. Дане питання через свою дороговизну являє собою неабияку проблему не лише для України, а і світу.

Що ж розуміється під поняттям судові витрати та які види витрат мають місце в сучасному правосудді? Якщо говорити про судові витрати в процесуальному їх розумінні, то можна сказати, що частину із таких витрат становлять витрати, які несе кожна із сторін у зв'язку з доказуванням, пов'язаним і захистом свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, свободи чи законного інтересу. При цьому такі витрати є характерними для усіх судових інстанцій. Оскільки більшість судових витрат, а до них відносяться і витрати на правничу допомогу, експертизи, надання інших доказів щодо їх розміру ґрунтується на договірних началах, оскільки їх розмір не урегульований жодним законом, окрім витрат на судовий збір, розмір якого, урегульований Законом України «Про судовий збір». Останній є по суті єдиним платежем, який зараховується до зведеного державного бюджету, а тому він регулюється державою. Деякі вчені розглядають судовий збір як часткову компенсацію матеріальних витрат держави на утримання судової системи [1, с. 3]. З такою точкою зору можна погодитись частково, оскільки держава дійсно витрачає великі кошти на будівництво і утримання приміщень судів, закупку комп'ютерної техніки, оплату роботи суддів і технічних працівників, поштові витрати тощо.

Саме з цих підстав в минулому позивач при подачі позовної заяви до суду повинен був сплачувати окрім державного мита ще і витрати на інформаційно-технічне забезпечення. На сьогодні такі витрати відмінено, оскільки виклики до суду урізноманітнено, а письмову фіксацію судового засідання скасовано.

Судові витрати у вигляді судового збору безумовно можна розглядати як часткову компенсацію витрат державі, які вона несе у зв'язку з утриманням судової гілки влади, хоча це і не відповідає поняттю судових витрат з процесуальної точки зору. Вище уже зазначалося, що держава безумовно несе витрати як по організації судових процесів, так і витрат на комунальні платежі, але дані витрати не можна віднести до судових витрат, оскільки вони ніякого відношення до судового процесу не мають. В той же час витрати на судовий збір можна розглядати як оплату позивача за надані державою послуги по захисту порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, свободи чи законного інтересу конкретної фізичної чи юридичної особи.

Деякі вчені вважають, що суди не надають судових послуг, оскільки в такому разі сторона, яка звертається за захистом свого порушеного права може вимагати від суду свого порядку та умов надання такої послуги. Це означає, що сторони можуть впливати на результат розгляду справи, що робить суд підпорядкованим волі сторін. Безумовно, це буде так якщо підходити до цього питання з точки зору матеріального права. В такому випадку безумовно необхідно говорити про певні зобов'язання сторін, (гл. 63 книга 5 ЦК України Зобов'язальне право). Але ж судова послуга – це процесуальна послуга, природа якої ґрунтується на тому, що судова гілка влади в односторонньому порядку здійснює захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав людини, її свобод та законних інтересів. При цьому такий захист завжди здійснюються шляхом організації судового процесу судом, під його контролем та на основі наявного процесуального законодавства. Безумовно, що в цій частині можна спорити чи є це послугою, чи ні, але саме той факт, що позивачі сплачують державі судовий збір нікуди не подінеш.

При несплаті ж судового збору суддя не відкриє провадження у справі, а це означає, що особа, яка не сплатила судового збору ніколи не отримає судового рішення. Безумовно, держава постійно слідкує за тим, щоб особа мала реальну можливість оплатити таку процесуальну послугу держави судовим збором, але визначальним є те, що сторони судового процесу не можуть фінансувати судову систему, оскільки відповідно до Конституції України (ст. 130) саме держава забезпечує належні умови по функціонуванню судів і діяльності судів.

В цій частині Рекомендації № R(81)7 Комітету Міністрів Ради Європи від 14 травня 1981 року, зазначають, що судові витрати не повинні розглядатися як оплата сторонами будь яких коштів на користь держави. Разом з тим якщо існують судові витрати, які об'єктивно склалися в державі, то вони не повинні носити явної перешкоди для доступу населення до правосуддя. При цьому пропонується або їх скоротити або взагалі анулювати [2, с. 716].

Вперше судові витрати було введено в цивільне судочинство екстраординарним процесі (573 р.н.е.) Древнього Риму, де сторони в цивільному процесі оплачували всі дії, пов'язані з доказуванням: викликами свідків, витребуванням доказів судом, різні клопотання сторін тощо). При цьому оплата здійснювалася за заздалегідь затвердженими таксами [3, с. 342, 352].

Сьогодні ж оплатна практика судових витрат показує, що всі ці витрати мають тенденцію до їх здорожчання, що негативно позначається на питаннях доступу особи до правосуддя. Підтвердженням цьому є судова статистика. Так у 2002 році до судів загальної юрисдикції надійшло два мільйони, триста сімдесят тисяч тридцять чотири справи [4, с. 50]. У 2003 році таких справ вже було 2385691 [5, с. 29]. Такі показники збільшилися до 2467475 та 2604257 відповідно у 2004 [6, с. 29] та 2005 [7, с. 47] роках. В той же час, ще через десять років (2014 рік) таких справ було лише 1282700 [8, с. 14].

Ще через 8 років таких справ було ще менше 985 000 тисяч. Як бачимо, судова статистика свідчить, що кількість звернень до суду загальної юрисдикції із року в рік зменшується. Разом з тим така тенденція не свідчить про те, що спірних відносин між людьми стає все менше і менше. Скоріше це свідчить про те, що із збільшенням вартості судових витрат на фоні невеликих доходів громадян, люди просто не мають можливостей звертатись до суду залишаючи вирішення своїх справ на потім. Це означає, що ефективність правосуддя сьогодні не обумовлюється простим та недорогим доступом до правосуддя [9, с. 96].

Сьогодні населення звертається до суду лише тоді, коли в цьому є крайня необхідність, оскільки сьогодні суттєво здорожчали послуги адвокатів, експертів, витрати на дорогу свідків, спеціалістів, перекладачів тощо, більш того сам Закон України «Про судовий збір» діє в автоматизованому режимі, збільшуючи з року в рік розмір судового збору, який сьогодні співвідноситься до розміру прожиткового мінімуму, який сьогодні складає 2600 грн. Із збільшенням прожиткового мінімуму громадян України відповідно збільшується і розмір судового збору. Безумовно, можна погодитися із науковцями, які зазначають, що судовий збір відіграє роль процесуального фільтру, який не допускає в судову систему дрібних малозначних позовів. При відсутності ж такого фільтру,

яким є судовий збір, судова система може наповнитися такою кількістю дрібних справ, що може калапсувати. Не дивлячись на дану дискусію, необхідно сказати, що доступ до правосуддя, який є конституційним правом особи міг покращитись якби всі звернення до суду в позовному провадженні не оплачувались авансово, а всі судові витрати, на кшталт нового ЦПК Франції (9 ст. 701 ЦПК Франції) [10, с. 167-168] стягувалися судом при ухваленні свого рішення.

Література:

1. Богля С. С. Судові витрати у цивільному судочинстві. автореф. дис... к.ю.н. ХНУВС. Харків, 2005. 20 с.
2. Комаров В.В., Сакара Н. Ю. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства. Х., 2008. С. 716.
3. Іво-Пухан, Мирьяна Поленак-Акимовская Римское право; перев. с македонского В.А. Томсинова. М. Зерцало. 2003. С. 342, 352.
4. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2002 р. (за даними судової палати). *Вісник Верховного Суду України*. 2003. №3. С. 50.
5. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2003 р. (за даними судової палати). *Вісник Верховного Суду України*. 2004. №5. С. 29.
6. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2004 р. (за даними судової палати). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. №5. С. 29.
7. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2005 р. (за даними судової палати). *Вісник Верховного Суду України*. 2006. №6. С. 47.
8. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2014 р. (за даними судової палати). *Вісник Верховного Суду України*. 2015. №7. С.14.
9. Ясинок М. М. До питання «ефективності» правосуддя в Україні: аналіз та перспективи. *Приватне та публічне право*. 2020. №4. С. 96.
10. Новый гражданский процессуальный кодекс Франции / перевод с французского В. Захватаева; отв. редктор А. Довгерт. К.: Истина, 2004. С. 167-168.

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ
ТА СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

*Білокінь Руслан Михайлович
доктор юридичних наук, доцент кафедри правознавства
Полтавського університету економіки
і торгівлі, м. Полтава, Україна*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3517

У статті розглядаються актуальні та нагальні проблеми кримінальної процесуальної відповідальності в умовах системних реформаторських перетворень та їх вплив на правоохоронну та судову системи України з врахуванням досвіду передових країн ЄС та світу.

Постановка проблеми. Важливим в дослідженні питання кримінально-процесуальної відповідальності залишається місце та роль кримінально-процесуального правопорушення, вчиненого різними учасниками кримінального провадження, які мають різний процесуальний статус та компетенцію, відповідно від здійснюваної ними процесуальної функції, та невиконання або неналежне виконання будь-яким з них процесуальних обов'язків або повноважень, що тягне за собою відповідні юридичні наслідки. Процесуальна відповідальність – це будь-яке погіршення становища особи в процесі, будь-який додатковий обов'язок, що має негативні наслідки не тільки штрафного, а й організаційного характеру.

Виклад основного матеріалу. Кримінальна процесуальна відповідальність – це існуюче у формі кримінально процесуальних правовідносин застосування у встановленому законом порядку до особи, яка вчинила кримінально-процесуальне правопорушення, заходів кримінального примусу, що передбачені санкцією кримінальної процесуальної норми, які полягають у покладанні на правопорушника додаткового обов'язку або позбавлення (звуження обсягу) його суб'єктивних прав.

Ефективність застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності як способу відновлення нормального розвитку кримінальних процесуальних правовідносин залежить від дотримання

умов законності та обґрунтованості. Застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності обумовлене наявністю для цього підстав, якими є: норма права (юридична підстава), факт вчинення протиправного діяння (фактична підстава), наявність рішення про застосування заходів кримінальної процесуальної відповідальності (процесуальна підстава). Кримінальній процесуальній відповідальності, як і підставам її застосування, недостатньо приділялося уваги в працях учених-процесуалістів.

Метою цієї статті є аналіз кримінального процесуального законодавства, думок учених-процесуалістів щодо характеристики кримінального процесуального правопорушення як фактичної підстави кримінальної процесуальної відповідальності; визначення особливостей суспільної шкідливості та протиправності кримінального процесуального правопорушення, дослідження питання співвідношення кримінальної процесуальної відповідальності як виду юридичної відповідальності та кримінально-процесуального правопорушення, як передумови настання чи застосування кримінальної процесуальної відповідальності, місце та роль кримінальної процесуальної відповідальності в умовах проведення реформ судової та правоохоронної систем. Враховано позитивний передовий досвід країн ЄС та США.

Вітчизняні вчені, які розробляли поняття кримінального процесуального правопорушення, пропонують різні визначення цієї категорії. Так, В. Д. Чабанюк стверджує, що кримінально-процесуальне правопорушення – це «винне, суспільно-небезпечне діяння, вчинене суб'єктом кримінально-процесуальних правовідносин із порушенням вимог КПК, законів, Конституції України, рішень Європейського суду з прав людини, чинних міжнародно-правових договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що завдають шкоди правам і законним інтересам учасників процесу та тягнуть за собою відповідальність за їх вчинення» [2, с. 7]. Втім у цьому визначенні спірними є питання щодо визнання обов'язковою ознакою кримінального процесуального правопорушення суспільної небезпечності, а не суспільної шкідливості, та щодо доцільності перераховування у визначенні джерел кримінального процесуального права. Заслуговує на увагу дефініція кримінального процесуального правопорушення, запропонована Л. Д. Удаловою та І. В. Бабій, які вважають, що кримінальне процесуальне правопорушення – це «винне протиправне діяння суб'єкта кримінального провадження, яке полягає у порушенні процесуальних обов'язків та спричиняє шкоду правозастосовному процесу і заборонено кримінально-процесуальними санкціями...» [3, с. 63]. У цьому визначенні акцентується увага на таких загальнотеоретичних ознаках правопорушення, як винність,

протиправність, шкідливість та відповідальність. Ці ознаки потребують окремого аналізу з урахуванням особливостей, обумовлених специфікою кримінальних процесуальних правовідносин. Адже саме в таких категоріях, як ознаки та елементний склад, кримінальне процесуальне правопорушення знаходить свою конкретизацію як правове явище. Суспільна шкідливість (небезпечність) є обов'язковою ознакою будь-якого кримінального процесуального правопорушення.

Відмінність суспільної небезпеки та суспільної шкідливості полягає в характеристиці ступеня заподіяної шкоди.

А тому кримінальні процесуальні правопорушення, які характеризуються ознакою суспільної шкідливості, а не суспільної небезпеки, є підставою настання кримінальної процесуальної чи адміністративної відповідальності.

Втім, заборонити кожний випадок неналежної реалізації процесуальних прав чи повноважень практично неможливо. Адже форма реалізації процесуальних прав та повноважень досить часто обумовлена різними ситуативними обставинами. А тому протиправність поведінки учасників кримінального процесу закріплюється і в узагальнених нормах кримінального процесуального законодавства. При цьому відсутність чіткого конкретизованого вираження протиправності діяння, яке є підставою кримінальної процесуальної відповідальності, обумовлює певні труднощі правозастосування. Адже в такому разі встановлення протиправності потребує аналізу як узагальнених охоронних норм, якими така діяльність заборонена, так і регулятивних норм, які визначають можливий порядок реалізації певних прав та повноважень.

І лише такий комплекс дій дозволить сформулювати конструкції правопорушення (зокрема, і в частині протиправності) з урахуванням усіх фактичних ознак, які складають його структуру [9, с. 127].

А тому слід підтримати твердження В. С. Вепрева про те, що протиправність визначається не тільки на основі системи правових заборон, що містяться в КПК, а й з урахуванням загально-правових принципів, а також міжнародно-правових стандартів, загальновизнаних норм здійснення правосуддя [7, с. 81].

Цікавим для нашого дослідження є рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 року у справі за конституційним поданням Служби безпеки України, де тлумачиться один із аспектів незаконності способів отримання доказів. Зокрема, Конституційний Суд України вказав, що положення першого речення ч. 3 ст. 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, слід розуміти так, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те

особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності.

Тому визначаємо, що кримінально-процесуальна відповідальність настає виключно після вчинення кримінального процесуального правопорушення, що має на меті настання кримінально-процесуальних наслідків, прямо передбачених в нормах процесуального права.

Співвідношення понять кримінальне процесуальне правопорушення та кримінально-процесуальна відповідальність є прямим взаємозв'язком порушених процесуальних норм, шляхом вчинення суспільно шкідливого, протиправного, винного діяння суб'єктом кримінально-процесуальних правовідносин та настання кримінально-процесуальних наслідків, в тому числі і застосуванні заходів процесуального примусу.

Суспільна шкідливість поведінки суб'єктів кримінального провадження має бути закріплена у кримінальному процесуальному законодавстві шляхом її заборони.

Саме такі принципи закріплені в романо-германській системі права (Франція, Португалія, Іспанія тощо), поширені та ефективно діють в судовій та правоохоронній системах країн – членів ЄС та США.

Література:

1. Гаврилюк Л. В. Відповідальність слідчого: кримінально-процесуальні засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Л. В. Гаврилюк. – К., 2009. – 20 с.
2. Чабанюк В. Д. Кримінально-процесуальні правопорушення в досудовому провадженні та відповідальність за їх вчинення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 // В. Д. Чабанюк – К., 2009. – 18 с.
3. Удалова Л. Д. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище: монографія / Л.Д. Удалова, І.В. Бабій. – К.: КНТ, 2010. – 192 с.
4. Колодій А. М. Теорія держави і права: навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчикова, С. Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 368 с.
5. Ольков С. Г. Уголовно-процессуальные правонарушения в российском судопроизводстве: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09 / С. Г. Ольков. – Тюмень, 1994. – 395 с.
6. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : Підручник. 2-ге видання / О. Ф. Скаун. – К.: Алерта; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.

7. Витрук Н. В. Общая теория юридической ответственности: Монография / Н. В. Витрук. – М.: РАП, 2008. – 324 с.
8. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб.: 4-те вид., перероб. і доповн. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло, О. В. Римарчук. – К.: КНТ, – 2016. – 269 с.
9. Вепрев В. С. Основания уголовно-процессуальной ответственности: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. С. Вепрев. – Челябинск, 2006. – 265 с.
10. Білокінь Р. М. Кримінально-процесуальна відповідальність: наукові та правові основи /дис.доктора юридичних наук:12.00.09/ Р. Білокінь. – Київ: 2018, – 654с/
11. Анотація Білокінь Р. М. Кримінальне процесуальне правопорушення як фактична підстава кримінальної процесуальної відповідальності.

ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ

*Гаврилюк Людмила Володимирівна
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
ORCID ID: 0000-0002-9441-4073*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3520

Унормована належним чином процедура початку досудового розслідування у формі дізнання є однією із передумов законності й обґрунтованості подальшого досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень за кримінальними проступками. Так, згідно зі ст. 214 КПК України, дізнавача, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати дізнання. Виключенням із цього правила є анонімні заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення, які не є підставою для внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР й початку досудового розслідування. Дані про кримінальний проступок до ЄРДР вносяться відповідно до вимог ст. 214 КПК України та Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, яке затверджено наказом Генерального прокурора 30.06.2020 № 298(далі – Положення про ЄРДР).

Отже саме після подання заяви, повідомлення про кримінальний проступок або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин зобов'язаний: внести відповідні відомості до ЄРДР; розпочати досудове розслідування; через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР.

Існуючий на сьогодні порядок початку досудового розслідування кримінальних проступків, власне як і злочинів не передбачає попередньої перевірки інформації, що міститься в цих заявах(повідомленнях) про злочин. Проте, слушно відмітив Ю. П. Алєнін, що наявність спрощеного порядку не означає огульного, без розбору підходу до прийняття та реєстрації всіх без винятку заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення. Очевидно, що повинна існувати хоч і проста, але ефективна процедура прийняття й фіксації наданої інформації для запобігання безпідставного початку досудового розслідування [2, с. 200]. Але цього ст. 214 КПК України не передбачає. Вважаємо, що на усунення цієї прогалини спрямовані норми Положення про ЄРДР та Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, який затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2019 № 100.

Так, відповідно до п. 1 підрозділу 1 розділу 2 Положення про ЄРДР усні заяви заносяться дізнавачем (уповноваженою особою іншого підрозділу) або прокурором до протоколу, який підписується заявником. Відомості про кримінальне правопорушення, викладені у заяві, повідомленні чи виявлені з іншого джерела, повинні відповідати вимогам п. 4 ч. 5 ст. 214 КПК України. Згідно з п. 2 розділу 2 Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, особу, яка заявляє або повідомляє про кримінальне правопорушення, уповноважена службова особа органу (підрозділу) поліції або інший поліцейський попереджає про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, передбачену ст. 383 КК України. Проте цими нормативно-правовими актами невраховані випадки надходження заяви, повідомлення поштою або іншими засобами зв'язку. Як варіант вирішення цієї проблеми ми погоджуємося з Ю. П. Алєніном, який зазначив, «у випадку якщо особа відмовилася підписати такий протокол чи дати таку підписку, в яких вона попереджена про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про кримінальне правопорушення, або підготовку до нього, така заява, не

повинна прийматися, розглядатися, не може бути підставою для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування» [2, с. 200].

Визначаючи особливості початку досудового розслідування у формі дізнання слід зазначити, що процедура початку досудового розслідування у формі дізнання унормована КПК України а також відомчими, міжвідомчими нормативно-правовими актами, які не суперечать положенням кримінального процесуального закону й надають можливість дізнавачу більш ефективно застосовувати його положення. Водночас, вважаємо, що процесуальна діяльність дізнавача має завжди відповідати положенням КПК України, а варіативність його тлумачення можлива лише у випадках відсутності чіткого алгоритму дій й повинна забезпечувати реалізацію загальних засад кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК 2012 року. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. № 1. 2013. С. 198-203.
3. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затверджено наказом Генерального прокурора № 298 від 30.06.2020
4. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: Затверджена наказом МВС України № 100 від 08.02.2019: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СТРУКТУРА ОКРЕМИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

Жердєв Владислав Костянтинович
аспірант кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки, Харківський
національний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-5573-4093

Науковий керівник: Яцик Тетяна Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент, Харківський
національний університет внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3519

Підроблення документів, особливо у сфері економіки є системою активних цілеспрямованих умисних і заздалегідь підготовлених, обумовлених обстановкою дій по створенню, зміні і (або) використанню документів, які деформують або приховують певні фактичні обставини, пов'язані з правовідносинами. Структура підроблення документів, як наукова абстракція являє взаємозв'язок документальної і поведінкової сторін підроблення, які складаються з декількох елементів.

Аналіз сучасного стану криміналістичних досліджень проблем, пов'язаних із виявленням та розкриттям кримінальних правопорушень у сфері економіки, вчинених з використанням підроблених документів, відображає що виявлення закономірностей слідоутворення та криміналістичних проблем застосування спеціальних знань при виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених з використанням підробки документів є мало дослідженими. Слід визнати, що основні дослідження вчених лише спрямовані на виявлення та аналіз ознак розкрадань, відображених у недостовірній бухгалтерській документації. Криміналісти, які аналізують особливість застосування спеціальних знань при дослідженні недостовірних документів, щодо правопорушень, не пов'язаних із розкраданнями (контрабанда, фіктивне банкрутство, ухилення від сплати податків), на наш погляд, не змогли комплексно висвітлити всі проблеми, пов'язані з підробкою документів [1, с. 16; 2, с. 65].

Наукові дослідження, що проводяться за вказаним напрямом, зробили значний внесок у розвиток теорії розслідування кримінальних правопорушень, проте фрагментарний розгляд методики розслідування правопорушень вчинених з використанням підроблених документів не дозволив комплексно підійти до теоретичного обґрунтування їх особливостей. З огляду на це, даний напрям потребує подальших

наукових розробок в питанні класифікації та структури окремих методик розслідування підроблення документів [3, с. 76].

На наш погляд, назріла необхідність формування нового напрямку криміналістичних досліджень, присвячених виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень вчинених у сфері економічної діяльності з використанням підробки документів. Комплексне вивчення цієї багатогранної та актуальної проблеми має включати дослідження криміналістичної сутності підробки документів; типової криміналістичної характеристики та методики розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері економічної діяльності з використанням підробки документів.

Ми приєднуємось до думки Р. І. Благуті, Є. В. Пряхіна та інших вчених, які пропонують основою наукової диференціації вважати групові та видові криміналістичні характеристики [4, с. 327]. Отже, основою запропонованого напрямку криміналістичних досліджень може бути розробка групової криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності, вчинених з використанням підробки документів та методики розслідування таких правопорушень.

У кримінальних правопорушеннях, вчинених зазначеним способом, є загальні ознаки, які дозволяють виділити їх із усіх правопорушень у сфері економічної діяльності, передбачених ст. 358 КК України.

Загальними ознаками таких кримінальних правопорушень є:

- підготовка (виготовлення, придбання, зміна) підроблених документів певних видів;
- інформаційне спотворення змісту документа (юридичної, бухгалтерської, податкової, митної інформації), що впливає на виникнення, зміну чи припинення правовідносин;
- визначення спрямованості дезінформації (змісту підробки) на адресата підробки в рамках економічних та (або) контрольних правовідносин;
- інформаційний вплив з використанням підроблених документів на адресата підробки з метою спонукання останнього до вчинення певних дій, зміни своїх дій (рішень) або утримання від певних дій;
- наявність стадій злочинної діяльності у вигляді виконання раціональної послідовності дій з підготовки, використання підроблених документів, що супроводжуються приховуванням кримінального правопорушення.

З вище наведених ознак, ми можемо запропонувати структуру типової методики, що відображає особливості розслідування кримінальних правопорушень, вчинених з використанням фальсифікації документів у сфері економічної діяльності, що включає такі елементи:

1. Характеристика вихідної інформації, що ґрунтується на типових процесах слідоутворення кримінальних правопорушень, вчинених з використанням підробки документів у сфері економічної діяльності.

2. Висунення слідчих та розшукових версій та визначення основних напрямів розслідування.

3. Організація та тактика першочергових слідчих, організаційних дій та оперативно-розшукових заходів.

4. Організація подолання протидії розкриттю та розслідуванню кримінального правопорушення.

5. Тактичні особливості окремих слідчих дій та їх комплексів (тактичних операцій) на наступних етапах розслідування.

6. Взаємодія слідчих з контролюючими органами та іншими суб'єктами під час розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Визначивши елементи методики, можна перейти до розгляду особливостей виявлення та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених з використанням підроблених документів. Питання про розкриття кримінальних правопорушень розглядалося з різних точок зору, на підставі яких можна зробити висновок, що це результат дій правоохоронних органів (оперативно-розшукові заходи, типові слідчі ситуації, слідчі версії та алгоритми дій під час розслідування, тактика проведення окремих слідчих дій, тощо).

Щоб отримати з вище наведених дій найбільшої користі та вагомості, потрібна якісно продумана методика. Дана методика послужить підсумковим елементом реалізації своїх навиків правоохоронним органам, оскільки у методиці накопичуються дані всіх частин криміналістики, трансформовані з урахуванням криміналістичної специфіки різних видів злочинів, ситуаційних та інших особливостей діяльності по їх розслідуванню. Її основу складає система науково обґрунтованих типових методичних рекомендацій з розслідування схожих кримінальних правопорушень, що дозволяє при ретельному обліку індивідуальних особливостей кожного такого діяння розкривати і розслідувати підроблені документи.

Література:

1. Волинський А. Ф. Криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів в аспекті соціальних функцій криміналістики. *Актуальні питання застосування кримінально-процесуального та кримінального законодавства в процесі розслідування злочинів: збір. міжвуз. наук.-пр. конференції. К., 2014. Ч. 2. С. 15-21.*

2. Єфімов С. В. Використання економічних знань при виявленні і розслідуванні злочинів: проблеми розробки криміналістичної методики. *Матеріали 3-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Х., 2016. Т. 1. С. 62-66.
3. Дубська М., Микола О. Фальсифікація документів: види фальсифікації. *Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги*. 2021. С. 71-78.
4. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута та ін. ; за ред. Є. В. Пряхіна; Львів. держ. ун-т внутр. справ. 3-є вид., перероб. та допов. Львів, 2016. 946 с.

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПОТЕРПІЛИЙ ЯК ОЗНАКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 374 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Козаченко Олександр Васильович
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
кримінального права та інших кримінально-правових
дисциплін, Миколаївський навчально-науковий
інститут права Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-8412-8639

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3504

Статтею 374 КК України встановлюється кримінальна відповідальність за порушення права на захист. Основним безпосереднім об'єктом діяння, передбаченого ст. 374 КК України, виступають суспільні відносини, які виникають у зв'язку з наявністю у певної особи відповідного конституційного права. Додатковим факультативним об'єктом виступають певні соціальні та особисті цінності, до яких можуть бути віднесені, зокрема, фізична свобода, недоторканість, здоров'я, честь та гідність, майнові права осіб, які мають право користуватися правовою допомогою захисника. Такі особи визначені в диспозиції ст. 374 КК України – це підозрюваний, обвинувачений. Таким чином, специфіка складу даного кримінального правопорушення в тому, що обов'язковим для кваліфікації є встановлення ознак спеціального потерпілого – фізичної особи, для якої характерні у момент вчинення кримінального правопорушення спеціальні ознаки, визначені у диспозиціях статей Особливої частини КК України. Такі ознаки спеціального потерпілого, доповнюючи ознаки загального потерпілого, звужують коло осіб, які можуть ставати потерпілими від конкретних

кримінальних правопорушень, тому їх встановлення є обов'язковою умовою для правильної кваліфікації за статтями кримінального закону, в яких визначаються законодавцем ознаки спеціального суб'єкта.

Ознаки таких суб'єктів кримінального провадження як підозрюваний, обвинувачений чітко визначені в Кримінальному процесуальному кодексі України (ч. 1-2 ст. 42 КПК України). Так, *підозрюваною* визнається особа, якій письмово повідомлено про підозру або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень. Що стосується повідомлення про підозру, то діючим законодавством визначається, що особі, яка або затримана на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, або до якої обраний один з передбачених законом запобіжних заходів, або відносно якої наявна достатня кількість доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення, а день складання прокурором або слідчим за згодою прокурора повідомлення про підозру, вручається відповідний документ. Відносно затримання особи слід зазначити, що діючим кримінально-процесуальним законодавством визначається ординарний (за згодою слідчого судді або суду) та неординарний (без ухвали слідчого судді або суду) порядок застосування даного тимчасового запобіжного заходу.

Важливим для вирішення питання про час та умови вчинення даного кримінально протиправного діяння слід визнати час, початковий момент з якого особа вважається затриманою. Відповідно до ст. 209 КПК України особа вважається затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Якщо враховувати, що відповідно до ст. 207 КПК України кожна особа може вчинити затримання за певних підстав, то час затримання слід враховувати з того моменту, коли особа, що вчинила затримання, передала затриманого уповноваженій посадовій особі, а вже та визначила місце перебування і обмеження щодо свободи пересування. Тобто процесуальним моментом, з якого особа вважається затриманою є момент складання протоколу про затримання.

Відповідно до ч. 2 ст. 42 КПК України *обвинуваченим* (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Відповідно до діючого кримінального процесуального законодавства обвинувальний акт – підсумкове рішення на стадії досудового розслідування, в якому слідчий за згодою прокурора або безпосередньо прокурор визнає

наявність судових перспектив, тобто доведеність факту вчинення кримінального правопорушення (наявність події правопорушення), доведення наявності всіх ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого в Особливій частині КК України (наявність складу правопорушення) та доведеність винуватості особи, якій повідомлено про підозру у вчиненні відповідного кримінального правопорушення. Слід звернути увагу, що моментом набуття підозрюваним процесуального статусу обвинуваченого є момент передачі обвинувального акта разом з реєстром матеріалів досудового розслідування до суду, тобто з дня затвердження прокурором відповідного рішення та спрямування його до суду, не залежно від того, чи прибув обвинувальний акт разом з реєстром до суду, чи ні.

На нашу думку, суб'єктний склад спеціальних потерпілих, передбачених ст. 374 КК України повинен бути розширений за рахунок наступних суб'єктів. По-перше, *особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру*. Відповідно до ст. 503 КПК України кримінальне провадження, щодо застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність у стані неосудності; 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку. При цьому слід враховувати наступне: відповідно до ст. 93 КК України до осіб, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру відносяться і такі, які вчинили кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності. Однак, вони не можуть бути віднесені до спеціальних потерпілих, передбачених ст. 374 КК України у зв'язку з тим, що провадження відносно таких осіб здійснюється за загальним правилом, тобто їм повідомляється про підозру, складається обвинувальний акт, який направляється до суду, тобто такі особи відносяться до підозрюваних або обвинувачених в залежності від того, на якій стадії – досудове розслідування або судове провадження, вони приймають участь

По-друге, *особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру*. Відповідно до ст. 498 КПК України кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру здійснюється внаслідок вчинення особою, яка після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (відповідно до ст. 22 КК України це 16 або 14 років), вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Якщо правопорушник досяг віку кримінальної відповідальності, але йому не виповнилося 18 років, то він до відповідної

категорії осіб віднесений бути не може, навіть за умови, що до нього відповідно до кримінального законодавства можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, але тільки за умови альтернативи кримінальній відповідальності. У цьому випадку особа набуває процесуального статусу підозрюваного або обвинуваченого.

Висловлені пропозиції спрямовані на узгодження норм КК України із нормами КПК (зокрема, ст. 45 КПК, в якій визначається перелік суб'єктів, яким надається захист у кримінальному провадженні захисником), відповідають ст. 59 Конституції України та практиці Європейського суду з прав людини за п.3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ

Котовицьков Роман Анатолійович
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного
університету внутрішніх справ, адвокат

Науковий керівник: Яремко Галина Зіновіївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3494

Активні громадські дискусії навколо проблеми незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги підсилюють твердження про те, що випадків незаконного використання таких стає дедалі більше. Так, з початком повномасштабної війни на території України, виникла необхідність у наданні допомоги Збройним Силам України, а також внутрішньо переміщеним особам, що, в свою чергу, призводить також і до незаконного використання такої допомоги.

За таке протиправне діяння встановлена кримінальна відповідальність Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» від 24 березня 2022 року № 2155-IX [1], відповідно до якого КК України доповнено статтею 201-2 «Незаконне

використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» [2].

Відповідно до положень диспозиції ч.1 ст. 201-2 КК України, продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі. В примітці ж ст. 201-2 КК України зазначено, що значним розміром вважається розмір, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [2]. На кшталт, якщо винним було продано товари гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку на суму, яка не досягає 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а саме, 434175,0 грн (станом на 2022 рік), то такій особі не можна інкримінувати ст. 201-2 КК України.

Та чи безкарними є діяння, якщо предметом такого незаконного використання є майно у розмірі, меншому, аніж значний? Видається, такі діяння слід кваліфікувати за ст. 191 КК України. Однак, виникає питання, чи правильною буде така кваліфікація, адже ст. 191 КК України охороняє відносини власності, в той час, як ст. 201-2 КК України – відносини в сфері господарської діяльності, які виникають з приводу гуманітарної допомоги та благодійної діяльності, а також, чи не порушуватиметься принцип справедливості та диференціації у кримінальному праві.

З аналізу приписів ст.ст. 191 та 201-2 КК України можна констатувати, що між цими нормами нібито існує конкуренція загальної та спеціальної норм, де ст. 201-2 КК України вважається спеціальною нормою до ст. 191 КК України, адже предметом кримінального правопорушення «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» є конкретизоване майно, зокрема, гуманітарна допомога, благодійні пожертви та безоплатна допомога, в той час, як предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, вважається чуже майно, яке було ввірене винній особі або перебувало у її віданні. Проте, не всі ознаки так званої спеціальної норми відповідають ознакам загальної, яка передбачена в ст. 191 КК України, зокрема об'єкт, на який посягає винний, вчиняючи таке діяння, предмет тощо.

На думку М.І. Хавронюка, продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, вчинені у розмірі, який не досягає значного розміру або становить його (434 175,0 грн), не залежно від наявності мети тримання прибутку, слід кваліфікувати, залежно від суб'єкта: а) за ч. 1 ст. 191 КК – як розтрату майна, яке було

ввірене особі чи перебувало у її віданні (вчинено в умовах воєнного стану – за ч. 4 ст. 191 КК), або б) за частинами 2 або 3 ст. 191 КК – як розтрату чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (вчинено в умовах воєнного стану – за ч. 4 ст. 191 КК) [3].

При порівнянні санкцій ст.ст. 191 та 201-2 КК України видається, що законодавче формулювання ст. 201-2 КК України не є обґрунтованим, оскільки особа, яка незаконно використовувала гуманітарну допомогу чи благодійні пожертви, проте таке діяння вчинено у розмірі, що не досягає 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, понесе значно суворіше покарання, ніж особа, яка вчинила аналогічні дії в розмірі, що досягає або ж перевищує значний розмір.

Отже, з метою недопущення порушення принципу справедливості та диференціації у кримінальному праві, варто не встановлювати межу «значного розміру» вартості майна у нормі про незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Або, можливо, слід поставити питання про виключення ст. 201-2 з КК України, і достатньо того кримінально-правового арсеналу норм кримінальних правопорушень проти власності, який гартувався часом. Однак, відповідь на це запитання потребує більш ретельного аналізу. А тому має потенціал для подальших наукових пошуків.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24 березня 2022 року № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 26.12.2022 р.);
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n976> (дата звернення: 26.12.2022 р.);
3. Хавронюк М. І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist> (дата звернення: 26.12.2022 р.).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ ПРЕДСТАВНИКАМИ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Кубік Валерій Сергійович

виконавчий директор громадської організації

«Асоціація народних депутатів України»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3505

Використання статусу представника релігійної організації в злочинних намірах набуло свого апогею у часи розгортання російської агресії проти України, коли представники проросійської релігійної організації «Українська православна церква» стали масово сприяти російським окупаційним військам, навіть інколи беручи зброю до рук проти громадян України. Надзвичайного резонансу набули гучні заяви лідерів проросійських церков припинити захист територіальної цілісності України, коли захоплення українських територій розпочалося із вторгнення до Криму і особливо в умовах широкомасштабної російської агресії з 24 лютого 2022 року. Необхідно зазначити, що низька чисельність кримінальних справ проти проросійських релігійних діячів, на наше переконання, спричинена саме небажанням українських правоохоронців втручатися у церковні справи, проте останнім часом дана позиція правоохоронців докорінно змінилася. Варто зазначити, що недостатність правоохоронних заходів у цьому контексті спричинила масовість такого виду злочинності, проте і у наукових колах і в українському політикумі не приділялося значної уваги даній проблематиці. У цьому контексті відзначаємо невелику чисельність вчених, що звернули увагу на цю проблему з точки зору її кримінально-правового значення та пошуку правових механізмів кримінально-правової протидії цим девіантним тенденціям.

Серед політиків і вчених формування доктринальних основ кримінально-правової протидії злочинам, вчиненим представниками релігійних організацій ще тільки формується. Очевидним є те, що представник релігійної організації у цьому контексті виступає спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення, що потребує ґрунтовного дослідження характеристики даних правопорушень, їх відмежування від суміжних злочинів та інших необхідних елементів кримінально-правового осмислення даної проблематики. Слід виділити одну з перших таких спроб, здійснених проф. І. О. Мамонтовим у рамках дослідження даних правопорушень у контексті інформаційної безпеки в умовах відсічі російській агресії. Попри невелику розробленість даної проблематики у сучасній науці кримінального права, доцільно

взяти за основу дані напрацювання з урахуванням перспектив подальшого аналізу і концептуалізації проблеми.

Відтак, як слушно зазначає І. О. Мамонтов [1], в умовах російсько-української війни, що триває з лютого 2014 року та зокрема в умовах найбільш гострої її фази – повномасштабного російського вторгнення з 24 лютого 2022 року інформаційна безпека є одним з ключових факторів національної безпеки. Вплив на свідомість та психологічний стан населення України має одне з самих важливих значень, оскільки через інформаційні ресурси здійснюється формування поведінки особи, що активно використовується російсько-терористичним режимом.

Потрібно звернути увагу на той факт, що матеріали кримінальних справ правоохоронних органів України [1] показують, що у вищевикресленому процесі російсько-терористичний режим активно використовує релігійні організації, які своєю діяльністю впливають на свідомість, ментальні цінності і психологічний стан значної частини населення. Зокрема релігійна громадська організація «Українська православна церква», що має пряме організаційне підпорядкування аналогічній російській релігійній організації – «Російській православної церкві», здійснює інформаційні заходи, котрі несуть у собі ознаки кримінальних правопорушень, за які передбачена відповідальність у Кримінальному кодексі України, зокрема щодо вчинення злочинів проти основ національної безпеки України. Така тенденція набула системного характеру, перетворилася на масштабну релігійну агресію, що виражається у відвертій антиукраїнській пропаганді священнослужителів «Української православної церкви», розповсюдженні друкованих і аудіовізуальних матеріалів, у яких заперечується українська державність, виправдовується російська воєнна агресія тощо. Матеріали кримінальних проваджень [2] засвідчують, що у окремих випадках священнослужителями проросійських церковних організацій надаються російським спецслужбам відомості про стратегічні об'єкти України, бойові позиції українських військ, а також вчиняються інші кримінальні правопорушення, які створюють значну загрозу національній безпеці.

Вищеохарактеризований подібний протиправний характер діяльності представників «Української православної церкви» викликав надзвичайно широкий суспільний резонанс, водночас народні депутати України підготували цілу низку законопроектів, що спрямовані на заборону її діяльності, зокрема: «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання діяльності релігійних організацій» № 8262 від 05.12.2022 [3], «Проект Постанови про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо передачі в безоплатне користування комплексів споруд Почаївської Успенської лаври та Києво-Печерської лаври

Православній Церкві України» № 8012 від 08.09.2022 [4], «Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обмеження надання статусу неприбуткових організацій, що не є платниками податку, релігійним організаціям, які входять до структури релігійної організації, керівний центр якої знаходиться в державі, що здійснила військову агресію проти України та або тимчасово окупувала частину території України» № 7403 від 24.05.2022 [5] та інші ініціативи. Зазначені проекти законодавчих актів спрямовані на протидію інформаційно небезпечній діяльності проросійської «Української православної церкви», яка у своїй діяльності завжди намагалася використати статтю 35 Конституції України, якою встановлено, що «... церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави...» і трактували це юридичне положення як підстави до повного невтручання держави в церковно-релігійні справи і будь-яку діяльність церковних організацій загалом.

Підтримуючи позицію І. О. Мамонтова про те, що наразі існуючий правовий вакуум, пов'язаний з неврегульованістю співвідношення статусу релігійних організацій і відповідальності за порушення їх представниками законів та складнощів, що виникають у здійсненні державного контролю за діяльністю таких організацій, має бути заповнений першочергово встановленням кримінальної відповідальності за використання релігійними організаціями релігійно чутливої інформації у протиправній діяльності, що призводить до вагомих негативних наслідків. Кримінальна відповідальність створить специфічне правове поле, коли зміна назви чи організаційної структури, або інших організаційно-правових конструкцій не дозволить представникам церковно-релігійних організацій продовжувати безкарно вчиняти кримінальні правопорушення у сфері створення загроз інформаційній безпеці як важливої частини національної безпеки України.

В умовах очевидності потреби кримінально-правової протидії даного виду правопорушенням, для реалізації вищезазначеного, на переконання дослідників, потрібно внести зміни і доповнення у статтю 300 Кримінального кодексу України, зокрема доповнити її частиною четвертою наступного змісту: «Стаття 300. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію

«...Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені представником релігійної організації, а також публічна демонстрація такою особою предметів, які пропагують глорифікацію політичних і релігійних лідерів держави-агресора, використання таких предметів під час публічного здійснення заходів релігійного характеру, а також з метою заперечення вчинення збройної агресії проти України, - караються позбавленням волі на строк від п'яти

до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».

Таким чином, підтримуємо наукову точку зору І. О. Мамонтова про те, що внесення вищевказаних змін і доповнень у Кримінальний кодекс України, одночасно із ухваленням інших вищенаведених законодавчих ініціатив, створить правове поле для попередження вчинення кримінальних правопорушень представниками релігійних організацій і встановить кримінальну відповідальність за дії, що загрожують інформаційній безпеці України, забезпечать надійну кримінально-правову протидію релігійній агресії, що відіграватиме одне з важливих значень у забезпеченні правопорядку і релігійно-суспільної стабільності в умовах здійснення відсічі російській воєнній агресії. Водночас варто звернути увагу науковців і дослідників на абсолютну недослідженість проблем кримінально-правової відповідальності представників релігійних організацій за правопорушення, котрі вчиняються у процесі здійснення релігійної діяльності.

З огляду на перспективність подальших наукових досліджень і формування дієвих кримінально-правових механізмів протидії вчиненню кримінальних правопорушень представниками релігійних організацій, доцільно формувати правове поле, яке вплине на припинення розпалювання міжнаціональної ворожнечі і поширення так званого «руського миру», що надзвичайно активно здійснюється представниками проросійської «Української православної церкви». Дана релігійна організація стала прямим знаряддям здійснення підривної діяльності російськими спецслужбами у внутрішньорелігійній війні, коли агресія воєнна знайшла свій благодатний ґрунт у агресії міжконфесійній, що активно демонстровано кількістю кримінальних справ та санкціями Ради національної безпеки і оборони України. Водночас внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України, у яких буде передбачена відповідальність для таких суб'єктів злочинів, надасть можливість здійснювати заочне правосуддя відносно тих представників релігійних організацій, котрі не перебувають на території України, але здійснюють свою протиправну діяльність поза її межами. Дана правова позиція держави буде певним профілактичним кримінально-правовим інструментом, завдяки якому може здійснюватися протидія і профілактика від вчинення злочинів представниками релігійних організацій в умовах російської воєнної агресії і в мирний час.

Утилітарний характер українського законодавства зрештою не дає можливості застосовувати різноманітні санкції щодо представників релігійних організацій персоніфіковано, а також до релігійних організацій як до юридичних осіб в умовах стійких тенденцій здійснення різнорідних правопорушень. Кримінально-правова протидія не може охопити всі

суспільні відносини, які виникають навколо протиправної діяльності релігійних організацій, котрі з початком російського вторгнення здійснювали активну і часом неприховану підтримку російських ворожих дій. Це виражалось у наданні релігійних споруд для прихистку терористичних угруповань, коли, приміром організовані диверсійні групи під командуванням сумнозвісного ватажка терористичних спецпідрозділів РФ І. Гіркаїна перебували у Свято-Успенській Святогорській Лаври, а священнослужителі цієї організації брали безпосередню участь у терористичній діяльності проти українського суверенітету і територіальної цілісності. Такі випадки не є поодинокими, у зведеннях правоохоронних органів доволі часто оприлюднюється інформація про використання українських святинь, орендованих «Українською православною церквою» як осередків підтримання антиукраїнської підривної діяльності. Такі осередки організовано спецслужбами Російської Федерації у різних регіонах і зокрема дуже часто в українських засобах масової інформації мова йде про найголовніші християнські святині, такі, як Свято-Успенська Почаївська Лавра, а також і Успенська Київсько-Печерська лавра та інші релігійні осередки.

Подібна діяльність є підставою не тільки для кримінально-правової протидії злочинам у сфері національної безпеки, що вчиняються відповідними суб'єктами, але і відповідальності релігійних громадських організацій як юридичних осіб. Зокрема, стаття 96-3 Кримінального кодексу України «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру» встановлює, що підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, окрім іншого, є: вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 111-1, 113, 114-2, 146 тощо. У такому разі священнослужитель, котрий розповсюджує предмети антиукраїнської агітації, або публічно пропагує заклики, які несуть у собі антиукраїнську пропаганду і заперечення української державності, є представником юридичної особи – громадської організації релігійного характеру.

Відтак Кримінальним кодексом України передбачено види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, зокрема стаття 96-6 встановлює заходи кримінально-правового реагування: 1) штраф; 2) конфіскація майна; 3) ліквідація. Водночас КК України статтею 67 встановлює обставини, які обтяжують покарання, серед яких пунктом 3 частини першої встановлено, що вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності – є обставинами, що обтяжують покарання. У такому разі кваліфікація

кримінальних правопорушень, вчинених такими суб'єктами із усіма кваліфікуючими ознаками у процесі встановлення міри державного реагування передбачає застосування санкції за пунктом 3 статті 96-6 – ліквідації юридичної особи, що тягне за собою припинення договору оренди релігійно-культових споруд між орендодавцем та відповідними релігійними організаціями, що ліквідовуються.

Отже, вищеописані інструменти кримінально-правової протидії вчиненню злочинів представниками релігійних організацій можуть стати своєрідною «дорожньою картою», щодо припинення масової і системної протиправної діяльності громадських організацій релігійного характеру, що вчиняють правопорушення, які загрожують національній безпеці України.

Література:

1. Мамонтов І.О. Релігійна агресія як об'єкт інформаційної безпеки. *«Правові засади інформаційної безпеки України в умовах російської воєнної агресії»*. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 8 грудня 2022 року: Експертне обговорення. С. 6-7.
2. Працював на Росію? СБУ каже, що викрила митрополита УПЦ МП. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63228632>
3. "Зливав" ворогу позиції ЗСУ. Настоятелю Лисичанського храма УПЦ МП дали 12 років тюрми URL : <https://ukranews.com/ua/news/900391-zlyvav-vorogu-pozytsiyi-zsu-nastoyatelyu-lysyhanskogo-hrama-upts-mp-daly-12-rokiv-tyurny>
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання діяльності релігійних організацій № 8262 від 05.12.2022 URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40938>
5. Проект Постанови про звернення Верховної Ради України до Кабінету Міністрів України щодо передачі в безоплатне користування комплексів споруд Почаївської Успенської лаври та Києво-Печерської лаври Православній Церкві України № 8012 від 08.09.2022 URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40437>
6. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обмеження надання статусу неприбуткових організацій, що не є платниками податку, релігійним організаціям, які входять до структури релігійної організації, керівний центр якої знаходиться в державі, що здійснила військову агресію проти України та або тимчасово окупувала частину території України» № 7403 від 24.05.2022 URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39653>

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ ТЛУМАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Мусиченко Ольга Михайлівна

PhD, доцент, доцент кафедри кримінального права

та інших кримінально-правових дисциплін,

Миколаївський навчально-науковий інститут права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID: 0000-0001-6171-710X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3503

Безумовно, поняття «тлумачення» стосується будь-якої галузі права, де вирішуються конкретні правозастосовні завдання. Проте, саме поняття «тлумачення» не знайшло широкого застосування у вітчизняному законодавстві. Тому слід звернутися до доктринальних трактувань даного терміна, акцентуючи увагу на ті з них, які пропускають його через призму кримінального закону.

Поняття тлумачення подається майже в кожному сучасному підручнику, навчальному посібнику з кримінального права. Так, Р. В. Вереша пише, що це «з'ясування та визначення змісту правової норми, тобто волі законодавця, відображеної у прийнятому ним законі» [1, с. 37]. Науковці одеської школи права наголошують: «Тлумачення кримінального закону можна розуміти як з'ясування змісту його норм та їх роз'яснення» [2, С. 15], акцентуючи увагу на подвійності елементів тлумачення. З вказівкою на мету тлумачення кримінального закону визначають поняття науковці харківської школи права: «Тлумачення закону полягає у з'ясуванні і всебічному розкритті його змісту з метою точного застосування» [3, С. 42]. Професор Н. Ярмиш дає схоже визначення: «Під тлумаченням кримінального закону розуміється вияв його суті, визначення змісту, розкриття термінів, оціночних ознак з метою застосування його відповідно до волі законодавця» [4, С. 22].

Вказані дефініції тлумачення кримінального закону пов'язують його лише із застосуванням. Однак, тлумачення кримінального закону відбувається і не лише при застосуванні норми права. Кримінальний закон має знати кожен, щоб не порушувати кримінально-правові заборони, в цьому проявляється превентивна функція кримінального закону. А розуміння, осягнення його змісту завжди пов'язане завжди з процесом тлумачення, і це є цариною герменевтики.

Як один з елементів герменевтики кримінального закону розкриває поняття тлумачення кримінального закону З. А. Загинеї: це «пізнавальний, розумовий процес, спрямований на розуміння (з'ясування, інтерпретацію) нормативного змісту кримінального закону, а також його роз'яснення іншим суб'єктам, у результаті чого досягається розуміння нормативного змісту тексту цього закону» [5, С. 39].

Інший підхід до визначення тлумачення кримінального закону, як локальної діяльності задля вирішення конкретної ситуації пропонує інша група науковців. «Тлумачення закону полягає у знаходженні належного правового рішення для конкретної життєвої і водночас правової ситуації» [6, С. 93], – таке визначення дається в роботі О. О. Дудорова, М. І. Хавронюка. Подібним чином, а саме як належне правове рішення для конкретного випадку визначається тлумачення закону про кримінальну відповідальність в підручнику за редакцією М. І. Мельника, В. А. Клименка [7, С. 27]. Притому вчені наголошують, що тлумачення закону про кримінальну відповідальність не створює ані нових норм, ані змінює існуючі норми. На наш погляд, такий підхід тяжіє до поняття кваліфікації.

Різні суб'єкти можуть по-різному тлумачити одну і ту саму норму, але внаслідок цього вона не змінюється. І в цьому учені абсолютно праві, оскільки КК України забороняє застосування аналогії (ч. 4 ст. 3 КК України). Науковці також наголошують, що тлумачення кримінального закону не може бути довільним, тобто таким, що виходить за межі волі законодавця, вираженої в тексті закону.

Необхідність тлумачення норм кримінального права обумовлена наявністю у них такої суттєвої ознаки, як нормативність, тобто загальний і абстрактний характер, що означає поширення їх дії на широке коло суб'єктів. У той же час кримінально-правова норма (як і норма будь-якої іншої галузі права) багаторазово застосовується до конкретних ситуацій і вимагає свого роз'яснення в кожному випадку саме шляхом її тлумачення. Дійсно, до завдань органу досудового розслідування, судді, які інтерпретують норму кримінального закону, входить вивчення тих ознак складу кримінального правопорушення, які застосовані в конкретному кримінальному провадженні. У свою чергу, тлумачення кримінально-правової норми дозволяє співвіднести не розповсюджений раніше випадок (найчастіше, новий спосіб вчинення кримінального правопорушення) з її змістом.

На думку Д. О. Балабанової, процедура тлумачення кримінального закону може включатися в процес криміналізації, виступаючи у двох проявах: по-перше, завдяки тлумаченню ми можемо визнати те чи інше, конкретне діяння конкретної особи злочинним; по-друге, тлумачення будь-якої чинної правової норми дає підстави для більш

вдалого, чіткого формулювання правової норми (в тому числі тієї, що встановлює кримінально-правову заборону) у майбутньому, тобто для вдосконалення процесу криміналізації [8, С. 462].

Таким чином, в доктрині кримінального права склалося різні підходи до розуміння тлумачення кримінального закону. Перший підхід розглядає тлумачення кримінального закону у контексті його застосування і при визначенні тлумачення учені завжди дають вказівку на мету тлумачення – застосування кримінального закону. Другий підхід пов'язаний з герменевтикою кримінального закону і наголошує на тлумаченні як елементі герменевтики. Третій підхід до визначення тлумачення кримінального закону говорить про тлумачення як діяльність, спрямовану на знаходження правового рішення у конкретній життєвій ситуації. Такий підхід здебільшого пов'язаний з кваліфікацією діяння, тому тяжіє до першого з описаних підходів. Притому усі без винятку науковці вказують на заборону виходу при тлумаченні кримінального закону за межі волі законодавця.

Узагальнивши різноманітні підходи щодо поняття тлумачення кримінального закону, можемо надати наступне визначення *тлумачення кримінального закону – це діяльність, розумовий процес, що спрямований на з'ясування та роз'яснення змісту кримінально-правової норми, тобто волі законодавця, вираженої в тексті кримінального закону, у результаті чого досягається його розуміння.*

Література:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посібн. К.: Алерта, 2016. 364 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: текст лекцій: Закон. Злочин. Відповідальність / В. О. Туляков, Н. А. Мирошніченко, Д. О. Балобанова; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2014. 128 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2015. 528 с.
4. Ярмаш Н. Про межі допустимості поширювального тлумачення кримінального закону. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. №1. С. 22-27.
5. Загинець З. Кримінально-правова герменевтика: монографія. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2015. 380 с.

6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник. (Ю. В.Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.). Вид. 3-тє, переробл. та допов./ За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. К.: Юридична думка, 2004. 376 с.
8. Балабанова Д. О. Тлумачення кримінального закону. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голов. ред.), Л. Р. Біла (відп. секр.) [та ін.]; ОНЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2005. Вип. 25. С. 460-463.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Пашинська Ірина Володимирівна
аспірант кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки, Харківський національний
університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-5573-4093

Науковий керівник: Калганова Олена Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент, Харківський національний
університет внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3518

Проблема організованої злочинності є предметом обговорення на найвищому державному і науковому рівнях, оскільки діяльність злочинних організацій набула надзвичайної гостроти і почала негативно впливати на зміцнення правоохоронної практики, реалізацію прав, свобод і законних інтересів громадян. Вона становить підвищену суспільну небезпеку та загрожує Україні, шляхом проникнення через корумповані зв'язки в економіку і фінансову систему держави.

Необхідно зазначити, що системність й різноманітність злочинних діянь, що вчиняються злочинними угрупованнями у сфері економіки, є ознакою сталості й широти розповсюдження організованої злочинності, при цьому визначається загальна спрямованість злочинної діяльності та інші завдання, необхідність вирішення яких забезпечує максимальну реалізацію злочинних цілей.

З огляду на це, організаційно-тактичні особливості етапів розслідування організованої злочинності у сфері економіки необхідно розглядати не тільки, як прості тимчасові відрізки досліджуваного процесу, що змінюють один одного, а головним чином, як підсистеми слідчих, оперативно-розшукових, контрольно-перевірочних, організаційно-підготовчих та інших дій, об'єднаних на основі єдності розв'язуваних з їх допомогою завдань, обумовлених стійкою повторюваністю типових слідчих ситуацій та отриманням первинної інформації.

Особливістю перевірки інформації про вчинення кримінальних правопорушень організованою злочинною групою (Далі – ОЗГ) у сфері економіки, є те, що її методика формується на базі даних криміналістичної характеристики. Будучи конкретизованою системою пізнання економічних правопорушень, вчинених ОЗГ, криміналістична характеристика включає не тільки інформацію про зазначений злочин, як кримінальне правопорушення, а й інформацію, отриману в процесі проведення досудового розслідування. Ця інформація включає дані і про ознаки організованої злочинності, економічні правопорушення, способи їх вчинення, обстановку, суб'єктний склад [1, с. 419].

Методи збору первинних даних можна класифікувати, як кількісні та якісні. Кількісні дослідження зазвичай проводяться під час різних опитувань. Опитування ґрунтуються на використанні структурованих питань закритого типу, на які відповідає велика кількість респондентів. Структуровані питання закритого типу — це питання, на які можна дати лише певну відповідь, наприклад «так» чи «ні». Характерними рисами таких досліджень є: чітко визначені форми даних та джерела їх отримання, обробка зібраних даних за допомогою упорядкованих кількісних процедур.

Якісні дослідження включають збирання, аналіз та інтерпретацію даних шляхом спостереження за тим, що люди роблять і говорять. Спостереження та висновки носять якісний характер та здійснюються у нестандартній формі. Якісні дані можуть бути переведені в кількісну форму, але передують спеціальні процедури. До якісних методів відносять спостереження, опитування, деякі різновиди експертних методів. Якщо спостереження супроводжуються вимірами, це спосіб кількісного дослідження. Основу якісних досліджень становлять методи спостережень, що передбачають скоріше спостереження, ніж комунікації з респондентами.

На нашу думку, певне наукове і практичне значення має і розробка криміналістичних методів, прийомів і засобів, призначених для вирішення завдань в стадії досудового розслідування. З огляду на значення криміналістичної характеристики економічних правопорушень, вчинених

ОЗГ, при проведенні перевірки інформації, що надійшла, можна виявити учасників ОЗГ, способи кримінального правопорушення, обстановку його вчинення, час, місце вчинення і інші обставини. Подальший процес накопичення цієї інформації полягає в послідовному збільшенні її обсягу. Методика накопичення такої інформації має певні особливості.

По-перше, це завдання і межі перевірки; по-друге, – прийоми і засоби перевірки; по-третє, – методи, а також кримінально-правові і криміналістичні особливості зазначеного злочину; по-четверте, – характер інформації, що надійшла про зазначені злочини; по-п'яте, – своєрідність слідчих ситуацій [2, с. 170].

Слід зазначити, що методичні та тактичні особливості досудового розслідування певною мірою залежать від характеру інформації, що надійшла, її носіїв і складу слідчої ситуації.

Характер обставин, що підлягають перевірці, і дані, які слідчому необхідно отримати при перевірці інформації, залежать від характеру конкретного виду економічного правопорушення, інформації, особливостей ситуації, що складається [3, с. 224].

Отже найважливішим принципом оцінки інформації при розслідуванні організованої злочинності у сфері економіки є її об'єктивність. Це означає, що слідчий проводить перевірку в точній відповідності з дійсністю, неупереджено, збирає додаткові дані, неупереджено опитує очевидців та інших осіб для отримання фактичних даних з метою встановлення обставин економічного правопорушення та прийняття заснованого на законі процесуального рішення.

У даному випадку реалізація отриманої інформації і алгоритм вирішення тактичних задач в питанні розслідування організованої злочинності у сфері економіки буде спрямований на реалізацію задуму несподіваного для суб'єктів злочину одночасного проведення серії оперативних заходів і слідчих дій. Таким планом розслідування в першу чергу намічаються допит, обшуки та затримання, огляди, тимчасове вилучення і арешт майна, допити свідків та інші процесуальні дії. Потім, як правило, призначаються та проводяться необхідні експертизи й інші слідчі дії. Ця ситуація сприятлива з точки зору перспектив розслідування, але потребує наявності значної кількості виконавців і налагодженої взаємодії між ними.

Література:

1. Падалка А. М. Криміналістична характеристика способів формування організованої злочинної групи у сфері оподаткування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : мат. міжн. наук.-практ. конф./ за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор. Київ. 2019. С. 418-421.

2. Топчій В. В. Планування розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 169-174.
3. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. та ін. Криміналістика : підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР

Сергійчук Владислав Вікторович
адвокат, кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правознавства, Житомирський інститут
Міжрегіональна академія управління персоналом

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3502

Одним з ефективних способів захисту прав потерпілого в кримінальному провадженні, є подання заяви про вчинення кримінального правопорушення. А тому, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень, а також забезпечення швидкого досудового розслідування та судового розгляду.

З метою забезпечення швидкого досудового розслідування та судового розгляду однією із засад кримінального провадження є дотримання розумності строків.

Відповідно до статті 28 Кримінального процесуального кодексу України, під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень [1].

Саме з метою дотримання розумності строків, законодавцем в статті 214 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [1].

Більше того, з 15.12.2017 набули чинності зміни до статті 214 Кримінального процесуального кодексу України, які додатково покладають на особу, яка внесла відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань надати заявнику через 24 години з моменту внесення таких відомостей витяг з вказаного реєстру [2].

На етапі подання та прийняття заяви про вчинення кримінального правопорушення, згідно з частиною 2 статті 55 Кримінального процесуального кодексу України, права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення [1].

Однак, на практиці виникає проблема, коли правоохоронні органи [3], ігнорують імперативні вимоги статті 214 Кримінального процесуального кодексу України, посилаючись в тому числі на відсутність складу кримінального правопорушення або взагалі бездіють.

З метою ефективного захисту особами власних прав та інтересів законодавцем передбачено оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування, чи прокуратури під час досудового розслідування.

Пунктом 1 частини першої статті 303 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що на досудовому провадженні можуть бути оскаржено бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у не поверненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування [1].

Законодавець визначає процедуру оскарження вказаної бездіяльності через слідчого суддю, який може зобов'язати слідчого, дізнавача та прокурора вчинити певну дію.

З практичної точки зору постає запитання, яку дію слідчий суддя може зобов'язати вчинити. Враховуючи положення статей 55, 214 Кримінального процесуального кодексу України в їх взаємозв'язку, вважаємо, що слідчий суддя може зобов'язати слідчого, дізнавача та прокурора:

- невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, внести відомості, викладені у заяві, повідомленні до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування;

- надати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань через 24 години з моменту внесення відповідних відомостей до нього;

- на виконання ч. 2 ст. 55 КПК України вручити потерпілому пам'ятку про процесуальні права та обов'язки потерпілого.

Зобов'язати надати у строк, встановлений ч. 1 ст. 214 КПК України, витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, що підтверджує внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення, викладених у заяві підтверджується власною судовою практикою – ухвалою слідчого судді Шевченківського районного суду міста Києва від 19.01.2023 [4].

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 30.01.2023).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування : Закон України від 16.11.2017 р. № 2213-VIII : станом на 8 лип. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19#Text> (дата звернення: 30.01.2023).
3. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII : станом на 25 листоп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 30.01.2023).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108571600> (дата звернення: 30.01.2023).

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

*Скорейко Василь Васильович
аспірант кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

*Науковий керівник: Черновський Олексій Костянтинович
доктор юридичних наук, професор, Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3524

Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному судочинстві та ухвалення законного і справедливого рішення у справі. Допустимість доказів, а також процедура визнання їх недопустимими з точки зору міжнародно-правового досвіду, в першу чергу, виражається у праві на справедливий судовий розгляд та реалізації презумпції невинуватості, які передбачені у міжнародних актах – Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

У Конституції України, ч. 3 ст. 62, зазначено, що обвинувачення не може ґрунтуватись на доказах, які одержані незаконним шляхом, а також на припущеннях. Великим кроком до вирішення проблеми з питанням допустимості доказів стало закріплення в ст. 86 КПК України положення про те, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. Відповідно визнаватись допустимими і використовуватись як докази в кримінальній справі можуть тільки такі фактичні дані, які одержані відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства. Визначена в КПК України процесуальна форма отримання цих фактичних даних, яка виведена за межі поняття доказу, розкриває сутність допустимості доказів, що характеризується процедурою його отримання сторонами кримінального провадження. Допустимість доказів – це їх придатність для використання у кримінальному судочинстві за формальними ознаками.

За результатами оцінки доказів у нарадчій кімнаті, під час ухвалення судового рішення суддя виключає з кримінального провадження тільки ту частину доказів, які, як встановлено, отримані з істотним порушенням прав і свобод людини й визнані недопустимими. Якщо виключення цих доказів не вплине на переконливість решти доказів у кримінальному

провадженні, суд на підставі цих доказів ухвалює рішення. Проте в практиці ЄСПЛ трапляються випадки, коли суд доходить висновку, що нове рішення, ухвалене у справі заявника, переважно знову ґрунтувалося на тих самих доказах, які були отримані з порушенням процесуальних прав заявника, та при цьому існували серйозні твердження, що всі визнавальні показання було отримано під примусом, а отже вони були «плодами отруйного дерева» (рішення у справі «Гефген проти Німеччини», п. 168 заяви № 22978/05, ECHR 2010). Зокрема, як заявник, так і інший підсудний заперечували свою причетність до вчинення злочину та скаржилися, що визнали свою вину під примусом. Виключення первинних визнавальних показань заявника з переліку доказів істотно підірвало аргумент ВС стосовно того, що його визнавальні показання та визнавальні показання іншого підсудного були послідовними й підтверджували одне одного. Більше того, обидва підсудних під час судового розгляду відмовилися від усіх своїх визнавальних показань. Решта доводів, наведених ВС на підтвердження обвинувального вироку щодо заявника, зокрема ґрунтувалися на результатах судових експертиз та єдиному речовому доказі (кейсі з ключами), посилення на які, як видається, не було вирішальним для результату провадження. Отже, визнання ВС заявника винним здебільшого ґрунтувалося на використанні доказів, отриманих у порушення Конвенції, як було встановлено у попередньому рішенні у справі «Яременко проти України» [2, С. 358].

Виокремлення у чинному законодавстві допустимості доказів є підтвердженням дотримання законодавчо визнаної процедури збирання, перевірки та оцінки доказів. Відповідність усім критеріям допустимості забезпечує можливість їх подальшого використання для підтвердження або спростування причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, або інших обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Питання визначення конкретних правових наслідків визнання доказів недопустимими не є прямо врегульованим кримінальним процесуальним законодавством України. Ч. 2 ст. 86 КПК України містить вказівку на те, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення.

Серед основних наслідків визнання доказів недопустимими у кримінальному судочинстві у кримінально-правовій доктрині традиційно відзначають такі: втрата ними юридичної сили, неможливість їх врахування при прийнятті процесуальних рішень і при доведенні обставин, які входять до предмета доказування [1, С. 15; 2, С. 355; 3, С. 449]. Важливо відзначити, що правові наслідки залежать від істотності значення для кримінального провадження доказу, який визнаний

недопустимим, і наданих суб'єкту оцінки повноважень. Наслідком визнання доказів недопустимими також може бути виключення посилання на такий доказ у мотивувальній частині вироку суду першої інстанції [3, С. 449]. Згідно вимог п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України, мотивувальна частина вироку повинна містити докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів. Вважаємо, що за змістом цієї норми в мотивувальній частині як обвинувального, так і виправдувального вироку мають бути викладені результати дослідження, аналізу та оцінки доказів у справі, як тих, що були зібрані як стороною обвинувачення, так і стороною захисту.

Визнання доказів недопустимими можливе на будь-якій стадії кримінального провадження, у кожній з яких процесуальний порядок вирішення цього питання може бути охарактеризований за схемою: 1) виявлення підстав для визнання доказу недопустимим; 2) ініціювання розгляду питання про визнання доказу недопустимим; 3) оцінка істотності допущених порушень норм кримінального процесуального закону при одержанні та фіксації доказу; 4) вирішення питання про визнання доказу недопустимим. У будь-якому випадку визнання доказів недопустимими виступає важливою кримінально-процесуальною санкцією, яка застосовується у випадку встановлення допущених при одержанні та фіксації доказів порушень кримінального процесуального закону як спосіб реагування на виявлені порушення [1, С. 17].

Враховуючи вищезазначене, безумовним залишається те, що в будь-якому випадку виключення недопустимого доказу також встановлює певні правові наслідки для доказової бази, суб'єктів кримінального процесу, визначає напрямки та межі обвинувачення, кримінального переслідування, застосування заходів процесуального примусу, впливає в цілому на рух кримінального провадження, а також на постановлення вироку та прийняття рішень в апеляційному та касаційному порядках.

Література:

1. Басай Н. М. Визнання доказів недопустимими в кримінальному процесі України: підстави, процесуальний порядок і правові наслідки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2012. 22 с.
2. Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень: монографія / В. Г. Дрозд, В. В. Бурлака, Л. В. Гаврилюк та ін.; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Держ. наук.-досл. ін-т. Київ: 7БЦ, 2021. 425 с.
3. Смирнов В. А. Правові наслідки визнання доказів недопустимими: постановка проблеми. *Юридична наука*. 2020. № 2(104). С. 446-453.

ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Хрідочкін Андрій Вікторович

*доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
підприємництва, організації виробництва та теоретичної
і прикладної економіки Українського державного
хіміко-технологічного університету, м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0001-9387-8864*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3510

У країнах, які є членами Європейського Союзу (далі – ЄС), правоохоронна функція має на меті забезпечення особистої безпеки особи, забезпечення охорони суспільних відносин від протиправних посягань, створення в суспільстві умов, за яких можливе стабільне функціонування всієї системи публічних органів. «Пріоритетність» завдань правоохоронної діяльності визначається в результаті аналізу змісту основних цілей та засад створення і функціонування ЄС, а також базових цінностей, на яких зберігається і примножується гуманістичний спадок народів Європи. Так, виходячи з положень ст. 2 Розділу I Договору про ЄС (Маастрихтського договору) від 7 лютого 1992 р. базовими цінностями ЄС є: людська гідність, свобода, демократія, рівність, правова держава, права людини, в тому числі права осіб, що належать до національних, релігійних і інших меншин [1, с. 149]. Ці цінності є базовими для держав-членів ЄС в межах співтовариства і характеризуються плюралізмом, недопустимістю дискримінації, терпимістю, справедливістю, солідарністю і рівністю жінок і чоловіків. Всі держави-члени ЄС своїми діями зобов'язуються сприяти збереженню і примноженню цих цінностей заради інтересів народів об'єднаної Європи.

Безперечно, правоохоронна діяльність сучасної демократичної держави спрямована на охорону вказаних цінностей у цілому. Проте, у державах ЄС існує спільне розуміння їх змісту. Зокрема, саме слово «цінність» у правовій доктрині ЄС є поняттям, що належить до сфери моральності, а не розуміється у суто юридичній площині. Використання саме цього слова в установчих документах ЄС має на меті підкреслити, що європейська інтеграція та створюване нею право має відповідати моралі.

Охорона державою гідності особистості виражається в тому, що воно чітко визначає підстави і форми обмеження недоторканності особистого життя громадян. Так, справедливою і законною є вимога представника правоохоронного органу про представлення доказів, що здійснюється в установлених кримінально-процесуальним законом випадках і порядку, не може розглядатися як обмеження гідності особистості, як образу [2, с. 21]. Забезпечення свободи, демократії і рівності також є одним із пріоритетів правоохоронної діяльності країн-членів ЄС. Вказані цінності пов'язані між собою і доповнюють одне інше.

Таким чином, практичне втілення зазначених пріоритетів у діяльності правоохоронних систем сучасних країн виступає основним політико-правовим механізмом попередження і розв'язання соціально-політичних проблем. Цю обставину слід обов'язково враховувати у подальших процесах будівництва української державності.

Список використаних джерел:

1. Грищук О. В. Європейські цінності і принципи у Конституції України. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 3. С. 148-152.
2. Казік Т. В., Гнілуша С. І. Трансформація міжнародного іміджу України у контексті візового режиму в умовах боротьби за європейські цінності: на прикладі Європейського Союзу та Канади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 20-24.

**TRANSBOUNDARY AQUIFERS: LEGAL PROBLEMS OF UKRAINE
AND OTHER COUNTRIES OF THE WORLD**

Maryna Cherkashyna

Cand. of Science of Law (Equiv. Ph.D.),

Assoc. Prof. of the Department of Environmental Law,

Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8892-5440

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3511

There is a general opinion on the importance of groundwater, as it contains a much larger volume of fresh water than surface water and has become increasingly important for water security in many countries and regions. But many aquifers are subject to unstable withdrawal levels and pollution [1]. The United Nations reports that groundwater supplies at least 50% of the world's population with drinking water and accounts for 43% of all water used for irrigation, and that approximately 20% of the world's aquifers are overexploited [2]. The main causes of aquifers overexploitation are extraction for irrigation, industrial and mining use. The relative importance of each of these uses varies considerably by country, climate and degree of economic development. The problem of overexploitation occurs in fossil aquifers due to their lack of natural recharge, as well as in naturally recharged aquifers, where groundwater is withdrawn faster than its long-term recharge. The main consequences are falling water levels, increased pumping costs, land subsidence, water quality degradation, saline intrusion and sea level rise. The proposed solutions provide both an increase in water supply and its preservation: in the first case, due to artificial recharge of aquifers and interventions to improve the quality of groundwater; in the second case, through the implementation of administrative control and economic incentives [3]. In addition, given the close connection between surface and groundwater, the long-term sustainability of their use requires integrated management of all water resources in accordance with the approach adopted in the Water Framework Directive and the recommendations of the United Nations [4]. Unfortunately, the implementation of policies aimed at the sustainability of groundwater extraction faces serious difficulties, as evidenced by its increasing deterioration.

Legal regulation of the protection and use of groundwater is carried out by national environmental legislation. However, Ukraine shares aquifers with neighboring states and therefore international norms that establish a kind of framework for national legal regulation of the specified water bodies require legal analysis. Ukraine has ratified a number of international conventions related to water resources, in particular the Convention on the protection and use of transboundary watercourses and international lakes [5], the Convention on cooperation in the protection and sustainable use of the Danube River [6], the Convention on environmental impact assessment in transboundary context [7], etc.

Over the period 1992-2021, Ukraine concluded bilateral intergovernmental agreements on water management in border waters with such neighboring countries as: Poland, Moldova, Romania, Slovakia, Hungary, etc., which are based on the provisions of the Convention on the protection and use of transboundary watercourses and international lakes [5]. The agreements cover a wide range of issues: water resources management and their use, protection against the harmful effects of water, water quality monitoring, information exchange, research and project work, water management and water protection measures, etc.

Analyzing the dynamics of international cooperation, Christina Leb (2015) defines international law as a tool for achieving mutually beneficial relations in this process and explores the general obligation to cooperate in international water law as a legal response to the requirements of interdependence and coordination in the management and development of transboundary water resources [8].

The distinctive feature of this issue is that even if certain actions of the state are legal according to national legislation, the state may violate international norms regarding the use of common natural resources. For example, the state begins actively extract drinking water from an aquifer extending under the jurisdiction of several states to meet the needs of the population. As it is known, with excessive extraction of water from the ground, an angle of incidence is formed, at which the water level drops rapidly everywhere, except for the extraction point. This leads to the drying of agricultural land over the entire territory of the water body. Even if water is extracted on the territory of Ukraine on legal grounds, damage can be caused at a distance of hundreds of kilometers in a neighboring state.

Therefore, the existence of international norms regarding the regulation of transboundary aquifers determines the dual nature of their legal regulation. That is why it is important to implement international standards into Ukrainian legislation and strictly adhere to them. Transboundary natural resources, in particular, groundwater, are based on the common interests of states, which must always be taken into account and balanced, because common natural

resources determine the mutual and compromising nature of the regulation regarding protection and use. The effectiveness of international law depends on how states implement its recommendations and implement them into their legislation. Underdeveloped national legislation can lead to improper implementation of agreements, resulting in a negative result of compliance with international legal norms.

An important element of international cooperation is participation in international technical assistance projects. Thus, in the period of 2016-2021, with the support of the European Union, the project “Water Initiative Plus of the European Union for the Eastern Partnership” (EUWI+4EaP) was implemented, aimed at improving the management of water resources in the countries of the Eastern Partnership, in particular, transboundary rivers. One of the main results of the project is the preparation of the project Dnipro River Basin Management Plan 2025-2030 (part 1). In the period of 2017-2021, the project of the Global Environmental Fund “Promoting cross-border cooperation and integrated management of water resources in the Dniester River basin” was implemented.

On March 31, 2021, the Republic of Moldova and Ukraine signed a joint statement approving the Strategic Action Program (SPA) aimed at ensuring that the 8 million inhabitants of the Dniester River basin between the two countries benefit from joint efforts in the field of environmentally safe use of water and other natural resources and ecosystems in the region. In 2020, the OSCE Project Coordinator in Ukraine implemented the OSCE project “Strengthening the capacity to monitor and manage water resources in eastern Ukraine”.

According to the decision of the Joint Governing Body of the Transboundary Cooperation Program of the European Neighborhood Instrument (ENI) Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine 2014-2020 dated 30.04.2021, the Upper Tisza Directorate of Water Management signed a Grant contract for the implementation of the project “Creation of a transboundary water quality monitoring network in the basin of the Upper Tisza with further development and modernization of the joint Ukrainian-Hungarian hydrographic telemetry system” (TiszaMonitorNet), in which the Tisza BUVR acts as a partner. The goal of the project is the reconstruction and expansion of the existing network of facilities of the joint Ukrainian-Hungarian AIVS “Tisza” on both sides of the border for timely warning and response to emergency situations related to the quality and quantity of water by improving the monitoring system on the upper side of the Tisza River.

Clarification and interpretation of the main concepts and institutions of water law as a set of norms regulating the protection and use of a limited and vulnerable natural resource are relevant in connection with the aggravation of water problems in the world. For the organization of rational water use,

the classification of water bodies is important, depending on which the water regime and water protection are carried out. However, the current water legislation of Ukraine still does not contain a definition of the concept of “transboundary aquifers”, which is repeatedly emphasized by scientists [9; 10; 11].

The concept of transboundary waters and their regulation are defined by the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes of March 17, 1992 [12], according to which transboundary waters are any surface or underground waters that mark, cross the border between two or more states, or located on such borders. Undoubtedly, taking into account the fact that the specified regulatory act has been ratified by Ukraine, the national water legislation should be supplemented with the corresponding legal norms.

Assessment of groundwater reserves is also a very important aspect. However, the lack of a single method of assessment of reserves and water exchange zones complicates groundwater management. This problem may be related to the invisibility of groundwater, which limits the availability of information about the real state of aquifers.

One of the objects of increased danger for underground water resources of Ukraine are tailings storage facilities – natural or artificially created land containers for the accumulation of liquid waste from various industries. Having analyzed the state of tailings storage facilities at three enterprises in 2019 within the framework of the project “Assistance in expanding the environmental monitoring system in Donbas”, implemented in partnership with the Ministry of Energy and Environmental Protection of Ukraine, located in the combat areas in eastern Ukraine, it is known that due to mined there is no unhindered safe access to the territory, monitoring of the state of groundwater has not been conducted since 2015. It should also be noted the negative impact on groundwater associated with military operations taking place throughout Ukraine.

Most of the tailings storage facilities have been in operation for more than 45-50 years, which has led to the loss of the waterproofing properties of the structures and, as a result, the filtering of hazardous substances from the storage facilities to the soil and unprotected aquifers. Some of the hazardous storage facilities are inactive, the facilities store waste from past productions. There is a need to build a tailings management system in accordance with European law, focused on the comprehensive support of their environmental and man-made safety through the development and improvement of legislation, a review of methodological recommendations for emergency response planning by state authorities and enterprises, taking into account all types of threats from the operation of tailings, consideration of probable accidents at such objects, assessment of the risks of flooding territories and prevention of

accidental cross-border water pollution [13]. This problem applies not only to Ukraine, but also to other states where active mining of minerals was carried out.

The lack of climate monitoring data, as well as monitoring of groundwater withdrawn, its level and quality, makes it difficult to carry out a systematic diagnostic analysis. Such a problem appeared in the Stampriet transboundary aquifer system, located in a large arid zone in Central Namibia, Western Botswana and the Northern Cape of South Africa [14].

Climate change will exert a powerful pressure on groundwater, as the latter will carry the full component of surface water. It should be noted that this kind of changes happen quite quickly, therefore, the legislative framework for regulating the relevant relations does not have time to be formed, which applies not only to Ukraine, but also to other countries. Currently, there is a need to implement comprehensive regulation of the pollution process in order to preserve the quality of groundwater. After all, that entails, for example, one underground horizon that crosses different countries, which establish different requirements for the quality of underground water. The number of drinking water quality indicators varies from country to country, and this number is changing because water is becoming scarcer due to climate change.

Thus, the following can be noted regarding the legal problems of the use and protection of transboundary groundwater. There are a lot of countries that have faced problems of legal regulation of the use of transboundary groundwater resources. In today's conditions, the mechanisms of legal regulation of the use and protection of transboundary groundwater have serious disadvantages, including: limitation of the subject and incompleteness of regulation, lack of application of a comprehensive approach to joint management of transboundary groundwater, lack of means of coordinating the interests of states, inconsistency with changes in natural, economic, social and other conditions, etc. Currently, legal issues regarding the quantitative factors of groundwater extraction from transboundary aquifers and systems have not been fully resolved.

To a large extent, the indicated disadvantages are due to gaps or imperfection of legal regulation both at the national and international levels. The world's groundwater resources are of key importance for sustainable development. And the use of all groundwater resources and the effective control of perennial groundwater problems, such as overuse and pollution, are very difficult tasks. The exchange of information and experience in the field of groundwater management and protection around the world is necessary and extremely useful in this regard.

References:

1. FAO (Food and Agriculture Organization). Shared Global Vision for Groundwater Governance 2030 and a Call-For-Action; FAO Publications: Rome, Italy, 2016 [Electronic resource]: URL: <https://www.fao.org/publications/card/en/c/49ae1fdc-9f51-4d14-b5e8-bb57d595ff94/> (date of application: 03.02.2023)
2. WWAP (United Nations World Water Assessment Programme). The United Nations World Water Development Report 2015: Water for a Sustainable World; UNESCO: Paris, France, 2015.
3. Konikow, L. F.; Kendy, E. Groundwater depletion: A global problem. *Hydrogeol. J.* 2005, 13, 317-320. [CrossRef]
4. Water Framework Directive (WFD). (2000). Directive 2000/60/EC of the European parliament and of the council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy. *Official Journal of the European Union L*, 327(22), 275-346. 12/ 2000,0001–0073.
5. On the accession of Ukraine to the Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes: Law of Ukraine dated July 1, 1999 // *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VRU)*, 1999, No. 34, Art. 282.
6. Convention on the Protection of the Danube River [Electronic resource]: Law of Ukraine dated 17.01.2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800#Text (date of application: 03.02.2023)
7. Convention on environmental impact assessment in a transboundary context [Electronic resource]: Law of Ukraine dated 19.03.1999 No 534-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text (date of application: 03.02.2023)
8. Christina Leb (2015) One step at a time: international law and the duty to cooperate in the management of shared water resources, *Water International*, 40:1, 21-32, DOI: 10.1080/02508060.2014.978972
9. Plotnikova O. O. Legal regime of use and protection of groundwater // *Legal Bulletin*. 2000. No. 2. P. 97-100.
10. Dzhuhan V. O. Legal regulation of water use and protection in Ukraine [Text]: autoref. thesis for obtaining candidate degree in Law Sciences: specialty 12.00.06 “Land law; agrarian law; environmental law; natural resource law” / V. O. Dzhuhan. Kyiv, 2009. 19 p.
11. Serdyuk O. V. Legal principles of groundwater use [Text]: autoref. thesis for obtaining candidate degree in Law Sciences: specialty 12.00.06 “Land law; agrarian law; environmental law; natural resource law” / O. V. Serdyuk. Kharkiv, 2014. 20 p.

12. Convention on the protection and use of transboundary watercourses and international lakes done at Helsinki, on 17 March 1992 [Electronic resource]: URL: <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/water/pdf/watercon.pdf> (date of application: 03.02.2023)
13. Donbas tailings storage facilities [Electronic resource]: URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/456847> (date of application: 03.02.2023)
14. UNESCO 2013-2015 GRGTA (Groundwater Resources Governance in Transboundary Aquifers) [Electronic resource]: URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243003> (date of application: 03.02.2023)

ЩОДО ЗВОРОТНОСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ ВИПАДКОВОСТІ ВІДНОСНО РЕЄСТРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Шкапенко Тетяна Олександрівна

головний спеціаліст відділу представництва в судах

та інших органах, Головне управління Держгеокадастру

у Миколаївській області

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3495

Інноваційна складова у сучасних динамічних умовах державного управління є одним із найважливіших факторів, що дозволяють швидко задовольняти цифрові суспільні запити відносно законодавчо врегульованих надважливих життєвих сфер, а особливо у галузі земельних відносин.

Свого часу, прогресивною за своєю ідеологічною спрямованістю була Постанова КМУ від 03.06.2020 №455 положення якої частково переформатували щоденну діяльність державних кадастрових реєстраторів з 10.06.2020 року. Принцип реєстрації земельної ділянки за місцем її розташування, у визначених Постановою №455 випадках, поступався здійснення реєстраційних дії за принципом екстериторіальності строком до двох років.

Оцінка переваг реєстраційних дій відносно земельних ділянок (поза суб'єктивним чинником) на державному рівні відбулася до впливу зазначеного строку, і вже з 27.05.2021 ЗУ «Про Державний земельний кадастр» має у своїй структурі таку нормативну конструкцію як принцип випадковості, що фактично є правонаступником принципу екстериторіальності. Також з 31.12.2021 року визначена ідея екстериторіальності остаточно вийшла за межі пілотного проекту і

введена до Порядку ведення Державного земельного кадастру, затвердженого Постановою КМУ від 17.10.2012 № 1051, на постійній основі.

Аналіз положень вказаних нормативно-правових актів свідчить, що спрацювання принципу випадковості у роботі одного і того ж державного реєстратора відносно однієї і тієї ж земельної ділянки є разовим явищем. Підтвердженням тому є також Наказ Держгеокадастру України від 15.09.2021 №439 «Про розподіл повноважень державних кадастрових реєстраторів».

Однак, вже з 04.10.2022 коло правомочностей, здійснюваних державним кадастровим реєстратором, обраним за допомогою програмного забезпечення Державного земельного кадастру за принципом випадковості зазнало розширення. Так, до їх числа належать ті, які визначені пп.1, 2-1, 3-6 п.6 Порядку №1051.

Залишити без позитивної оцінки переваги забезпечені принципом випадковості складно, натомість притаманні йому і недоліки. Так, складним у практичному втіленні залишається визначення суб'єкта, зобов'язаного скасувати державну реєстрацію земельної ділянки за рішенням суду, зареєстрованої в результаті дії принципу випадковості. Належність відповідача, як відомо, визначається, перш за все, за нормами матеріального права. До числа дієвих шляхів усунення складнощів, які можуть мати місце у даному випадку, варто вирішувати питання скасування державної реєстрації земельної ділянки у досудовому порядку згідно п.222-228 Порядку №1051. В той же час, у випадку якщо вирішення спірного питання у визначений спосіб виявилось неефективним, можливим способом захисту вже виступатиме судовий захист з чітко визначеним належним відповідачем.

Література:

1. Закон України «Про Державний земельний кадастр»// Голос України. – від 06.08.2011. – № 145.
2. Порядок ведення Державного земельного кадастру, затвердженого Постановою КМУ від 17.10.2012 № 1051// Урядовий кур'єр. – від 27.11.2012. – № 218.

**ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА РОЛЬ ЕТИЧНИХ НОРМ
У РЕГУЛЮВАННІ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ**

Дубняк Марія Вікторівна

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри інформаційного, господарського та
адміністративного права, Національного технічного
університету України “Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського”,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії теорії цифрової трансформації
і права, Державної наукової установи
“Інститут інформації, безпеки і права”
Національної академії правових наук України
ORCID: 0000-0001-7281-6568*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3512

Кожного року збільшується кількість додатків та сервісів, які працюють з викоистанням технологій штучного інтелекту (*далі – ШІ*). Ці технології мають трансформаційний вплив у багатьох галузях, включаючи охорону здоров'я, безпеку, енергетику, транспорт, виробництво, розваги, електронну демократію, правосуддя, правоохоронну діяльність.

Алгоритми та набори даних штучного інтелекту можуть відображати, підсилювати або зменшувати несправедливі упередження, підкреслювати соціальну нерівність та дискримінацію певних верств суспільства, за ознаками раси чи місця проживання. Саме тому використання технологій ШІ не повинно шкодити правам людини [1].

Система захисту прав людини – це загальновизнана система цінностей, заснована на верховенстві права. Зокрема, вона забезпечує право на рівність та недискримінацію. Система прав людини встановлює стандарти та механізми утримування суб'єктів державного та приватного секторів від порушення зобов'язань та передбачає захист і повагу цих прав. Дотримання прав людини також означає, можливість оримання ефективного засобу правового захисту та відшкодування [2].

З 2010 року провідними науковцями з технічних та гуманітарних наук, за результатом конференцій ухвалювались етичні принципи розробки об'єктів робототехніки, а з 2017 року принципи роботи систем

машинного навчання, які є складовою роботи технологій ШІ. Але прямий зв'язок між захистом прав людини та етичними принципами розробки і використання технологій ШІ простежувався не одразу.

В етичних кодексах закріплювались принципи розробки робототехніки для програмістів. Наприклад, у принципах робототехніки ухвалених на конференції

під егідою Дослідницької ради інженерно-фізичних наук Великобританії (EPSRC) зазначається про важливість підкреслення штучної природи роботів, щоб у користувачів не формувався емоційний зв'язок від використання і комунікації з людино- чи тварино-подібними технічними пристроями. Асіломарські принципи штучного інтелекту поділені на етапи розробки технологій, такі як : конструювання (втілення в матеріальну форму), програмування, експлуатація, використання, цивільний оборот. Ці принципи зобов'язують встановлювати пріоритет безпеки, передбачення негативних наслідків та контролю з боку людини [3].

Принципи відповідальної практики у сфері ШІ від компанії Гугл (*англ – Google*) об'єднують 5 сфер практик [1].

Загальні рекомендації передбачають, що технології мають бути орієнтовані на людину, необхідно визначати декілька показників для навчання і моніторингу, мають бути встановлені механізми перевірки необроблених даних, обмеження, щоб технологія самостійно не будувала причинно-наслідкові зв'язки, та не почала "діяти" у відповідності із "своїми" висновками.

Практики забезпечення справедливості є складними для впровадження в технічному плані, оскільки, набори даних для навчання і тестування можуть містити дискримінаційні упередження, які неможливо виявити, поки ці дані не "використає" ШІ для досягнення програмних цілей. Система не може бути справедливою в усіх багатомільйонних комбінаціях її застосування, адже немає встановлених критеріїв для оцінки справедливості в людських відносинах, то яким чином "навчати" ШІ цьому поняттю? Реалізація "практики справедливості" вимагає врахування досвіду користувача, культурних, соціальних, історичних, політичних, правових та етичних міркувань, деякі з яких в конкретних ситуаціях можуть мати компроміси.

Практики забезпечення інтерпретації даних, які допомагають не лише сформувати список улюбленої музики користувача, але і сформувати рекомендації для лікаря щодо направлення пацієнтів на онкологічне обстеження. Дані, які технології ШІ обробляють для формування таких рекомендацій повинні бути "перевірені", а алгоритми їх оцінки зрозумілими. Дотримання цих критеріїв формує довіру до висновків ШІ.

Практики забезпечення конфіденційності передбачають, що обробка даних має включати не лише дотримання законодавчих і нормативних вимог, але і враховувати соціальні норми і типові індивідуальні очікування. При цьому навчальні дані не мають бути розкриті чи де-анонімізовані через роботу ШІ.

Практики забезпечення безпеки, мають гарантувати щоб системи ШІ працювали належним чином, незалежно від того, чи намагаються зловмисники втрутитися в їх роботу та перепрограмувати первісну мету використання ШІ.

Висновки. Дискурс про становлення норм етики для регулювання технологій штучного інтелекту та робототехніки пройшов тривалий шлях. Від авторів наукової фантастики в роботах А. Азімова до міжнародних наукових конференцій, які об'єднують фахівців у сфері комп'ютерних технологій, програмування, обробки даних, філософів, правників, соціологів. Від рекомендацій технічного характеру до питань захисту прав людини у зв'язку із збільшенням сфер використання та потенційних негативних наслідків впровадження технологій ШІ. Етичні принципи є методологічним підґрунтям для формування правового забезпечення регулювання технологій ШІ, адже вони формуються у фаховому середовищі як реакцію на зріз проблем, на які, також, необхідно реагувати правникам.

Література:

1. Artificial Intelligence at Google: Our Principles (2022) <https://ai.google/principles/>
2. Загальна декларація прав людини (1948) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Asilomar principles (2017) Ethical Guidelines for Artificial Intelligence Research. AI-Ethics: Law, Technology and Social Values. URL: <https://ai-ethics.com/research-principles/>

**ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НОВІ ЧАСИ**

Борисов Євген Михайлович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
військової підготовки Одеського національного
екологічного університету, м. Одеса, Україна
ORCID: 0000-0002-2138-4862*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3493

У Нові часи, з розвитком централізованого вітрильного флоту на прикладі британських Акту 1661 р. та Акту 1749 р. можна охарактеризувати специфіку правового забезпечення військово-морської діяльності, зумовлену розвитком суспільним ладом та специфікою відповідної морської тактики, що стала носити ознаки окремої, самостійної форми ведення війни.

Варто констатувати сталий розвиток відповідного регулювання, яке увібрало у себе статутне право та відповідні звичаї, із поступовою деталізацією та частковою гуманізацією відповідних регуляторів. Можна визначити, що основним завданням Акту 1661 р. та особливо Акту 1749 р. було не просто встановлення статутних правил, та покарань за їх порушення, але забезпечення спеціального військового судочинства, яке здійснювалося офіцерським складом на борту кораблів та у портах, під керівництвом Адміралтейства. Відповідні статутні акти містять у собі норми кримінального та деліктного права, як матеріального так і процесуального, та поступово охоплюють й інші службові відносини на флоті.

Основною специфікою механізмів організаційного та правового забезпечення діяльності Королівського флоту Франції була максимальна бюрократизація відносин, властива континентальним абсолютним монархіям, за якою ключові рішення з питань статусу та розвитку, фінансової та кадрової політики французького флоту формувалися та реалізовувалися не сувереном чи Адміралом Франції, а в секретаріаті Державного морського департаменту, що діяв з 1670 р.

Водночас саме у Франції був помітним істотний вплив на відповідні відносини рудиментів феодального ладу, які знайшли своє відображення у механізмах формування та несення служби офіцерським складом, а також у діяльності морських прево, які успадкували свій функціонал,

як правоохоронно-каральний так й квазі-судовий від аналогічних службовців королівської армії періоду Середньовіччя.

Правова та організаційна регламентація діяльності саме французького флоту, на відміну, прикладом від британського того ж періоду, ґрунтується на тісному зв'язку ескадр та кораблів із конкретними арсеналами та військово-морськими базами, та водночас – на наявній системі контролю за діяльністю флоту з боку цивільних чиновників морського департаменту. Це призводило до вирішальної ролі інтендантів, комісарів та комендантів портів у вирішенні будь-яких флотських питань.

У вимірі дрібних дисциплінарних покарань французький флот зазначеного періоду цілком залежав від розсуду командирів кораблів, ці покарання стосувалися виключно рядового складу та були насамперед тілесними. Водночас у вимірі кримінальних покарань для матросів діяли відповідні доволі архаїчні квазі-судові процедури, які, хоча й поступово відійшли від «суду прево», не носили характер повноцінного судового процесу та за рівнем правової урегульованості значно поступалися британським стандартам. Масове застосування катувань проти обвинувачених та навіть засуджених матросів контрастувало із практичною неможливістю притягнення офіцерів флоту до юридичної відповідальності за дійсно небезпечні вчинки.

Військово-морські сили США у перші десятиріччя американської державності мали у цілому подібний до британського підхід до дисципліни та засобів її забезпечення, та відображали ставлення до військово-морської дисципліни, сформоване у Акті 1749 р., який у свою чергу, спирався на Акт 1661 р. Оскільки станом на час формування США військово-морська діяльність вже була зумовлена розвитком суспільним ладом та специфікою відповідної морської тактики, що стала носити ознаки окремої та самостійної форми ведення війни, таке запозичення було доволі логічним.

Водночас розвиток військово-морського статутного права США періоду так званого «Старого флоту», тобто до середини ХІХ ст. відображав як поступову гуманізацію дисциплінарних відносин, так й бажання пристосувати британські стандарти управління флотом до американської моделі конституційної демократії. Відповідне регулювання увібрало у себе елементи британського статутного права, думки американських конгресменів, відповідні звичаї та практику, яка втім була вужчою ніж у британського флоту.

При цьому, як в англійському Акті 1749 р. завданням статутних актів США перших п'ятдесяти років цієї країни було не просто встановлення статутних правил, та покарань за їх порушення, але забезпечення спеціального військового судочинства, яке здійснювалося офіцерським складом на борту кораблів. Водночас американські статутні акти містять

у собі не тільки норми кримінального та деліктного права, як матеріального так і процесуального, але й доволі широко регулюють службові відносини на флоті, а також приділяють значну увагу розподілу трофейної здобичі між членами екіпажу.

Можна визнати певну автономію американського військово-морського статутного права від загальної системи судочинства США та вказують на суперечливу, але доволі широку практику застосування відповідних норм. Водночас саме статутні акти перших десятиріч існування Сполучених Штатів, як відповідно й британські статутні акти XVII-XIX сторіч стали підґрунтям формування військово-морського статутного права ключових морських демократичних націй сучасності.

АВСТРІЙСЬКЕ ЗАГАЛЬНЕ ЦИВІЛЬНЕ УЛОЖЕННЯ 1811 Р.: КОДИФІКАЦІЙНІ РОБОТИ, СТРУКТУРА, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ

Савуляк Роман Васильович

кандидат юридичних наук, докторант кафедри

історії держави, права та політико-правових учень

Львівський національний університет ім. Івана Франка,

суддя судової палати з розгляду цивільних справ,

Львівський апеляційний суд

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3516

Соціально-економічні та політико-правові процеси, які відбувалися на межі XVIII-XIX ст. в багатонаціональній Австрійській імперії, вимагали подальшого реформування цивільного законодавства, що зумовило активізацію кодифікаційних робіт, котрі були розпочаті ще у 1753 р. за правління Марії-Терезії [1, с. 251]. Розроблений кодифікаційною комісією за правління Леопольда II новий проєкт Цивільного кодексу був спершу запроваджений з метою апробації у Галицькому коронному краї як Цивільний кодекс для Галичини 1797 р. Тож досвід його застосування на практиці став підґрунтям для подальшого вдосконалення цивільного законодавства Австрійської імперії.

Визначний український правник С. Дністрянський вказував на такі причини підготовки і видання нового австрійського Цивільного кодексу: «Ця праця була дуже актуальна й неминуча. Тодішнє право характеризувалось великою кількістю партикулярних правних постанов,

що вічно змінювались, а пануюче тоді римське право не відповідало постійним змінам в економічних і соціальних відносинах» [2, с. 18].

Відтак, у 1801 р. текст т. зв. Галицького кодексу 1797 р. був переданий на доопрацювання новій комісії зовнішньої канцелярії на чолі з Францом Антоном Феліксом Едлером фон Цайллером [3, с. 44; 4, с. 234]. Цайллер був прихильником природного права, яке викладав у Віденському університеті [1, с. 252; 4, с. 234], притому він зазнав особливого впливу природно-правових ідей про т. зв. право розуму (Vernunftrecht) [5, с. IV], тож прагнув досягти розумного компромісу між ідеалами природного права і реальністю. Як зауважують Є. О. Харитонов й О. І. Харитонova, вірогідно, що саме це допомогло йому вберегти Кодекс від занадто теоретичних постулатів природно-правової доктрини. Відтак, природне право слугувало авторам цього проєкту дороговказом у хаосі застарілого звичаєвого права окремих провінцій; вплинуло на структуру і формулювання закону; додало багатьом положенням Кодексу типовий для природного права програмний характер. А разом з тим, проєкту Кодексу було не властиве доктринерство. А також у ньому залишилося чимало інститутів звичаєвого і провінційного права, що відповідали духу часу і зберігали свою актуальність [1, с. 252; 6, с. 404].

Крім того, значний вплив на роботу кодифікаційної комісії мало запозичення французького правотворчого досвіду. Так, 21 березня 1804 р. було введено в дію Цивільний кодекс Франції (3 вересня 1807 р. він отримав і другу назву – Кодекс Наполеона, оскільки безпосередню участь у його розробці взяв Наполеон Бонапарт), який чинний (зі змінами і доповненнями) і сьогодні [7, с. 369-370]. Характерними рисами цього кодексу є те, що у ньому було сформульовано практично всі основні принципи французького приватного права в цілому; він вирізнявся стрункістю викладу, чіткістю трактувань основних понять й інститутів цивільного права, стислістю юридичних дефініцій. Його структура була інституційною, адже відобразила схему побудови інституцій римського права: особи, речі, спадкування та обов'язки. Зважаючи на таку юридико-технічну і змістовну досконалість Кодексу Наполеона, австрійські кодифікатори під час розробки Цивільного кодексу Австрійської імперії проаналізували досвід французьких кодифікаційних робіт та текст цього кодексу [8, с. 47-48].

Відтак, підготовлений кодифікаційною комісією проєкт австрійського Цивільного кодексу було передано на розгляд особливих провінційних комісій, які мали право подання зауважень і пропозицій. Після аналізу проєкту цими комісіями він був ще тричі переглянутий на основі подальших експертиз – у 1801-1806, 1808 і 1810 рр. [8, с. 48]. Після цього кодифікаційна комісія подала остаточний варіант проєкту Цивільного кодексу на підпис імператору Францу І разом з

обґрунтуванням, підготованим Цайллером, де, зокрема, зазначалося: «Закон ґрунтується на загальних і вічних принципах розуму і справедливості... Тому більшість норм цивільних кодексів цивілізованих народів співпадають. І стає зрозумілим, чому для європейських держав старе римське право настільки довго слугувало основним джерелом вирішення спірних питань. Але зараз настав час, коли кожній державі потрібні власні закони, що відповідають її особливим умовам... Клімат, їжа, торгівля, традиційні форми спілкування, прямодушність і скритність характеру жителів – усе це впливає на норми, що регулюють різні види правових угод, заповіти, договори, гарантії і права на відшкодування збитку» [1, с. 252-253; 6, с. 403].

І врешті, 7 липня 1810 р. було схвалено, а патентом від 1 червня 1811 р. обнародовано текст нового Цивільного кодексу під назвою Загальне цивільне уложення для спадкових земель Австрійської монархії 1811 р. [8, с. 48; 3, с. 44]. А придворним патентом від 13 липня 1811 р. було оголошено, що «Його Величність вважають, що Вони не можуть визнати жодного особливого права чи статутів для окремих провінцій, функціонуючих поряд із загальним цивільним кодексом» [9, с. 13].

Звернемо увагу, що слово «загальне» у назві Кодексу означає, з одного боку, що він мав широку предметну сферу дії, а з іншого, те, що він поширювався на всі верстви населення Австрійської імперії та у певному сенсі був елементом конституції [5, с. III; 10, s. 85ff].

Австрійське загальне цивільне уложення 1811 р. було введене в дію 1 січня 1812 р. для всієї Австрії: 1 січня 1812 р. – для Галичини, Володимерії (Лодомерії) та Буковини; 1 листопада 1815 р. – для округів Велічки та Подгужи. У Північній Буковині [11, с. 225], а також на Тернопільщині цей кодекс було введено в дію 1 лютого 1816 р. (зауважимо, що землі Тернопільщини перебували у складі Російської імперії у 1809-1815 рр.) [8, с. 48]. До речі, для Кракова це Уложення патентом від 23 березня 1852 р. було введене в дію двічі: 20 квітня 1852 р. щодо прав подружжя, а 29 вересня 1855 р. вже як єдиний Цивільний кодекс [12, с. 14].

Відтак, раніше чинне загальне приватне право (перейняте римське право, Йозефінський кодекс 1786 р. (діючий в Австрійській імперії. – Примітка Р. С.) і Цивільний кодекс для Галичини 1797 р., провінційні статuti і звичаєве право) було скасоване. Джерелами Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. стали пандектне право (рециптоване і пристосоване до нових умов римське право), Пруське земське (цивільне) уложення 1794 р. і провінційне право деяких австрійських земель. Лише певні правові конструкції було запозичено з Цивільного кодексу Франції 1804 р. [13, с. 18]. За визначенням відомого шведського вченого Е. Аннерса, за своїм матеріальним змістом і за

юридичною технікою Австрійський кодекс займав проміжне становище між Пруським уложенням і Французьким кодексом [14, с. 250].

Австрійське загальне цивільне уложення 1811 р. було видане німецькою мовою. В 1868 р. у Львові був опублікований його руський переклад, здійснений комісією, що була створена у 1865 р. під керівництвом радника Вищого суду К. Кміцикевича [13, с. 19; 15].

Розглянемо структуру Загального цивільного уложення Австрійської монархії 1811 р. та охарактеризуємо його зміст загалом. Уложення складалося зі вступу та трьох частин, які поділялися на розділи і глави, котрі включали статті (параграфи); в цілому кодекс містив 1502 статті [16, с. 1025-1150].

У вступі «Про цивільні закони загалом» (ст. 1-14) сформульовано предмет цивільного права; встановлено набрання чинності, сферу дії, зворотну силу і тлумачення закону; передбачено подолання прогалин у законі тощо.

Перша частина кодексу «Про права осіб» (ст. 15-284) складалася з чотирьох глав, які врегульовували особисті права осіб, зокрема правоздатність, права неповнолітніх і душевнохворих, відносини між подружжям, батьками і дітьми, а також опікунами і сиротами; тобто вона стосувалася сімейного і опікунського права. Крім того, вона закріплювала норми про статус юридичних осіб, статус іноземців, а також, як стверджує Є. О. Харитонов, норми міжнародного приватного права [1, с. 255].

Друга частина кодексу «Про речові права» (ст. 285-1341) охоплювала вступ «Про речі та їхню класифікацію» та два розділи, котрі включали загалом тридцять глав. А саме, перший розділ був присвячений майновим (речовим) правам: володінню, праву власності та способам його набуття, праву застави, сервітутам, а також різноманітним аспектам права спадкування. А другий розділ визначав особисто-майнові права, тобто договори, у т. ч. передусім встановлював загальні засади їхнього укладення: зокрема, оферту й акцепт, дієздатність осіб, визнання договору недійсним на підставі помилки, обману чи погрози, а також вимоги до форми договору; закріплював види договорів: дарування, поклажі, позики, міни, купівлі-продажу, майнового найму, особистого найму, спільності майна, шлюбний, ризиковий договори; а також передбачав право на відшкодування шкоди і право на задоволення позову.

Третя частина кодексу «Про загальні визначення щодо особових і речових прав» (ст. 1342-1502), яка складалася з чотирьох глав, визначала порядок забезпечення виконання зобов'язань, зокрема врегульовувала поруку, договір про заставу та ін.; встановлювала порядок зміни та припинення зобов'язань, у т. ч. передбачала правонаступництво, наприклад шляхом поступки правом та переведення боргу; а також закріплювала позовну і набувальну давність.

Така дещо громіздка структура Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. може видатись довільною [8, с. 49], проте вона багато в чому відповідала класичній інституційній схемі побудови кодексів, притаманній традиціям римського права [17, с. 93]. А поза тим, як вважали В. Кульчицький й І. Левицька, загалом лаконічність та недостатня теоретична база кодексу дають змогу виявити гнучкість у тлумаченні [8, с. 49].

Дослідники значення Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. Є. О. Харитонов й О. І. Харитонova стверджують, що воно відповідало потребам тогочасного соціально-економічного та правового розвитку, поєднуючи критичний раціоналізм із класичними цінностями римського приватного права [6, с. 405; 1, с. 253]. В його основу була покладена концепція, оперта на ідеї природного права та ідеали доби Просвітництва про рівність людей, про звільнення особистості від опіки держави, про економічну свободу тощо [1, с. 253]. Загалом в Уложенні втілювалися дуже передові для поч. ХІХ ст. природно-правові ідеї. Так, в імператорському указі про проголошення Уложення вже в першому абзаці вказувалися підстави, на яких ґрунтується закон, – загальні принципи справедливості та особливі відносини громадян. Ці дві вихідні природно-правові засади отримали свій розвиток у тексті Уложення, зокрема у радикальному навіть для просвіченої монархії § 16 [5, с. IV], де закріплювалося, що «кожна людина, будучи істотою, наділеною розумом, має права з моменту народження і тому її треба розглядати як особистість». Щоправда, внаслідок цього Уложення фактично вступило у суперечність із соціальною структурою тогочасного австрійського суспільства, адже більшість селян Австрійської імперії залишалися фактично у поневоленому становищі кріпаків до 1848 р. А разом з тим, хоча основною метою Уложення було створення правового підґрунтя для розвитку буржуазних відносин, проте воно не стосувалося численних феодалних і станових прав та привілеїв, котрі регулювалися «політичними розпорядженнями» щодо полювання, лісів, торгівлі, слуг або відносин між поміщиками та їхніми селянами [1, с. 253].

А отже, як наголошує Є. О. Харитонов, за своїм духом Австрійське загальне цивільне уложення 1811 р. значно випереджало настрої і правосвідомість правлячої верхівки та соціальні умови авторитарної і абсолютистської Австрійської імперії. Причому така прогресивність законодавчого акту, його невідповідність загальному рівню розвитку культури перешкоджали належному впровадженню його положень у життя. Щойно після буржуазної революції 1848 р., внаслідок якої було прийнято конституцію Австрійської монархії, нові ідеї, пов'язані зі свободою слова, думки, економічною свободою і т. п., відчутно вплинули

і на правосвідомість населення, підвищуючи, відтак, затребуваність Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. [1, с. 253].

Слід відзначити, що прийняття Уложення 1811 р. мало значний позитивний вплив також і на розвиток Галичини і Буковини. Досить детальне врегулювання укладення торговельних угод, визначеність прав та обов'язків контрагентів у договорах сприяли ефективному врегулюванню правового статусу суб'єктів економічної діяльності, пришвидшенню виходу краю зі стану економічного занепаду [18, с. 53].

Підсумуємо, що значення Австрійського загального цивільного уложення 1811 р. не обмежувалося лише періодом часу існування та територіальними межами Австрійської імперії, а з 1867 р. Австро-Угорської монархії. Так, воно було поширене на німецьких територіях названої держави: у Хорватії, Словенії, Боснії і Герцеговині, частково у Сербії та Чорногорії. Також деякий час воно діяло на територіях Північної Італії, що перебувала під протекторатом Австрійської імперії [19, с. 484-485]. А після розпаду Австро-Угорської монархії у 1918 р. цей фактично досконалий за своєю природою кодекс продовжив діяти й надалі. А саме, в Галичині Австрійське загальне цивільне уложення 1811 р. діяло у період ЗУНР [20, с. 20], а після її анексування Польщею за Ризьким мирним договором 1921 р. воно було чинним на території Галичини з деякими змінами аж до 1933 р., коли було затверджено Польський кодекс зобов'язань, який припинив дію значної частини австрійського кодексу. На Буковині, захопленій Румунією, Уложення 1811 р. діяло до 1938 р. [8, с. 48; 17, с. 95; 4, с. 236; 21, с. 10]. Воно зберігало чинність також в Югославії, Чехословаччині [19, с. 484-485]. Значна частина його норм була вдосконалена та реципована у Ліхтенштейні, Саксонії, Туреччині, Сербії, Боснії, Словенії, Хорватії, Румунії [5, с. IV; 18, с. 53]. На сьогодні ж цей кодекс, з відповідними змінами і доповненнями, діє не лише у Республіці Австрії, а й у Князівстві Ліхтенштейн (де був запроваджений ще з 1812 р.) [5, с. V; 18, с. 53].

Література:

1. Харитонов Є. О. Прийняття нового Цивільного кодексу України і досвід кодифікації цивільного законодавства Австрії. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Том 1. Одеса : Юридична література, 2002. 328 с. С. 250-257. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19010/%d0%9d%d0%b0%d1%83%d0%ba.%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%96%20%d0%9e%d0%b4%d0%b5%d1%81.%20%d0%bd%d0%b0%d1%86.%20%d1%8e%d1%80%d0%b8%d0%b4.%20%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%b4.%20%d0%a2.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2. Дністрянський С. Причинки реформи права в Австрії. *Часопись правнича і економічна*. Львів, 1897. Т. X. 111 с.
3. Стефанчук Р., Блажівська О. Історичні аспекти створення Галицького цивільного кодексу 1797 року. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 42-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2014_4_9.
4. Бойко І. Й. Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його апробація у Східній Галичині. *Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал*. 2016. Вип. 20. С. 231-236. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_20_49.
5. Предисловие / С. С. Маслов. *Всеобщий гражданский кодекс Австрии = Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* / пер. с нем. С. С. Маслов. Москва : Инфотропик, 2011. 272 с. С. III-V. URL: <https://jurkniga.ua/contents/vseobshchiy-grazhdanskiy-kodeks-avstrii.pdf>.
6. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт: пошук парадигми : монографія. Одеса : Фенікс, 2014. 798 с.
7. Цивільний кодекс Франції / Довгерт А. С., Захватаєв В. М. *Юридична енциклопедія: в 6 т.* / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 6. 2004. 768 с. С. 369-370.
8. Кульчицький В., Левицька І. Джерела, структура, основні положення Австрійського цивільного кодексу 1811 р. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2009. Вип. 48. С. 46-51. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/LVIV/visnyk_48.pdf.
9. Unger J. System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Erster Band. Vierte Aufl. Leipzig : Druck und Verlag von Vreitkopf und Härtel, 1876.
10. Brauner Wilhelm. Österreichische Verfassungsgeschichte. Wien, 2005.
11. Право в західноукраїнських землях XVIII-XIX ст.ст. / В. Чехович. *Мала енциклопедія етнодержавознавства* / Ін-т д-ви і права ім. В. М. Корецького НАН України ; упор. Ю. І. Римаренко [та ін.]. Київ : Генеза; Довіра, 1996. 942 с.
12. Powszechna Księga Ustaw Cywilnych. Cieszynie, 1894.
13. Никифорак М. В. З історії кодифікації австрійського цивільного та цивільно-процесуального права. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 82: Правознавство*. Чернівці: ЧДУ, 2000. 104 с. URL: http://library.chnu.edu.ua/res//library/elib/visnyk_chnu/visnyk_chnu_2000_0082.pdf.
14. Аннерс Э. История европейского права / пер. со швед. Москва : Наука, 1994.
15. Книга общих законов обывательских для всех немецких краев наследственных Австрийской Монархии. Львов : Типогр. Ставропиг. Инст., 1868.

16. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях. Т. 1 / уклад. Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. ; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. Київ : Правова єдність, 2009. С. 1025-1150.
17. Бойко І. Правове регулювання цивільних відносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Вип. 57. С. 88-96. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/10/%d0%92%d1%96%d1%81%d0%bd%d0%b8%d0%ba-57.pdf>.
18. Панич Н. Цивільний кодекс Австрії 1812 р. та його застосування на території Галичини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2008. Вип. 47. С. 51-53. URL: https://otherreferats.allbest.ru/history/00925980_0.html.
19. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2004. С. 484-485.
20. Луцький М. І. Право і система законодавства Західно-Української Народної Республіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень / Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2016. 40 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Specializovani_vcheni_radi/Lutskiy_M/Lutskiy_M_aref.pdf.
21. Бойко І. Й. Австрійський цивільний кодекс 1797 р. та його застосування у Східній Галичині: деякі дискусійні питання. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 8-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_3_3.

THE SECOND HOME: UKRAINIAN REFUGEES IN POLAND

Halyna Ostapivna Shchyhelska

Ph.D., Assoc. Prof., Ternopil Ivan Puluj

National Technical University

ORCID: 0000-0002-2926-2288

Oksana Bohdanivna Potikha

Ph.D., Assoc. Prof., Ternopil Ivan Puluj

National Technical University

ORCID: 000-0001-6302-9394

Mykola Myhailovych Sahan

teacher, Ozerna Lyceum

ORCID: 0000-0002-0905-7367

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3523

Russia's full-scale invasion of Ukraine has unleashed one of the gravest humanitarian catastrophes and refugee crises in Europe since World War II. As stated in March 2022 by UN Resident and Humanitarian Coordinator in Ukraine O. Lubrani: "one month since the invasion of Ukraine, the war has caused the fastest and largest displacement of people in Europe since WWII" [1]. Unprecedented violations of international humanitarian law committed, among others, in the form of brutal attacks on civilians and civil objects, forced Ukrainians and foreigners staying in Ukraine to flee from Russian war crimes and to seek shelter and aid abroad. Millions of Ukrainian refugees of war crossed the borders of Ukraine, and the highest number of them went to Poland.

The aim of this study was to shed light on the quantity, arrival dynamics, border crossing conditions, rules of staying and legalization of the Ukrainian refugees in Poland.

A strong wave of Ukrainian refugees has made a noticeable contribution to the global migration process, and increased the number of refugees to the peak value. According to the UN Refugee Agency report, the total number of refugees increased to 103 million in the first half of 2022. It is the highest (24 %) 6-months increase [2]. As seen from the data analysis, the highest number of refugees left Ukraine during a year: according to the UNHCR data, there are 7 915 287 Ukrainian refugees registered in Europe between February

24, 2022 and January 3, 2023 [3]. This number is greater than the previous peak value of 6 848 865 Syrian refugees registered in Europe in 2021 [4].

As of January 31, 2023, the UNHCR office registered 8 046 560 Ukrainian refugees in Europe. 4 823 326 registered for temporary protection or similar national protection schemes in Europe. The highest number of Ukrainian refugees (1 563 386 or 32 % of all Ukrainian refugees in Europe) registered in Poland [5]. Having accepted so many Ukrainian refugees, Poland is the leading country providing temporal shelter for Ukrainians fleeing from Russian aggression (Fig. 1), and now it is a member of the world's top 10 refugee-hosting countries (Fig. 2).

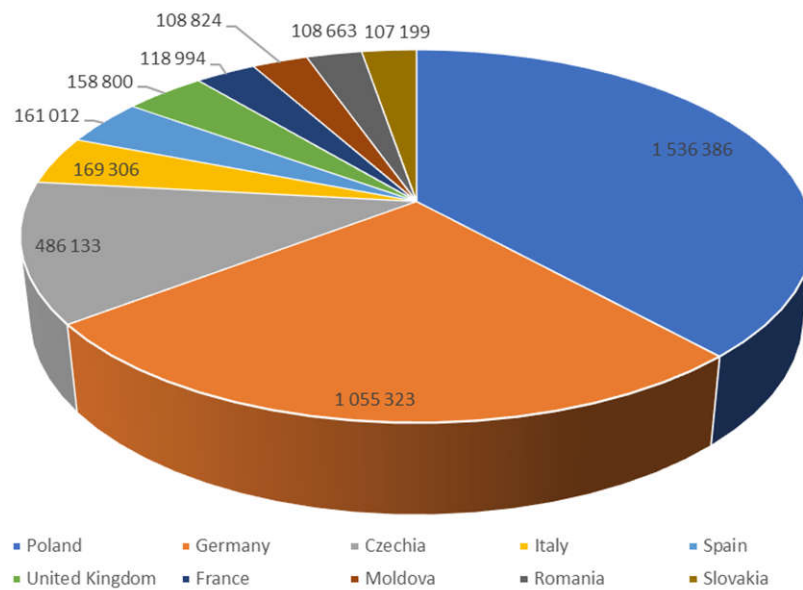

Fig. 1. Estimated number of refugees from Ukraine recorded in Europe since February 2022 as of January 31, 2023 (top 10 countries) [5, 6].

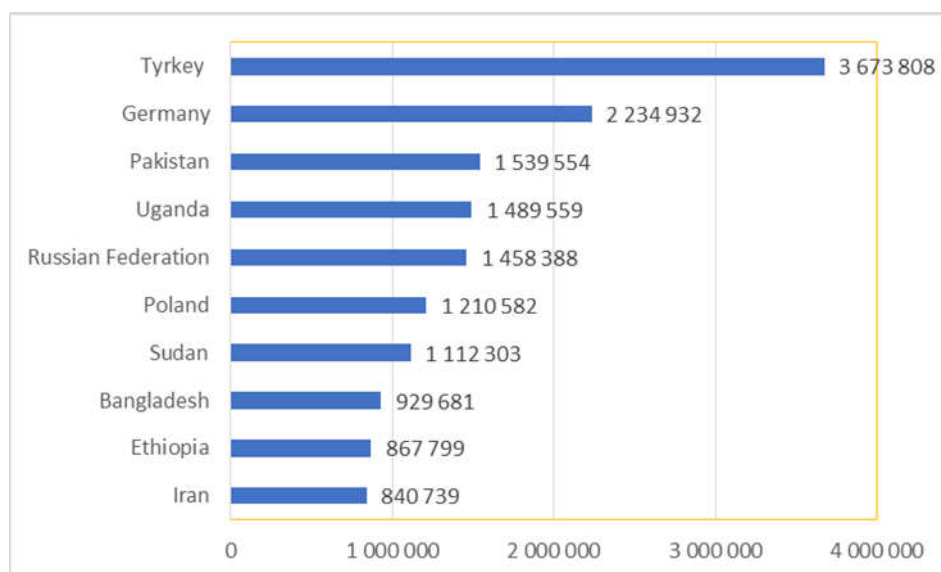

Fig. 2. Ranking of the largest refugee-hosting countries as of mid-2022 [7].

Progress in the number of Ukrainian refugees coming to Poland since February 24, 2022 can be retrieved from statistical information of the Polish Border Control Service (Straż Graniczna) (Fig. 3). It is seen that about 26 % of Ukrainian refugees came to Poland during the first stage of the war (between February 24 and April 1, 2022).

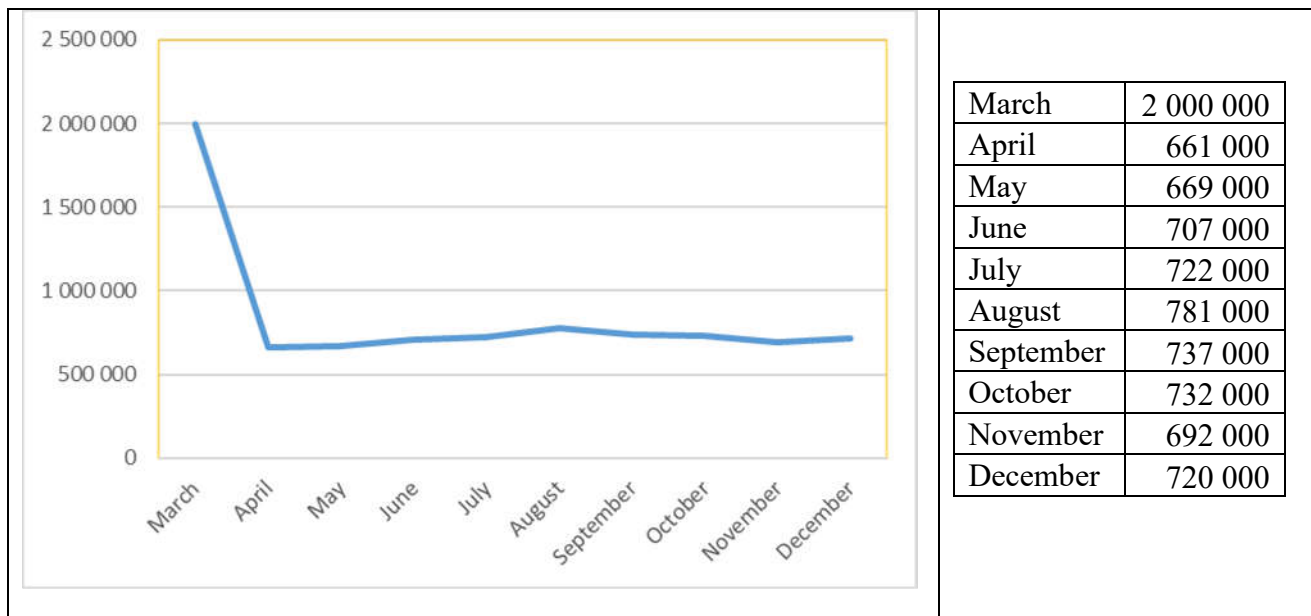

Fig. 3 The number of Ukrainian citizens arrived to Poland between February 24 and January 1, 2023 [8].

90 % of the total number of Ukrainian refugees in Poland are children and women, an estimation by Deputy Chairman of the Polish Development Fund (PFR) Bartosz Marczuk shows [9]. It should also be noted that some number of the refugees to Poland continued their way to other EU or non-EU countries. However, the majority of Ukrainian refugees stayed in Poland.

Why did they choose Poland as a country to stay in? As seen from the report by EWL Migration Platform [10], Ukrainians decided to stay in Poland due to cultural closeness and geographical proximity and friends or relatives who had settled in Poland before. Even before the war, Poland was the most popular direction for labor migration from Ukraine. Border crossing conditions and comparatively simple requirements for staying, legalization and getting employment in Poland could also play an important role in choosing this direction for refugees from Ukraine.

From the beginning of the war, Polish authorities have significantly simplified the border crossing between Ukraine and Poland. Ukrainians could enter Poland without a visa, an employer's invitation, and even without a travel passport (any local ID was enough to enter). Children under 16 accompanied by one parent could enter Poland even without the official permission of the other parent. A birth certificate was enough to cross the border. Children could even

be accompanied by a side adult if one of the parents granted a permission attested by the notary. If both parents were outside Ukraine, a copy of that permission could be emailed to the accompanying person [11].

The citizens of Ukraine who left the country because of security reasons can legally stay in Poland according to the special law of Poland “About assistance for Ukrainian citizens affected by the military conflict on its territory,” effective from March 12, 2022 (Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa) [12]. This law establishes a mechanism of temporal protection for the citizens of Ukraine who came to Poland because of the Russian aggression, including those who hold the Card of Pole. According to Article 2 they can legally stay in Poland for 18 months from February 24, 2022 [12, p. 1]. During this term, they can leave Poland for not longer than 1 month (otherwise, their staying will be annulated) and return having declared that they require protection due to hostilities in Ukraine [12, p. 7].

If a citizen of Ukraine hasn't registered his entrance in the due course at the Polish Border Control, he must apply for a PESEL registration number (Numer identyfikacyjny Powszechnego Elektronicznego Systemu Ewidencji Ludności) to the local authority within sixty days [12, p.2]. Since March 16, 2022, this requirement is mandatory for Ukrainian refugees seeking state aid and services for Ukrainian citizens in Poland. Then this term was extended to ninety days by the Polish Parliament's April 8, 2022 decree [13]. This special law also establishes the employment rules for the citizens of Ukraine, declares the formation of the Fund of Aid and Assistance for Ukrainians, describes the staying conditions for Ukrainian students and teachers, and outlines general rules of study, education, and custody for Ukrainian children and pupils. For instance, Article 22 grants a right to work for any Ukrainian citizen and puts an obligation on the employer to inform the local Employment Office about hiring a Ukrainian worker within fourteen days [12, p. 14]. Besides, a Ukrainian citizen can register in the local Employment Office as an unemployed person seeking a job. Ukrainian citizens have the right to run a private business and the right to financial assistance for the family and upbringing of children. According to Article 31 of the law, 300 złotych can be paid to a citizen of Ukraine to cover the most basic living needs [12, p.20]. This law also guarantees free psychotherapeutic assistance for Ukrainians (Article 32), state medical aid (Article 37), grants the right to education for Ukrainian students (Article 39), and regulates other aspects of comfortable staying of Ukrainians in Poland [12, p. 20-23].

As stated in Article 38, a citizen of Ukraine may apply for a temporal residence permit to stay in Poland for up to three years. An application for this permit can be filed not sooner than after nine months after entrance to Poland but before eighteen months since February 24, 2022 [12, p.22]. Those

who obtained the permit are eligible to work in Poland without any other official permission to work.

An additional amendment to the law was signed by Andrzej Duda, the President of Poland, and ratified by the Sejm and Senate of Poland on Dec. 14, 2022, and Jan. 13, 2023, correspondingly. This amendment concerns and details the way in which local authorities and state organizations should provide help and assistance to Ukrainian refugees. According to it, starting from March 1, 2023, 50 % of the state aid must be paid back by the Ukrainians who have stayed in Poland for more than 120 days, and from May 1, 2023 – 75 % by those who have stayed for more than 180 days. However, this payment shouldn't exceed 40 and 60 złotych per day respectively. On the other hand, some vulnerable categories of the refugees are free of this requirement: disabled persons and those who take care of them, retired people, pregnant women, those who take care of children under twenty months, those who take care of three or more children, and those who are in tough humanitarian conditions. This amendment also requires the refugees to get registered and file an application for PSEL for thirty days, not ninety like it was before [15, 16].

This amendment also authorizes an electronic document that is available from Diia.pl (the Ukrainian analog of mObywatel) as a legal background for the Ukrainians staying in Poland. Using this document, a person may cross the border without additional visas. Besides, a simplified option for obtaining a permit for temporal residence in Poland (valid for up to three years) has been cancelled. So far, an 18 months long staying in Poland (February 24, 2022 – August 24, 2023) is guaranteed for all Ukrainian refugees. Then they can apply for another temporal staying in Poland, conditioned that they work officially or run their own business. According to this amendment, extra financial aid is granted for the local authorities to support education programs for Ukrainian pupils. More than 2 billion złotych were reserved in the Fund for this purpose in 2023 [14].

Obviously, such sudden and huge flux of the refugees from Ukraine created serious pressure on the social system, state budget and labor market. More than 18 billion złotych (3.83 billion euro) were spent from the state budget funds to provide needful support and assistance to Ukrainian refugees, and promote their smooth social adaptation. Besides, a significant amount of money has also been spent from various private and charity funds for these and other similar purposes [17]. According to analytical estimations, the cost of renting apartments, social and medical needs of Ukrainian refugees is more than 11 billion euros. \$ 8000 – 10000 per year are required to cover renting apartments and basic living needs of one refugee from Ukraine, according to the estimation by D. Peri, an expert in global migration processes. The positive part of his estimation is that in the long run, Ukrainian refugees would be able to get incorporated into the rigid European labor market, and, therefore,

the profit they make would exceed the initial expenses spent for their landing in Poland [18].

It is obvious that from the very beginning of the Russian aggression against Ukraine, Poland has been supporting Ukraine in many ways using all possible political and diplomatic tools. Even before the war, many Ukrainian migrants were attracted by good geographical location, comfortable conditions of staying and employment in Poland. Current insidious aggression of Russia pushed Ukrainians and Poles to a closer integration and mutual support as they have long been striving to create their free and independent countries in the very heart of Europe.

Nowadays, almost every Ukrainian family has felt that we have a neighbor near our border that can consider someone else's grief as its own and is ready to share its resource and provide any help and assistance to smooth our troubles. Poland not just opened its borders and hosted Ukrainian women and children seeking a shelter and protection from the war but also accepted dozens of thousands of Ukrainian refugees. No doubt, it is still not possible to give any exact evaluation of the number of Ukrainian refugees. No matter how significant the statistical error of the calculation could be, the main conclusion that can be drawn is that Poland has accepted the greatest number of Ukrainian refugees and granted very comfortable border crossing, employment and staying conditions. Special legal and social guarantees are granted to Ukrainian citizens in Poland by the "Special Law" that entered into force on March 12, 2022. Ukrainians can work, get education, and receive social and medical assistance in the same way as the citizens of Poland.

References:

1. Lubrani O. (2022). The war has caused the fastest and largest displacement of people in Europe since World War II. URL: <https://ukraine.un.org/en/175836-war-has-caused-fastest-and-largest-displacement-people-europe-world-war-ii>.
2. Ukraine invasion pushes forcibly displaced worldwide to 103m in record jump. UNHCR, (2022). URL: <https://www.unhcr.org/tr/en/37379-ukraine-invasion-pushes-forcibly-displaced-worldwide-to-103m-in-record-jump.html>
3. В ООН назвали кількість українських біженців у Європі. (2023). URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/05/novyna/suspilstvo/oon-nazvaly-kilkist-ukrayinskykh-bizhencziv-yevropi>
4. Щигельська Г., Криськов А. (2022). Біженці з України: сумні рекорди. *Трансформація бізнесу для сталого майбутнього: дослідження, діджиталізація та інновації: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції*. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., С. 200-203.

5. Operational data portal. (2023). Ukraine refugee situation. UNHCR. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.140974384.321231549.1675506414-1464484222.1668323044.
6. Statista. (2023). URL: <https://www.statista.com/statistics/1312584/ukrainian-refugees-by-country/>.
7. Statista Research Department. (2023). URL: <https://www.statista.com/statistics/263423/major-refugee-hosting-countries-worldwide/>
8. Тураєва І. (2023). Актуальна ситуація на кордоні з Польщею. URL: <https://www.ukrainianinpoland.pl/uk/how-many-ukrainians-have-crossed-the-ukrainian-polish-border-since-the-beginning-of-the-war-current-data-uk/>.
9. Скільки українських біженців перебуває у Польщі і як вони впливають на країну. (2022). URL: <https://texty.org.ua/fragments/108588/skilky-ukrayinskyh-bizhenciv-perebuvaye-u-polshi-i-yak-vony-vplyvayut-na-krayinu/>.
10. Яценко В. (2022). “19 тисяч гривень і вище”. Де працюють та скільки заробляють українські біженці в Польщі. URL: <https://vpolskchi.pl/19-tisyach-griven-i-vishe-de-pracyuyut-ta-skil-ki-zaroblyayut-ukrayins-ki-bizhenci-6822480993078112a>.
11. Посольство України в Республіці Польща. URL: <https://poland.mfa.gov.ua/>
12. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583>.
13. Nowelizacja Ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy z dnia 08 kwietnia 2022 r. URL: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl>.
14. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/>.
15. Sejm uchwalił nowelizację ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy. URL: <https://samorząd.pap.pl/kategoria/aktualnosci/sejm-uchwalil-nowelizacje-ustawy-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-0>.
16. Президент Польщі підписав поправки до закону про допомогу біженцям. URL: <https://www.polskieradio.pl>.
17. Рибалко Н. (2023). Хто справжній друг? Польща – один з лідерів згортання бізнесу в Росії. URL: <https://blog.liga.net/user/nrybalko/article/49120>.
18. Давигора О. (2022). Українські біженці в Європі: ЗМІ розповіли про користь мігрантів для економіки ЄС. URL: <https://www.unian.ua/world/ukrajinski-bizhenci-v-yevropi-yaka-korist-migrantiv-dlya-ekonomiki-yevrosoyuzu-11975091.html>.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Адамовський Володимир Іванович

ГЕНЕЗИС ПРАВ ДИТИНИ У ФІЛОСОФІЇ ТА ПРАВІ.....3

Іванюк Руслан Васильович ПЕРЕЛІК ПРАВ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ
ПОРУШЕНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....7

Певко Станіслав Геннадійович

АКСІОЛОГІЯ ПРАВА У СУСПІЛЬСТВІ.....9

Яковлев Ігор Васильович ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
АКСІОСФЕРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПЕРІОД
ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ КАДЕНЦІЇ В. ЮЩЕНКО.....10

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Андрущенко Юлія Петрівна ПРАВО НА ЗАЙНЯТІСТЬ:
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....13

Жукорська Ярина Михайлівна, Мельничук Анастасія Сергіївна
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ
ПРОТИ ЛЮДСТВА.....20

Коломієць Діана Сергіївна

ПОВНОВАЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ
В УКРАЇНІ: ДОСВІД КРАЇН ЄС.....24

Макушев Петро Васильович ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....28

Соломаха Артем Григорович ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ
ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ У ПРАКТИЦІ
АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ УКРАЇНИ.....29

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Oleksandra Valentynivna Gayevaya W SPRAWIE UCHODźCÓW Z
UKRAINY W CZASIE ROSYJSKIEJ AGRESJI W 2022 ROKU.....33

Віцінгловська Іванна Петрівна ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК
ОЦІНОЧНЕ ПОНЯТТЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....36

Гірна Наталія Мирославівна
ПРОБЛЕМА МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ.....42

Катерезюк Діана Сергіївна ОСОБЛИВОСТІ ПОЗБАВЛЕННЯ
БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ ОСОБИ, ЩО ЗНАХОДИТЬСЯ
НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ.....45

Чаус Юлія Владиславівна ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ
ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.....49

Ясинок Микола Михайлович
СУДОВІ ВИТРАТИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ.....51

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Білокін Руслан Михайлович ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ТА СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....55

Гаврилюк Людмила Володимирівна ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ДІЗНАННЯ.....59

Жердєв Владислав Костянтинів КЛАСИФІКАЦІЯ ТА
СТРУКТУРА ОКРЕМИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ
ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ.....62

<i>Козаченко Олександр Васильович</i> СПЕЦІАЛЬНИЙ ПОТЕРПІЛИЙ ЯК ОЗНАКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 374 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	65
<i>Котовицьков Роман Анатолійович</i> НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ.....	68
<i>Кубік Валерій Сергійович</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНІВ ПРЕДСТАВНИКАМИ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	71
<i>Мусиченко Ольга Михайлівна</i> ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ ТЛУМАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ	77
<i>Пашинська Ірина Володимирівна</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ.....	80
<i>Сергійчук Владислав Вікторович</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄРДР.....	83
<i>Скорейко Василь Васильович</i> ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	86
<i>Хрідочкін Андрій Вікторович</i> ПРАВОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ.....	89
Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське право	
<i>Maryna Cherkashyna</i> TRANSBOUNDARY AQUIFERS: LEGAL PROBLEMS OF UKRAINE AND OTHER COUNTRIES OF THE WORLD.....	91
<i>Шкапенко Тетяна Олександрівна</i> ЩОДО ЗВОРОТНОСТІ ДІЇ ПРИНЦИПУ ВИПАДКОВОСТІ ВІДНОСНО РЕЄСТРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	97

**Право інтелектуальної власності та його захист.
Інформаційне право. Інформаційні технології**

<i>Дубняк Марія Вікторівна</i> ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА РОЛЬ ЕТИЧНИХ НОРМ У РЕГУЛЮВАННІ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.....	99
---	----

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

<i>Борисов Євген Михайлович</i> ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НОВІ ЧАСИ.....	102
---	-----

<i>Савуляк Роман Васильович</i> АВСТРІЙСЬКЕ ЗАГАЛЬНЕ ЦИВІЛЬНЕ УЛОЖЕННЯ 1811 Р.: КОДИФІКАЦІЙНІ РОБОТИ, СТРУКТУРА, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗНАЧЕННЯ.....	104
---	-----

Історія країн світу та міжнародні відносини

<i>Halyna Ostapivna Shchyhelska, Oksana Bohdanivna Potikha, Mykola Myhailovych Sahan</i> THE SECOND HOME: UKRAINIAN REFUGEES IN POLAND.....	112
--	-----

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 15.02.2023
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

